

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ZEKÂ DERGİSİ
(İNCELEME – METİN – DİZİN)

ZÜBEYDE SÜRME

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. MURAT KACIROĞLU

YOZGAT–2010

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı 8011050006 numaralı öğrencisi Zübeyde SÜRME' nin hazırladığı **"Zekâ Dergisi (İnceleme-Metin-Dizin)"** isimli YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Sınav Yönetmeliği uyarınca 29.12.2010 Çarşamba günü saat 10:00 da yapılmış tezin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Şahmurat ARIK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Murat KACIROĞLU

Üye: Yrd. Doç. Dr. Nilüfer İLHAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30/12/2010 tarih ve 26. Sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../2010

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	x
ZEKÂ DERGİSİ (İNCELEME-METİN-DİZİN)	xi
ZEKÂ JOURNAL (STUDY-TEXT-INDEX).....	xii
ABSTRACT	xii
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ.....	1
A.1. XX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ’NİN SİYASİ DURUMU	3
A.1.1. Trablusgarp Savaşı.....	4
A.1.2. Balkan Savaşları.....	4
A.2. OSMANLI DEVLETİ’NİN SON DÖNEMLERİNDE ORTAYA ÇIKAN FİKİR AKIMLARI.....	5
A.2.1. Osmanlıcılık.....	5
A.2.2. İslamcılık	6
A.2.3. Turancılık – Türkçülük	7
A.2.4. Batıcılık	8
A.2.4.1. Edebiyat Alanında Batılılaşma.....	8
A.2.4.2. Edebiyat Alanında Batılılaşmada Fransa’nın Etkisi	9
A.2.4.3. Batıcılığın Etkisinde Gelişen Materyalizm ve Türk Edebiyatına Etkileri	10
A.3. OSMANLI DEVLETİNDE BASIN.....	11
A.3.1. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Basını	12
A.4. OSMANLI DEVLETİNDE DERGİCİLİK.....	12
I. BÖLÜM	30
İNCELEME	30
1.1. ZEKÂ DERGİSİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	30
1.2. ZEKÂ DERGİSİNİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	31
1.2.1. Genel Muhteva.....	31
1.2.2. Edebi Muhteva	33

1.2.2.1. Biyografi	33
1.2.2.2. Hatırat	33
1.2.2.3. Hikâye ve Roman	33
1.2.2.4. Mektup.....	34
1.2.2.5. Şiir	34
1.2.2.6. Tenkit ve Tahlil	34
1.2.2.7. Tiyatro.....	35
1.3. YAZAR KADROSU	36
1.3.1. Agabey	36
1.3.2. Ahmet Nebil	36
1.3.3. Arson Kidor	36
1.3.4. Ahmet Rifki.....	36
1.3.5. Aka Gündüz (Enis Avni)	37
1.3.6. Aydın İsrail	37
1.3.7. Aydın Mithat	37
1.3.8. Baha Tevfik.....	37
1.3.9. Celis	39
1.3.10. Derviş Gülsüm	39
1.3.11. Doktor Ahat.....	39
1.3.12. Ebu Alanur.....	39
1.3.13. Evrenos	39
1.3.14. F. Dal	40
1.3.15. Faik Ali (Ozansoy)	40
1.3.16. F. İkbâl.....	40
1.3.17. Fehmi Razi.....	40
1.3.18. Fikri Tevfik.....	40
1.3.19. Fuat Samih	40

1.3.20. Hıdır Refet	41
1.3.21. Hüseyin Kami.....	41
1.3.22. Hüseyin Kazım	41
1.3.23. İhsan Adil	41
1.3.24. İbnürrefik Ahmet Nuri	41
1.3.25. Cenap Muhyittin(Kazanade).....	41
1.3.26. Keçecizade İzzet Fuat.....	42
1.3.27. Kemal Emin	42
1.3.28. Margirit Münir Nafia.....	42
1.3.29. Mehmet Sadık	42
1.3.30. Memduh Ali.....	42
1.3.31. Mehmet Ali	42
1.3.32. Mehmet Rasim (Selanikli)	42
1.3.33. Memduh Süleyman	42
1.3.34. Mehmet Rauf	43
1.3.35. Naci Fikret	43
1.3.36. Naşat Tebriz	43
1.3.37. Osman.....	43
1.3.38. Osman Cemal Kaygılı	43
1.3.39. Osman Nuri	44
1.3.40. Ömerruh Necdet	44
1.3.41. Ömer Seyfettin	44
1.3.42. P. Sin. Sipataris	44
1.3.43. Reşit Süreyya.....	44
1.3.44. Rıza Rahmi.....	45
1.3.45. Salih Fuat (Fuat Salih, Sad. F.)	45
1.3.46. Sabri Ethem	45

1.3.47. Samizade Süreyya (Berkem).....	45
1.3.48. Suphi Ethem	45
1.3.49. Süheyl Feridun.....	45
1.3.50. Tefvik Necdi.....	46
1.3.51. Ziya Behlül.....	46
1.3.52. İmzasız (üç yıldız).....	46
1.3.53. İmzasız	46
II. BÖLÜM	47
TAHLİL DİZİNİ	47
2.1. Yazılar	47
2.1.1. Yazar Adına Göre Dizin	47
2.1.1.1. Ağabey	47
2.1.1.2. Ahmet Nebîl	47
2.1.1.3. Arson Kidor.....	47
2.1.1.4. Ahmet Rıfki.....	47
2.1.1.5. Ayın. İsrafil.....	48
2.1.1.6. Ayın. Mithat.....	48
2.1.1.7. Baha Tefvik.....	48
2.1.1.8. Celis.....	49
2.1.1.9. Derviş Gülsüm	50
2.1.1.10. Doktor Ahad	50
2.1.1.11. Ebu Alanur	50
2.1.1.12. Enis Avni (Aka Gündüz)	50
2.1.1.13. Evrenos.....	50
2.1.1.14. F.D.....	50
2.1.1.15. Faik Ali Ozansoy	50
2.1.1.16. F. İkbâl.....	51

2.1.1.17. Fehmi Razi	51
2.1.1.18. Fikri Tevfik	51
2.1.1.19. Fuat Samih.....	52
2.1.1.20. Hıdır Refet (Tercüme)	52
2.1.1.21. Hüseyin Kami	53
2.1.1.22. Hüseyin Kazım	53
2.1.1.23. İhsan Adil.....	53
2.1.1.24. İbnürrefik Ahmet Nurî.....	53
2.1.1.25. Kazanzade Cenap Muhyittin.....	54
2.1.1.26. Keçecizade İzzet Fuat	54
2.1.1.27. Kemal Emin.....	54
2.1.1.28. Margirit Münir Nafia	54
2.1.1.29. Mehmet Sadık	54
2.1.1.30. Memduh Ali	54
2.1.1.31. Mehmet Ali.....	54
2.1.1.32. Mehmed Rasim.....	55
2.1.1.33. Memduh Süleyman.....	55
2.1.1.34. Mehmet Rauf.....	56
2.1.1.35. Naci Fikret	56
2.1.1.36. Naşad Tebriz	56
2.1.1.37. Osman Cemal Kaygılı.....	56
2.1.1.38. Osman Nuri	56
2.1.1.39. Osman	56
2.1.1.40. Ömerruh Necdet.....	56
2.1.1.41. Ömer Seyfettin,	56
2.1.1.42. P. Sin. Sipataris	57
2.1.1.43. Reşit Süreyya	58

2.1.1.44. Rıza Rahmi	58
2.1.1.45. Salih Fuat(Sad. F. Fuat Salih)	58
2.1.1.46. Sabri Edhem	58
2.1.1.47. Samizade Süreyya	59
2.1.1.48. Suphi Ethem	59
2.1.1.49. Süheyl Feridun.....	59
2.1.1.50. Tefik Mecdi	59
2.1.1.51. Ziya Behlül	60
2.1.2. Konu ve Türlerine Göre Dizin	62
2.1.2.1. Edebî Kalem Tecrübeleri ve Edebiyatla Alakalı Yazılar.....	62
2.1.2.2. Musiki.....	75
2.1.2.3. Tarih.....	76
2.2. İLAN VE REKLÂMLAR	77
2.2.1. Dergiler	77
2.2.2. Doktor (Muayenehane) ve Eczahaneler	79
2.2.3. Kitabevi ve Kırtasiyeler	81
2.2.4. Kitaplar.....	82
2.2.5. Yayımlanacak Tefrikalar ve Dergiler ile İlgili İlanlar	86
2.2.6. Çeşitli İlan ve Reklâmlar.....	86
2.2.7. Karikatürler ve Muaşeret Adapları	92
III. BÖLÜM	95
ÖRNEK METİNLER	95
3.1. ŞİİRLER.....	95
3.1.1. Alınız	95
3.1.2. Sade Temas	95
3.1.3. Bir Müsamereden Sonra	96

3.1.4. Meşhur.....	97
3.1.5. Edebiyat.....	97
3.1.6. İsyân.....	97
3.1.7. İbadet Devreleri.....	98
3.1.8. Büyük Manalı Küçük Bir Hitabe.....	100
3.1.9. Mabet ve Piç	101
3.1.10. İbadet Devreleri.....	101
3.1.11. Eski Bir Sahife	103
3.1.12. Cevap.....	104
3.1.13. Kebir-i Zelzele.....	104
3.1.14. Kardeşim Asiye	106
3.1.15. Güzelin Busesi	106
3.1.16. Tehlikeli Eğlence.....	107
3.1.17. Eylül	109
3.1.18. Bir Albüm İçin.....	110
3.1.19. Göç.....	111
3.1.20. Bahar Akşamları	112
3.1.21. Kırık Vazo (“Sevgili Yurdum”dan)	113
3.1.22. Sevda-yı Nev.....	113
3.1.23. Saadet-i İftirâk.....	114
3.1.24. Buhran	115
3.1.25. Yeisler, Emeller, Şehit Mezarları Üzerinde - Aka Gündüz’e	116
3.1.26. Ey Nevbahar!.....	117
3.1.27. Gece.....	118
3.1.28. Turan Yollarında.....	119
3.1.29. Ölen Kardeşimiz İçin	120
3.1.30. Bir Venüs Heykeline.....	120

3.1.31. Gazel	122
3.1.32. İtiraf	122
3.1.33. Baha Tevfik'e Mersiye.....	123
3.1.34. Arzu – Ümit	124
3.1.35. Tayyare (Bir Köylü Lisanından)	125
3.2. NESİRLER.....	127
3.2.1. Tiyatromuz	127
3.2.2. Lisan, İmla (Tenkit)	129
3.2.3. Peri Kızı!	132
3.2.4. Edebiyatçılık	133
3.2.5. Pis Boğaz Ferid!	138
3.2.6. Def Eder Bin Kazayı Bir Sadaka!	140
3.2.7. Tiyatro, Maarif	141
3.2.8. Yeni Lisana Dair	144
3.2.10. Merhum Ekrem Bey.....	147
3.2.11. Gürültü.....	149
3.2.12. Millî şiirler	152
3.2.13. Matbuatta Palavra.....	157
3.2.14. Edebiyat ve Gençliğimiz	159
3.2.15. Yaramaz Çocuğun Hatıratından.....	161
3.2.16. Baha Tevfik'e Ait (Baha Tevfik'in Ölümü Üzerine Yazılan Taziyeler):	166
3.2.17. Lisan Meselesi	167
3.2.18. Lisan Meselesi	171
SONUÇ.....	174
KAYNAKÇA.....	176
ÖZGEÇMİŞ	180
EKLER.....	181

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren/Tercüme Eden
Dr.	: Doktor
Hz.	: Haziran
Hzl.	: Hazırlayan
Ks	: Kanûn-i Sâni
Mt	: Mart
My	: Mayıs
Nu.	: Numara/Sayı
Ns.	: Nisan
Prof.	: Profesör
O	: Ocak
S.	: Sayfa
Şt	: Şubat
Yay.	: Yayınevi/Yayınları
Vb	: Ve benzeri
Yrd. Doç. Dr.	: Yardımcı Doçent Doktor
Vs	:Ve saire
Yy	: Yüzyıl

ZEKÂ DERGİSİ (İNCELEME-METİN-DİZİN)

ÖZET

Bu çalışmada, 1912, 1913 ve 1914 yıllarında 34 sayı olarak yayımlanan Zekâ dergisinin tüm sayıları ele alınmıştır. Zekâ dergisinin yayın hayatı toplam 3 yıl sürmüştür. Döneminin siyasi olaylarından dolayı yayın hayatına 16 aylık bir ara vermiştir. Zekâ dergisi genel olarak felsefi ve ilmi ağırlıklı bir dergidir. Çalışmamızda derginin içeriğinin tamamı incelenmiş, tasnif ve tahlili yapılmıştır.

Derginin yayımlandığı dönemin daha iyi anlaşılabilmesi için Osmanlı Devletinin son dönemiyle ilgili siyasi ve sosyal olaylara yer verilmiştir. Devrin düşünce hayatına etki eden fikir akımlarından bahsedilmiştir. Derginin şekil ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. Yazar ve konu türlerine göre dizin yapılmıştır. Derginin yazar kadrosuyla -ana kadrosunda olanlar daha detaylı- ilgili bilgi verilmiştir. Dergide az sayıda yer alan edebi yazılardan büyük bir kısmı da seçme metin olarak transkribe edilmiş ve çalışmada yer almıştır. Çalışmanın sonuna ek olarak derginin künyesi ve dergiden seçilen bazı örnek sayfalar eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk Edebiyatı, basın, dergi, zekâ, batılılaşma, materyalizm, Baha Tevfik, felsefe, ilim.

ZEKÂ JOURNAL (STUDY-TEXT-INDEX)

ABSTRACT

This study covers all the numbers of Zekâ journal which are printed as 34 numbers in 1912, 1913 and 1914. All publication life of it is 3 years. It was also interrupted for 16 months because of the political events occurred in that period. Zekâ is heavily philosophical and scientific journal. In our work, all parts of the journal have been studied and classification and analysis of them have been done.

In order to understand the years of publication of the journal much better, the political and social events of the last period of Ottoman State has been also covered. Idea movements effecting the mentality life of that period were mentioned. Shape and content properties were studied. Directories according to writers and subjects have been generated. Information all about the broad writer staff have been given, especially about the main writers. There are some literary texts in the journal and a few of them are transcribed. At the end of the study, identification of the journal and some sample pages have been attached as annexes.

Keywords: New Turkish Literature, press, journal, Zekâ, westernisation, materialism, Baha Tevfik, philosophy, science.

ÖNSÖZ

20. Yüzyılın başında yayın hayatına başlayan Zekâ dergisi, o dönemin fikir akımlarından Batıcılık'ın Osmanlı yayın hayatındaki etkilerini görme bakımından önem arz etmektedir. Baha Tevfik felsefe ile ilgili düşüncelerini çıkardığı dergilerle anlatmaktadır. Zekâ dergisi de onun bu amacına hizmet eden dergilerden birisidir. Derginin ana kadrosu Baha Tevfik ve arkadaşlarından oluştuğu için Zekâ felsefe ve ilim ağırlıklı bir dergi olmuştur. Dergide edebi yazılar kendine yer bulsa da Ömer Seyfettin ve birkaç imza hariç ünlü yazar imzası yer almamaktadır. Edebî metinler ağırlıklı olarak şiirler, hikâyeler ve edebî konular ele alan makalelerdir. Metinlerin sayısı az da olsa dönemin edebi ortamını ve tartışmalarını yansıtması bakımından önemlidir.

Yayın hayatına 1912 yılında iki haftalık olarak atılmış; fakat 16. sayıda yayın hayatına ara vermiştir. Bu tarihten 16 ay sonra yeni adı ve logosuyla yayın hayatına haftalık olarak tekrar başlamıştır. 31. sayıdan sonra –Baha Tevfik'in vefatıyla- değişik aralıklarla üç sayı daha çıkmış ve 34. sayıda yayımına son vermiştir.

Bu çalışma girişten sonra üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlardan I. Bölüm'de derginin şekil ve muhteva özellikleri anlatılmıştır. II. Bölüm'de dergi hakkında inceleme ve tahlili dizine yer verilmiştir. III. Bölüm'de de örnek metinler yer almıştır. Elde edilen bilgiler “Sonuç” kısmında değerlendirilmiştir. Ayrıca derginin künyesi bir tablo halinde ek olarak verilmiştir.

Zekâ dergisinin, yazar kadrosu hakkında bilgi verilirken Ömer Seyfettin gibi ünlü yazarlar hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Bunun yanında dergide bir iki yazısı yer almış yahut gerçek adına ulaşılammış yazarlar hakkında da fazla bilgi verilememiştir.

Zekâ dergisi, zengin içeriğinden dolayı edebiyatçıların yanında diğer bilim dallarıyla uğraşanların da faydalanabileceği bir kaynaktır. Biz bu çalışmamızda Zekâ dergisinin edebi yönünü incelemiş bulunuyoruz. Derginin felsefe, ilim ve moda ile ilgili içeriği kendi uzmanlarınca ele alınabilir.

Bir alışma ortaya konulurken çevremizdeki insanlardan çeşitli şekillerde faydalanırız. Bu manada yardımı olan herkese ve özellikle çalışma suresi boyunca bana tavsiyelerde bulunarak yol gosteren hocam Yrd. Doç. Dr. Murat KACIROĞLU'na teşekkur ederim.

GİRİŞ

Avrupa’da basın hayatı ilk olarak gazetenin öncesi olarak 1450’lerde “Haber Yaprakları” şeklinde başlamıştır. 17. Yüzyılın ilk yıllarında “sürelî yayın” genelde “Gazete” adıyla anılmıştır. Bu gelişmenin yaşanmasında en büyük etken 1440’larda Avrupa’da hızla yaygınlaşmaya başlayan matbaa olmuştur.

Osmanlı Devletinde, matbaanın Lâle Devri’nde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Kurulan bu matbaada uzun zaman sadece kitap ve bir kısım resmi evrakın basımı yapılmıştır. Osmanlı Devletinde “Haber Yaprığı” dönemi yaşanmamıştır. İlk gazeteler 1820’lerde görülmeye başlamıştır. Özetle Avrupa’ya göre dört yüz yıllık bir gecikme söz konusudur. Bu noktadan hareketle basın hayatımızdan bahsederken bu gecikmenin sebepleri üzerinde durmak gerekebilir. Ancak konumuz basın tarihi olmadığı için bu konuyu uzun uzadıya ele almayıp, sadece dikkat çekip geçiyoruz.

Osmanlı toplumunda matbaadan önce, mektupla haberleşme ve el yazması kitap ile bilgi aktarımı sözkonusu idi. Ancak mektubun sadece alıcısını haberdar ettiği, her isteyene haber ulaştıramadığı; el yazması kitabın ise üretiminin uzun zamana bağlı olması ve maliyetinin yüksek olması sebebiyle ancak imkânı olanların sahip olabildiği bir kaynaktı. Hâlbuki matbaa ile kısa zamanda çok sayıda kopya üreterek geniş bir alanda kitlelere bilgi ulaştırmak mümkündü.

Osmanlı Devlet adamlarının Avrupa basınıyla tanışmaları on sekizinci yüzyılın ortalarına rastlar. İlk zamanlar Avrupa basınına ilgi sadece siyasi düzeyde iken daha sonra tercüme bürosu kurularak Avrupa basını daha yakından takip edilmeye çalışılmıştır.

İlk Türkçe gazete 1828’de Mısır’da çıkarılmıştır. Bu gazetenin İstanbul’da da ilgi görmesi üzerine üç yıl sonra İstanbul’da *Takvim-i Vakâi* adıyla bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Bu iki gazete de devlet tarafından çıkarılan gazetelerdir.

Matbaanın kurulmasından 1860’lı yıllara kadar geçen dönemde etkinliği olmayan kitap, gazete ve mecmua çıkarma olayı, ilk kez Abdülaziz döneminde önemli derecede artmıştır. 1864 vilâyet düzenlemesi ile birlikte, her vilâyet merkezinde bir matbaanın kurulması öngörülmüş ve uygulamanın başlamasıyla basılı

eserler alanında önemli bir yaygınlaşma olmuştur. Aynı yıllarda İstanbul'da özel gazete ve dergilerde yayın hayatına başlamıştır.

Özel girişimle yayınlan ilk Türkçe gazete 1860'ta yayın hayatına başlayan *Tercüman-ı Ahval'dir*. Kurucuları, Paris'te sefaret kâtipliği yaptığı sırada Batı'yı tanımış ve Türk milletinin de kendine özgü sözcüsü bulunması gerektiğini fark etmiş olan Agâh Efendi ile yine Paris'te eğitim görmüş olan Şinasi Efendi'dir. *Tercüman-ı Ahval* haftada iki gün çıkarılmak üzere yayın hayatına başlamış, ancak gördüğü ilgi üzerine beş güne kadar çıkmıştır. Bu alanda daha sonra Şinasi'nin çıkardığı *Tasvir-i Efkâr'ı* görmekteyiz.

Osmanlı Devletinde ilk dergi,1861'de Münif Paşa tarafından çıkarılan *Mecmua-i Fünun'dur*. *Mecmua-i Fünun'dan* sonra, fikri, sanat, edebiyat ve mizah alanlarında pek çok dergi yayıncılık alanında faaliyet yürütmüştür. Gazeteler gibi dergiler de toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme ve dönüştürme amacı taşımaktaydı.

Özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra batıcı akımların daha da önem kazanmasıyla, bu fikri savunan ve Türk gençlerini bu alanda yönlendirmeye çalışan aydınlara rastlamak mümkündür. Baha Tevfik ve arkadaşları bu maksatla "*Yirminci Asırda Zekâ*" ya da "*Zekâ*" adıyla bilinen bir dergi çıkarmışladı. Üç yılı bulan yayın hayatında, derginin içeriği incelendiğinde dönemin sosyal ve siyasal mesleklerinin yanında ilim ve fikir hayatıyla ilgili de kanaatler elde etmek mümkündür.

A.1. XX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SİYASİ DURUMU

Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin dağılma süreci hızlanmıştır. Özellikle İngiltere'nin Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni korumaktan vazgeçmesi bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Avrupa Devletleri kendileri için önemli gördükleri Osmanlı Devleti topraklarını birer oldubitti ile ele geçirmeye başlamışlardı. Osmanlı Devleti ise Avrupa Devletlerine karşı savaşa girmekten çekinir durumdaydı.

İngiltere, 1878'de önce Kıbrıs'ı almıştır. 1882'de Hindistan'daki sömürgelerine giden en kısa yol olan Süveyş kanalına hâkim olabilmek için Mısır'ı işgal etmiştir. Fransa ise 1881'de Tunus'u ele geçirmişti.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı esnasında ortaya çıkan karışıklıktan faydalanan Avusturya, Bosna-Hersek'i topraklarına kattı. 1908'de Girit Yunanistan'a katıldı. Bulgaristan ise 1908'de Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrılarak bağımsızlığını ilân etmişti.¹Böylece hızla küçülerek XX. Yüzyıla giren Osmanlı Devleti, bu toprak kayıplarının önüne geçememiş ve siyasi olarak küçülmeye devam etmiştir.

Dış devletlere karşı bu gelişmeler yaşanırken içeride de siyasî buhranlar devam edip gitmekteydi. II. Abdülhamid idaresine karşı düzenli muhalefeti temsil eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri, özellikle cemiyetin orduya nüfuzu, 1908 yazında, her derdin devası olarak görülen anayasa ve meşruti rejime dönülmesi yönünde nihai etken oldu.² II. Abdülhamid mecburen II. Meşrutiyet'i ilan etti. Fakat bu durum iç karmaşanın önünü alamamıştı. Yaşanan süreç 31 Mart olayı olarak bilinen 1909'daki ayaklanmaya kadar devam etmiştir. Bu olaydan sonra İttihat ve Terakki Partisi yönetimin tek hâkimi olmuştu.³

¹ Yılmaz Öztuna; *Osmanlı Devleti Tarihi 1*, İstanbul, 2004, s. 531-546. Bkz: Kemal Haşim Karpat; *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, İstanbul, 2010, s. 101-118.

² Kemal Beydilli; *Osmanlı Devleti Tarihi 1*, İstanbul, 1999, s. 118.

³ Kemal Haşim Karpat; *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, (Çev: Recep Boztemur), İstanbul, 2004, s. 243.

A.1.1. Trablusgarp Savaşı

İtalya, güçlü bir devlet durumuna gelmiş ve emperyalist bir politikaya yönelmişti. Yakın alan olarak Akdeniz çevresinde sömürge edinmek istiyordu. Bu nedenle Trablusgarp'ı gözüne kestirmişti. Osmanlı Devleti'nin de zaten Trablusgarp'ı koruyacak gücü yoktu. Bu durum da avantaj oluşturuyordu.

28 Eylül 1911'de hiçbir neden yokken İtalya, Osmanlı Devletine nota vermiştir. Osmanlı Devleti bu notayı reddedince, savaş ilan etmiştir. Yapılan savaşlar neticesinde Osmanlı Devleti Trablusgarp'ı İtalya'ya bırakmak zorunda kalmıştır.⁴

A.1.2. Balkan Savaşları

1912 yılında dört Balkan Devletinin Osmanlı Devletine savaş açmasıyla başlamıştır. Osmanlı ordusunun siyasi çekişmeler içerisinde olması ve deniz gücünün de olmaması yenilgiyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Edirne'yi kuşatan Bulgar ordusu, Kırklareli ve Lüleburgaz savaşlarını kazandıktan sonra Çatalca'ya kadar ilerlemiştir. Yunanlılar Ege adalarına asker çıkarmışlar, böylece Osmanlı Devletiyle bağlantısı kesilen Arnavutluk bağımsızlığını ilan etmiştir. Nihayet Avrupalı büyük devletlerin araya girmesiyle Londra'da bir konferans toplanmış ve uzun görüşmelerden sonra Londra Antlaşması imzalanmıştır.⁵

Balkan Devletleri, I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nden aldıkları toprakları paylaşmada anlaşmazlığa düştükleri için aralarında savaş başlamıştır. Bu durumdan faydalanan Osmanlı Devleti Edirne ve Kırklareli'ni Bulgarlardan geri almıştır.⁶

⁴ Muhittin Gül; *Türk İnkılâp Tarihi*, Ankara, 1998, s. 25-26.

⁵ Sacit Kutlu; *Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul, 2007, s. 332-357.

⁶ Gül; *Türk İnkılâp Tarihi*, s. 27.

A.2. OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE ORTAYA ÇIKAN FİKİR AKIMLARI

A.2.1. Osmanlıcılık

Osmanlı İmparatorluğu, birbirinden farklı dil, din, gelenek ve tarih değerlerine sahip milletleri egemenliği altına almış bir devletti. Önceleri her türlü devlet hizmetlerinde Müslümanlara yer vermekteydi. Müslüman olmayanlara kamu görevlisi olma yolu kapalı idi. Ancak zamanla Devlet'in durumuna göre bu ayırımı son verilmiştir. Bu arada 1789 sonrasında Osmanlı ülkesinde de milliyetçilik akımları ve bağımsızlık savaşları başlamıştı. Çok uluslu yapıdaki İmparatorluk, dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı.

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı yöneticileri ve aydınları (Genç Osmanlılar), ülkenin bütünlüğünü korumak amacıyla çalışmalar başlatmışlardı. Eski birliği sağlayabilmek için tüm ayrı milletleri Osmanlılık düşüncesi etrafında toplamaya çalışmışlardır. Dil, din vb. farklılıkları gözetmeksizin toplumsal, siyasal ve hukuki eşitliği sağlayarak, Osmanlı toplumu içinde kaynaşma ve dayanışma ile bütünlüğü korumaya çaba göstermişlerdir. Bununla milli bir birlik oluşturarak, Devleti yıkılmaktan kurtarmaya çalışmışlardır. Bunu sağlayacak tek çıkar yolu, Osmanlıcılık düşüncesi etrafında toplamada görüyorlardı.

Bu düşünce etrafında toplanan Genç Osmanlılar, teşkilâtlanarak devlet çalışmalarını denetlemiş ve siyasal çalışmalara başlamışlardır. Bunu sağlayabilmenin veya etkin olunabilmenin yolunu meşrutî sistemi getirmede görmüş ve onu savunmuşlardır. Temsili sistemle, sorunların parlamentoda tartışılıp çözümlerin bulunmasının yararlarını gündeme getirmişlerdir. Nitekim bu çalışmalar sonucu olarak önce I. Meşrutiyet getirilmiştir. Ayrı unsurlar temsil edilmiş ve anayasa kabul edilmiştir. Daha sonra bu yöndeki çalışmalar sürdürülmüş, II. Meşrutiyet getirilmiş ve bu süreç hızlandırılmıştır. Bu dönemde bu yönde daha etkin çabalar harcanmıştır.

Böylece, Osmanlı yöneticileri son dönemde dağılma tehlikesine karşı Osmanlıcılık düşünce ve politikasına sarılmışlardır. Ancak yeterli olunamamış ve dağılma önlenememiştir.⁷

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar; *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 2006, s. 147.

A.2.2. İslamcılık

İslâmcılık akımı, Osmanlı Devleti'nde çok eskilere hatta kuruluş yıllarına kadar iner. Devletin hiç vazgeçemediği politika olmuştur. Ancak bazı dönemlerde normal seyretmiş, bazı dönemlerde ise çok öne çıkmıştır.

Bu akım etrafında toplananlara göre, toplumun temel direği ve Devlet'in dayanağı dindir. Devletin güçlenmesi, halife etrafında birleşmede görülür. Yani bu düşünce, Devlet'in yaşamasını Müslümanlık bağlarında görmektedir. Bir Müslüman birliğini öngörmektedir.

Bu düşüncede, devlet dinin hizmetinde olarak görülmek istenmiştir. Bu yaklaşımda Devlet, giderek teokratik bir karakter alır duruma gelmiştir. Yönetimde din-devlet kaynaşması istenmekte ve teokratik yapı benimsenmekteydi. Pan İslâmizm, İttihad-ı İslâm (İslâm birliği) gibi anlayışlar esas alınmaktaydı. Ayrıca sosyal kaynaşma din bağlarında aranmaktaydı. Bütün Müslüman dünyası boyutunda dayanışma istenmekteydi.

İslâmcı düşünce etrafında toplananların da bir bütünlük içinde oldukları söylenemez. Birbirinden farklı görüşler olmuştur. Batı'ya kapalı olma, tekniklerin alınabileceği vb.

İslâmcılık, bu yönde bir politikanın izlendiği II. Abdülhamit döneminde büyük gelişme göstermiştir. II. Abdülhamit, İslâmcı bir politika izlerken mutlakiyetle İslâmlığı kaynaştırmıştır. Bu dönemde iç ve dış politikada İslâmcılık bir sistem ve bir sosyal politika ilkesi haline getirilmiştir.

Kısaca İslâmcılık, Osmanlı Devleti'nde ağırlıklı olarak benimsenen ve uygulanan bir düşünce sistemi olmuştur. Son dönemde gündeme gelen Devleti yıkılmaktan kurtarma arayışlarında bu düşünce etrafında toplananların sayısı çoktur. Kurtuluş, din bağlarında ve bu yöndeki dayanışmada aranmıştır. Ancak bu yöndeki çabalar da çöküşü ve Arap dünyasının ayrılmasını önleyememiştir.⁸

⁸ Gül; *Türk İnkılâp Tarihi*, s.23

A.2.3. Turancılık – Türkçülük

Türkçülük Devlet'in kuruluşu ile birlikte vardır. Ancak Devlet'in ana unsuru Türk olduğu halde, uzun yıllar Osmanlılık anlayışı önde olmuştur. Bu anlayış karma bir yapıyı ifade ediyordu. Fransız İhtilâli ile önem kazanan milliyetçilik akımı, Batı'ya giden Türk aydınlarını da etkilemişti. II. Mahmut döneminden itibaren Türkçülük öne çıkmaya başlamıştır. Giderek dil, tarih, edebiyat vb. alanlarda bir fikir hareketi halinde gelişmiştir. Böylece bir kültür hareketi olarak başlayan Türkçülük akımı zamanla siyasal bir içerik kazanacaktır.

Devletin sorunlarını çözmeye Osmanlılık ve İslâmcılığın yeterli olamayacağı kanısı, Türk milliyetçiliğini ortaya çıkarmıştır. Devletin esas olan Türk unsur giderek bilinçlenmiş ve bu da Türkçülüğün önem kazanmasını sağlamıştır.

Türkçülük akımı, XX. yüzyılın başlarında ve II. Meşrutiyet yıllarında daha çok önem kazanmıştır. Özellikle Ziya Gökalp'le Türkçülük bilimsel bir boyut kazanmıştır. Gökalp, uygarlıkla kültürü birbirinden ayırmış ve kültürde Türk kalmayı savunmuştur.

Türkçülük akımı, II. Meşrutiyet döneminde ve özellikle Balkan Savaşı'nın olumsuz sonuçlarından sonra önem kazanmıştır ve gelişimi hızlanmıştır. İttihat ve Terakki'nin izlediği Türkçü politika bu düşünceyi güçlendirmiştir. Özellikle Türk ocakları bu düşüncenin halka indirilmesinde ve yaygınlık kazanmasında etkili rol oynamıştır. Balkanlar'daki gelişmeler, gelecek tehlikeleri göstermesi ve Türkler'in daha sıkı bir şekilde birbirlerine bağlanmalarının zorunluluğunu ortaya koymuştu. Devlet'in çöküşünü önlemek bu şekildeki birleşmede görülmüştür. Buna bağlı olarak Türk kadrolar, yönetimde etkin bir rol almış ve dinamik bir yol olarak Türkçülüğü görmüşlerdir. Zamanla Pan Türkizm ya da Turancılık politikası halinde bütün Türklere dönük bir cereyan olarak çalışmalar yapılmıştır. Bununla bütün Türklerin birleştirilmesi amaçlanıyordu.

Bu görüşlerin ışığı altında yönetimi eline alan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı ve İslâmcı politikaların yanında Türkçü politikayı esas alarak I. Dünya Savaşı'na girmiştir. Bu yöndeki amaçları gerçekleştirmek ve dolayısı ile de

dağılmayı önlemek istiyorlardı. Ancak bu Savaş, beklentileri karşılamadığı gibi Devlet'in yıkılışı da önlenememiştir.⁹

A.2.4. Batıcılık

Batıcılık akımı, Tanzimat öncesi ve Tanzimat dönemi yenilik hareketleri ile başlamıştır. Temelleri Batının toplumsal, hukukî, bilimsel vb. alanlarında yatan bir anlayışı ifade etmektedir. Devlet, batı'lı kurumlara kapılarını açarken, giderek batılılaşma düşüncesi de ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Batıcılık düşüncesini, çeşitli nedenlerle Avrupa ile ilişkileri olan Yeni Osmanlılar sürdürmüştür. Batı tarzı kurumlar kurma, ona göre politikalar izleme ile devlet'in kurtarılacağına inanan batıcılar arasında da tam bir görüş birliği yoktu. Bu düşünce, meşrutiyetlerle ve özellikle II. Meşrutiyet'le bir akım haline gelebilmiştir. Bu dönemde her şey tartışılabilmiş, yazılabilmiş ve somut adımlar atılabilmiştir.

Batıcıların tartışmaya açtığı ve öngördüğü uygulamalar arasında bilimsellik, toplumsal, hukuki, ekonomik vb. alanlar da yenileşme vardı. Batı'lı kurumların ve özellikle tekniklerin alınması istenmekteydi. Yapılmış olan yenilikler yetersiz görülüyor ve daha kapsamlı yenileşme yani çağdaşlaşma öngörülüyordu. Yönetimde kalıcı bir meşrutiyet isteniyordu. Ülkede kaynaşma ve güçlenme bu yolla sağlanabilirdi. Devlet bu yolla kurtarılabilirdi. Ancak tüm bunlar sağlanamamış ve daha çok tartışma düzeyinde kalmıştır.

A.2.4.1. Edebiyat Alanında Batılılaşma

Edebiyat alanında batılılaşmaya gelince, Osmanlı aydınının Batı edebiyatının ilk örneklerini tanınmasının epey geç tarihlerde olduğunu göstermekteyiz. Edebiyat kavramını, bilinen edebî türlerin çerçevesini genişleterek fikir ve felsefe alanına doğru kaydırsak bile, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı aydınının Avrupa kültürü hakkında pek yüzeysel bir bilgi sahibi olduğunu görürüz.¹⁰

Siyasi bir olay görünümünde olan Tanzimat'ın edebiyatla ilgisi üzerinde kısaca durmamız gerekir. Bu ilgi genel kanaatin aksine, zannedildiği kadar fazla

⁹ Gül; *Türk İnkılâp Tarihi* s. 23-24

¹⁰ Orhan Oktay; *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul, 2005, s. 49-50.

değildir. 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile bu tarihten yirmi yıl sonra gelenekten farklı olarak görülmeye başlayan ilk edebî ürünler arasında mantıkî bir bağ kurmak kolay değildir. Ancak genel olarak devletin yönetimde, hukukta, eğitimde başlattığı yenileşme ve Batı'ya yönelme hareketinin, bir müddet sonra tercüme, teccüs ve taklitle edebiyata da sirayet etmiş olması tabî görülebilir.¹¹ Tanzimat'tan sonra değişik alanlarda öğrenim görmek için Avrupa'ya gönderilen gençler, burada edebiyat çevrelerine girmiş, Batılıların edebiyatları ve edebiyat türleri üzerine çalışmalarını, yayınlarını tanımış ve bu meseleleri Türkiye'ye taşımış olmaları da düşünülebilir.¹²

A.2.4.2. Edebiyat Alanında Batılılaşmada Fransa'nın Etkisi

Tanzimat dönemi yazarları, en geniş anlamlarıyla dünyayı bir algılama biçimi olan edebiyatı, beş yüz yıllık Osmanlı – Türk geleneğinin değişmemesi gereken bir yapı olarak algılanması değil, değişen tarihsel, toplumsal, siyasal ve kültürel koşulların yönlendirmesiyle yeni bir fikir ve algı temeline oturtmuşlardır. Bunu yaparken de önemli ölçüde Fransız edebiyatı örnek alınmıştır.

Fransız kültürünün temel taşıyıcısı olan Fransızca, Osmanlı toprakları üzerinde başlangıçta özellikle azınlıklar arasında yaygınken, devletin içine düştüğü büyük krizden çıkış için öngörülen yenileşme, modernleşme çabalarına şart olarak, önce bazı eğitim kurumlarında, daha sonra basında, diplomaside ve edebiyat alanında giderek güçlü bir alan oluşturacaktır. Fransızca, bu çerçevede, Fransız varlığının başlangıçta sadece dille sınırlı olan uzanımının zaman içerisinde tüm bir kültürü içine alacak şekilde genişlemesini sağlamıştır.¹³ Bu bağlamda Osmanlı aydınlarının, Avrupa'yı Fransızca ve Fransa kültürü üzerinden tanımaya başladıklarını söyleyebiliriz.

¹¹ Ramazan Korkmaz; *Türk Edebiyat Tarihi*, cilt. 3, İstanbul, 2007, s. 27-28.

¹² Selçuk Çıkla; *Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Ankara, 2004, s. 34.

¹³ Kemal Özmen; *Türk Edebiyat Tarihi*, cilt: 3, İstanbul, 2007, s. 46-49.

A.2.4.3. Batıcılığın Etkisinde Gelişen Materyalizm ve Türk Edebiyatına Etkileri

Materyalizm; dünyada yalnızca maddenin varlığını kabul eden, Tanrı, ruh ve benzeri manevî kavramları red ve inkâr eden felsefî görüştür.¹⁴

Materyalizm, dünyanın oluşumu ve insan varlığının teolojik açıklamasına karşılık, bilimsel verilerin ışığında bir dünya ve insan tasavvuru; gerçeğin sezgiyle değil akılla açıklanabileceğini savunan bir düşünce akımıdır. Materyalizme göre hayat, manevi bir süreç değildir. Maddesel değişimin deney yoluyla kavranabilir hareket halindeki maddeyi kapsayabileceğine ve bunun dışındaki düşünceye dayalı kurguların metafizikten başka bir şey olmadığına ilişkin bir görüştür.¹⁵

Osmanlı materyalizmi, pozitivistin temelleri üzerine kurulmuştur. Bu anlamda o, pozitivistin deney ve bilimi öne çıkaran yaklaşımına maddeyi eklemiştir. Ancak geleneksel dini de reddetmiştir. Nitekim Osmanlı materyalistleri dine dayalı gelişme ve değişme önerilerini de tıpkı pozitivistler gibi sunmuşlardır.

Edebiyat alanında materyalizmin etkilerine gelince, bu konu üzerine ilk müphem mesajlar Ahmet Mithat Efendi'den gelmiştir. Onun kendi çıkardığı Dağarcık dergisine yazdığı makalelerin bazıları bu açıdan birtakım suçlamalara sebep olmuştur. “Velâdet”, “Duvardan Bir Seda”, “İnsan”, “Dünyada İnsanın Zuhuru” adlı yazıların da, sistematik olmasa da materyalist hatta Darwinist kanaatler vardır.

Beşir Fuat'ı ise, bu konuda bilgili, bilinçli ve tereddütsüz bir materyalist olarak zikredebiliriz. Daha sonra materyalist fikirler, II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden yıllarda alabildiğine serbest bir zemin bulmuştur. Bu dönem yazarlarının başında, nesil itibarıyla biraz daha yaşlı bulunan ve eserlerini on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru yayınlamak imkânı bulan Abdullah Cevdet'i (1869-1932) zikretmek

¹⁴ *Türkçe Sözlük*, Ankara, 2005, s. 1353

¹⁵ Ekrem Işık; “Osmanlı Materyalizmi”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:2, İstanbul, 1985, s. 363-370.

gerekir. Aynı fikir dairesi içindeki yazarlardan biri de Baha Tevfik'tir.¹⁶ Baha Tevfil'le ilgili geniş bilgi daha sonra verilecektir.

A.3. OSMANLI DEVLETİNDE BASIN

Osmanlı yönetimi, on sekizinci yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'daki gazetelerin varlığından haberdar olmuştur. Bu gazetelere ilgi önceleri ancak siyasi düzeyde olmuştur. Fransız Devrimi sırasında İstanbul'da Fransız elçiliğince çıkarılan (1795), Haberler Bülteni ve sonra İstanbul'un Fransız Gazetesi, Napolyon'un Mısır'ı işgali sırasında (1798) yayınlattığı gazetelerle de siyasi düzeyde ilgilenilmiş, ancak bunlardan örnek alma yoluna gidilmemiştir. Sadece, bundan doğan ihtiyaçla Bâbiâli'de Tercüme Bürosu kurulup Avrupa gazetelerinin orada çevirilmesi işine girişilmiştir.¹⁷

Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçe gazete, Mısır'da 1828'de yayınlanan *Vakayi-i Mısriye* olmuştur. *Vakayi-i Mısriye* gazetesinin çıkmasından sekiz-dokuz yıl önce de Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın girişimiyle Mısır'da Bulak Matbaası kurulmuştu. Bu matbaada basılan eserlerin yarısından fazlası Türkçe, geri kalanı da Arapça'ydı.

İstanbul'da Türkçe yayınlanan ilk gazete *Takvim-i Vakayi*, yenilikçi padişah olarak bilinen II. Mahmut'un gayretleriyle 11 Kasım 1831'de çıktı. Böylece matbaanın kurulmasından 105 yıl sonra ilk Türkçe gazete çıkartılmış oluyordu.¹⁸

Matbaanın Osmanlı Devleti'ne girmesinden 1860'lı yıllara kadar geçen dönemde İstanbul dışında etkinliği olmayan kitap, gazete ve mecmua çıkarma olayı, ilk kez Abdülaziz döneminde önemli ölçüde artmıştır. 1864 vilayet düzenlemesi ile birlikte, her vilâyet merkezinde bir matbaanın kurulması emrinin verilmesi ve uygulamaya konulması Osmanlı Devleti'nde basılı eserler alanında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1876 yılına gelindiğinde İstanbul dışında 22 vilâyet gazetesi

¹⁶ Okay; *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, s. 36-39.

¹⁷ Orhan Koloğlu; *Osmanlı'dan 21. Yüzyılda Basın Tarihi*, İstanbul, 2006, s. 21.

¹⁸ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 13.

çıkartıldığı görülmektedir. Vilayetlerde haftalık da olsa birer gazetenin çıkmaya başlamasının önemi büyüktür.¹⁹

A.3.1. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Basını

II. Meşrutiyet'in ilk 8–10 ayı içerisinde basın alanında hemen hemen hiçbir kural ve kanun tanınmaz olmuştur.²⁰ Daha sonra İttihat ve Terakki yönetimi kontrolü sağlayabilmek için basına II. Abdülhamid dönemini aratacak bir baskı uygulamaya başlamıştır.

Bu dönem, basın tarihi bakımından bir terör dönemi olarak nitelenebilir. Dört gazeteci öldürülmüş, katilleri yakalanamamış ve ağır bir baskı havası oluşturulmuştur. Bunu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri örgütlemiştir. Daha sonraki yıllarda ülkeyi büyük bir felâkete sürükleyen bu kişiler, eylemlerine adeta sokak ortasında gazeteci öldürmekle başlamışlardır.²¹

A.4. OSMANLI DEVLETİNDE DERGİCİLİK

Dergi; çoğunlukla haftalık, onbeş günlük, aylık, üç aylık veya yıllık olarak sanat, edebiyat, tarih, ekonomi, ticaret, politika, mizah yahut siyasi bir dava için çıkarılan neşriyat çeşididir. Dergilerin asıl amacı haber vermek değil, okurları özel bir konuda aydınlatmak, bazen da olaylar üzerinde yorumlar yapmaktır. Dergiler, çıkış amaçlarına göre iddialı neşriyatlardır. Bir edebiyat dergisinde, en güzel şiir, hikâye ve tenkitler çıkmalıdır. Ancak bu sayede okuyucu kitlesi kazanabilir. Batı'da ve bizde, yayın yaptıkları alanda özellikle sanat ve edebiyatta yeni çığır açan dergiler çok görülmüştür. Türk dergicilik tarihindeki ilk girişimlerin yaşandığı dönem, Tanzimat Dönemidir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren günlük gazetelerle birlikte haftalık, 15 günlük ve aylık dergilerin yayımlanmaya başladığı bu dönem, Türk dergiciliği açısından önemlidir. İlk Türk dergileri tıpkı Avrupada olduğu gibi ilmî cemiyetlerin yayın organı olarak ortaya çıkmışlardır. Bu anlamda Türk dergiciliği bilim dergiciliği olarak gelişmeye başlar. Şu ana kadar yapılan

¹⁹ Musa Çadırcı; *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara, 1997, s. 291-292. Bkz. Koloğlu; *Basın Tarihi*, s. 31-36.

²⁰ Nazım Hikmet Polat; *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Ankara, 2005, s. 55.

²¹ Topuz; *Türk Basın Tarihi*, s. 87-88.

araştırmalar Osmanlı'da ilk derginin 1862 yılında ıkarılan *Mecmua-i Fünun* adlı dergi olduğunu göstermektedir. Biz de burada bu dergiden başlayarak bazı dergileri tanıtacağız. Fikir vermesi açısından önce bazı dergiler ayrıntılı olarak tanıtıldıktan sonra diğerleriyle ilgili kısa bilgiler verilecektir.

Mecmua-i Fünun; Münif Mehmet Paşa'nın ön ayak olmasıyla yayımlanan aylık ilim, fen ve kültür dergisi. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan sonra daha sistemli bir şekilde uygulamaya konulan Batılılaşma faaliyetleri doğrultusunda Türk toplumuna modern ilim ve kültürü tanıtılmak üzere 1861 yılında kurulan Cemiyet-i İlimiye-i Osmaniyye'nin yayım organı olarak neşredilmeye başlanmıştır. *Mecmua-i Fünûn*, Münif Paşa'nın ilk sayıda yer alan takdim yazısına göre vatan çocuklarını yetiştirmek amacıyla çıkarılmıştır. Dergi bir ve ikinci yıllar on ikişer sayı olmak üzere düzenli bir şekilde yirmi dört sayı yayımlanır. nc yılında İstanbul'da baş gösteren büyük kolera salgını ve bazı ekonomik güçlükler yüzünden 33. sayıda yayımını durdurmak zorunda kalır. 1867'de yeniden neşredilmeye başlanan derginin on dört sayı çıkarıldıktan sonra cemiyet mensuplarının dağılması üzerine beşinci yılında 47. sayı ile yayımına son verilir. Münif Paşa, 1884'de *Memua-i Fünûn*'u tekrar çıkarmaya teşebbüs ederse de ilk sayıda yer alan "Bir Yıldız Böceği ile Bir Yolcu" adlı yazı yüzünden II. Abdülhamit'in emriyle kapatılır; Münif Paşa sorgulanır, ayrıca böyle bir yayıma izin verdiği için devrin Maarif Nzırı ikaz edilir.

Cemiyet-i İlimiye-i Osmaniyye'nin nizamnmesinde belirtildiğine göre din ve politika dışındaki her konuya açık olan derginin amacı; ilim ve kültür yoluyla Osmanlı toplumunu ağdaş seviyeye ulaştırmaktır.

Geniş okuyucu kitlesinin kolayca anlayabileceği bir dil görüşü taraftarı olan dergide ileriye dönük olarak üzerinde durulan konulardan biri de yazı diliyle yazıda kullanılan Arap alfabesi meselesi olmuştur. Azerbaycanlı fikir adamı ve yazar Ahundzade Mirza Fethi Ali'nin Sultan Abdülaziz'e sunduğu bir layıkayla yazı dilinde kullanılan Arap harflerinin ıslahı meselesi gündeme gelmiştir. Konunun cemiyet mekezinde Ahundzade'nin de katıldığı bir toplantıda tartışılmasından sonra Türkçenin Arap harfleriyle yazılmasının birçok sakınca doğurduğu ve bir ıslahın kaçınılmaz olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. Münif Paşa'nın 12 Mayıs

1862 de cemiyet merkezinde verdiği bir konferansta yine aynı konu tartışılmıştır. İleri sürülen değişik teklif ve görüşler derginin 14. sayısında yayımlanmıştır.

Gerek telif gerekse tercüme yazılarda dergide kullanılan dilin devrine göre daha sade olduğu hatta o sırada çıkmakta olan diğer bazı dergi ve gazetelerin dilini etkilediği anlaşılmaktadır. Ayrıca modern ilim ve felsefe dilinin kurulmasında derginin açtığı yol daha sonra devrin diğer yazarları tarafından sürdürülmüştür. Tanpınar gibi bazı araştırmacılar XVII. yüzyıl Türkiye'sinde Mecmua-i Fünun'un oynadığı önemli rolü belirtmişlerdir.

Dergide adları ve muhtevalarıyla bir yenilik olarak dikkati çeken yazılardan bazıları şunlardır. Münif Efendi imzasıyla "Muvâzene-i İlm-ü Cehl", "Tarih-i Evrak-ı Nakdiye", "Serg-i Umumi-i Osmanî'nin Vuku-ı Kürşadı".

Dergide müstakil makalelerde ele alınan belli başlı konuları pozitif ilimler başta olmak üzere tarih, coğrafya, felsefe, arkeoloji, eğitim, iktisat, sanayi, şehircilik, basın, halk sağlığı ile kısmen edebiyat ve politika oluşturmaktadır. Türk okuyucusuna batılı tarzda ilk roman örneği olarak takdim edilen "Fenelon"un Telemapue tercümesinin özetiyle Ethem Pertev Paşa'nın köpeklerle ilgili meşhur "Ev Eve" makalesi bir kaç tercüme ve yapılan bir sanayi sergisi dolayısıyla yazılan bir manzume dışında dergide edebiyatla ilgili herhangi bir örneğe yer verilmemiştir. Buna karşılık Münif Efendi'nin aralarında Demokritus gibi materyalist Thalet, Haraklit, Anowagoras, Empedokles gibi fizikçi Salon Piatakos, Pythagoras, Sokrat ve Eflatun gibi ahlakçı mistik ve idealist filozofların da bulunduğu "Tarihi hükemayı Yunan" başlıkları on altı sayı süren yazı dizisi dikkati çeker.²²

Mecmua-İ Ebuzziya; 1880-1912 yılları arasında on beş günlük ve haftalık olarak yayımlanan ilmi, edebive siyasi dergidir. Türk dergiciliğinin baskı ve içerik yönünden kalitesini yükselten ilk dergilerindendir. Ansiklopedist dönemin *Mecmûa-i Fünun*'dan sonra ikinci önemli dergisi olup Ebuzziya Mehmet Tevfik tarafından 159 sayı çıkarılmıştır. Otuz iki yıllık yayım hayatı boyunca 20. sayısında bir yıl, 36. sayıda bir buçuk yıl 48. sayıda bir buçuk yıl 53. sayıda dokuz buçuk yıl 60. sayıda

²² Abdullah Uçman; *İslam Ansiklopedisi cilt: 28, Ankara, 2003, s. 270-271.*

sekiz ay, 76. sayıda dört ay,93. sayıda on bir yıl olmak üzere neşir hayatına sekiz defa ara vermek zorunda kalmıştır.

Matbuatın siyaset konusunda yoğun bir baskı altında tutulduğu II. Abdulhamit döneminde, Münif Paşa'nın ikinci defa Maarif Nazırlığı'na getirilmişti. Bundan faydalanarak "fünun ve maarif"ten bahseden bir dergi çıkarma müracaatında bulunan Ebuzziya Mehmet Tevfik derginin 1. sayısının ilk sayfasında metninin yayımladığı üzere asla politika ile uğraşmamak, ülkede kanunen tanınan dinlere ve umumi adaba aykırı konulardan kaçınmak şartıyla izin verilmiştir.

Bir süre Mihran matbaasında basılan dergide kapak çerçevesinin köşelerine "Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz." mealindeki hadisın metni parça parça yerleştirilmiş aralara ise İbn Sina, İbn Rüşd, İbn Hayyam, Yakup B. İshak el- Kindi, Meymun-ı Vasiti Gelenbevi ve Şinasi'nin isimleri konulmuştur. Ayrıca kapak başlığının altında "Masiva şaibesinden dili tathîre çalış / Pertev-i hikmet ü irfan ile tenvire alış" beyti bulunmaktadır. Derginin ilme bakışını tabloştıran bu düzenle içinde İslam âlimlerinin o son halkası olarak Şinâsi'nin adının yer alması dikkat çekicidir. 1. sayıda yayım izin metninin hemen altında yer alan Ebuzziyâ Tevfik imzalı "Ashâb-ı Mûtaalaya" başlıklı yazıda derginin edebiyat, hikemiyat, inançlar, matematik, tabiat ilimleri, siyaset, sağlık, tarih, dil, sanayi, güzel sanatlar, icatlar, keşifler, tenkit gibi her türlü konudan belli kayıtlar çerçevesinde bahsedeceği belirtilir. Arkasında çıkan bir reklam metninde ise yeni edebiyatın taraftarı ve Garp maarifini yayma vasıtası olarak tanıtılan dergide, duyulmamış tarihi olaylara yer verileceği belirtilmiştir. Yer ve gök bilimleriyle ilgili en yeni konular, seçme roman çevirileri değişik milletlerden meşhur kişilerin biyografileri, edebi tenkit ve felsefi mülâhazaların yer aldığı medeniyet dünyasındaki gelişmelerle dünya olaylarının takip edildiği belirtilir. Derginin amaçları arasında halkın bilgisini genişletmek eğitimin yayılmasına vasıta olmak da vardır. Bunların yanında Ebüzziyâ Mehmet Tevfik'in ilk nüsha ile beraber II. Abdülhamit'e sunduğu bir arzda bir süreden beri kilisenin emirlerinin katılığına İslam ahkâmından deliller bulmaya başlayan Almanya'daki hakikat arayıcılarını İslam'a çekmek üzere dünyaca meşhur olan oradaki ulema kulüplerine birer ikişer nüsha göndermekten bahsedilir.

Telif, tercüme derleme çok çeşitli yazıların yer aldığı derginin özellikle ilk döneminde imzalı yazı oldukça azdır. Bunlardan bazıları ”Japon(ya)” , “ Çatal”, “ Eldiven”, “Şemsiye”, “Piyano”, “İntihar”, “Üzüm”, “Şarap”, “Kukla”, “Sabun”, “Kibritin Ellinci Sene-i İhtirâi”, “Karnaval”, gibi başlıklar taşımakta ve her başlık birer ansiklopedi maddesi gibi ele alınarak okuyucu bilgilendirmektedir. “Urûk-ı Beşerin Tarihi”, “Maârif-i İslâmiyyeye Akademi Dâr-ül ulûm”, “Taun Hakkında Ma’lûmât-ı Tıbbiye”, “Tıbâat-ı İslâmiyyeye Dair” gibi yazılar az da olsa makale havası taşımaktadır. “Gazete Lafzının Aslı”, “Alfabe”, “Bazı Lugatın Aslı” gibi yazıların ise kısmen etimolojik özellikleri bulunmaktadır.

Ebüzzâyâ Mehmet Tevfik dergide dönemin önde gelen ediplerinden Nâmık Kemal, Süleyman Nazif, Sadullah Paşa, Ahmet Midhat Efendi, Kemalpaşazâde Sait’le olan mektuplaşmalarına, bunların tutuklanmaları ve siyasi hatıralarını anlattığı yazılama da yer vermiştir.

Tanıtım ilanında yer alan “Hariçten gönderilen âsârı kabul eylemez” ifadesinden yola çıkarak derginin yazı programını tesadüflere bırakmadığı söylenebilir. İlan edildiğine göre yazı kadrosu şöyledir: Gülnar Hanım, Vonder Goltz Paşa, Ali Bey, Sırrı Bey, Said Bey. Cevdet Paşazade Sedat. İskenderzade Reşat Paşa, Andriya Kupas Efendi, Talip Faikizade Fehmi Efendi, Salih Zeki, Alişanzade İsmail, İbrahim Şakir, Bursalı Mehmet Tahir, Şefik, Tevfik Ziya, Ahmet Rasim, Mehmet Rüştü, Necip Âsım, Osman Sâmi, Haydar Zafer, Veli Râkım. Bunlardan başka dergide imzaları görünen diğer belli başlı edebiyatçılar Şinasi, Ziya Paşa, Nâmık Kemal, Sâdullah ve Minif Paşalar. Abdülhak Hâmit, Süleyman Nazif, İsmail Safa, Ali Kemal, Faik Ali, Rıza Tevfik, Abdullah Cevdet, Yunus Nadi ve Hüseyin Siret.

Dergiye estetik bir görünüm kazandırmanın maddi çıkar sağlamaktan önce geldiğini belirten Ebüzzâyâ Tevfik, bu bakımdan bir eser olarak gördüğü Mecmûa-i Abüzzâyâ’da mevcut malzemenin en güzelini ve kalitelisini kullanmıştır. Kûfi yazıda üstat olan Abüzzâyâ derginin kapak kompozisyonunu bu hat ile kendisi hazırlamıştır.²³

²³ Âlim Kahraman; *İslam Ansiklopedisi cilt: 28, Ankara, 2003, s. 268-269.*

Mecmua-i Muallim; Muallim Naci'nin çıkardığı haftalık edebi dergi.30 Eylül 1303- 3 Teşrinisani 1304 (1887-1888) tarihleri arasında toplam elli sekiz sayı yayımlanan dergi, kapanıncaya kadar hemen tek başına Muallim Naci tarafından çıkarılmıştır. İlk iki sayının üçüncü, 3,5-11, sayıların ikinci baskısı yapıldığına göre büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Derginin ilk sayıdan itibaren sayfa numaraları devam ettirilmiştir. Düzenli biçimde her hafta dört sayfa yayımlanan dergide dikkati çeken ilk şey çıkış yazısında belirtildiği halde devrin diğer edebiyat dergilerinden farklı olarak birkaç istisna dışında yeni ve aktüel konularla ilgili şiir, hikâye, deneme, edebi tenkit gibi her hangi bir örneğe yer verilmemiş olmasıdır. Dergide daha çok eski Türk edebiyatına dair meselelerle şiir iktibasları oldukça geniş yer tutmaktadır. Dergide İsmail Safa dışında bazı sayılarda Ali Ulvi, Besim, İbrahim Necati, Mehmet Said, M. Selahaddin gibi pek tanınmamış şair ve yazarların adına da rastlanmaktadır.

Mecmua-i Muallim'in yayım hayatına girişi dolayısıyla Saad Gazetesinde bir haber yer alır. Bu haber doğrultusunda derginin daha ilk sayısından itibaren Muallim Naci'nin hocalık yaptığı mekteb-i hukuk ile mekteb-i sultanide okuttuğu edebiyat derslerinin özetlerine geniş bir şekilde yer verildiği görülür. İlk sayıların ilgi görmesinin sebebi de büyük bir ihtimalle bu ders notlarıdır. İkinci sayıdaki "İhtar" başlıklı yazıda: "*imtihan zamanlarının takarrübü cihetiyle bu nüshanın dersten ibaret olmasına lüzum görülmüştür.*" ifadesi bunu doğrular niteliktedir.

Dergide beşinci sayıdan itibaren "Müstefiz" başlığı altında Arap ve İranlı şair ve yazarların eserlerinden manzum ve mensur tercümelerle Voltaire, Fenelon, La Fontaine, Gilbert ve Boileau'dan yapılmış tercümeler yer alır. Muallim Naci'nin Emilie Zola'dan ancak bir kısmını çevirebildiği "Therese Raquin" ile Hüseyin Vaiz-i Kâşifi'nin "Dedayü'l-efkâr fi Sanayü'l-asar"ını çevirir. Kemal Paşazade'nin "Dakaik-ul-hakaik" adlı eserleindeki bazı tabirlerin açıklaması ile yine Muallim Naci'nin yazmış bulunduğu eserin ikinci kısmı dergide tefrika suretiyle yayımlanmıştır. Muallim Naci'nin gerek ders notlarında gerekse diğer yazılarında dikkati çeken husus ele aldığı bir edebi konuyu daima eski edebiyatın vazgeçilmez kurallarını oluşturan bedî, beyan, belagat ve fesahat açısından ele alıp değerlendirmesidir.

Mualim Naci'nin "Numune-i İntihab" başlığıyla bir kısım divan şairlerini tanıttığı ve eserlerinden örnekler verdiği yazı serisi dergide dikkati çeken bölümler arasındadır. Naci'nin daha sonra Osmanlı şairleri adıyla biraz daha genişleterek kitap halinde bir araya getireceği dergideki bu yazı serisinde şu şairlere yer verilmiştir: Nef'i, Şeyh Galib, Esrar Dede, Şeyhülislam Zekeriyazade Yahya Hoca, Neşet, Yenişehirli Avni Bey, Sabit Usuli, Fasih Ahmet Dede, Sururi, Seyyid Vehbi, Zati Ahmed Neyle, Enderunlu Vasıf, Ragıp Paşa, Nail-i Kadim, Nevi, Cevri Halim ve Giray Azmizade Mustafa Halit'dir. Dergide ayrıca Muallim Naci'nin "Küçük bir mudhike vefa ile safa beynin de" başlıklı manzum diyaloglarla bazı şairlerine de yer vermiştir. Bunlardan başka Muallim Naci'nin ve "amma" ve "hem" de gibi bir kısım bağlaçların dilimizde yerli yersiz kullanımı konusunda Hacı İbrahim Efendi'nin ileri sürdüğü görüşlere karşı tenkitleriyle birlikte "Muhadara" başlığı altında bazı kitap tanıtma yazılarına da rastlanmaktadır.

Ahmet Bedevi Kuran, Mecmua-i Muallim'in Sadi Şirazi'den yapılan bir tercüme dolayısıyla matbuat umum müdürlüğü tarafından kapatıldığını ileri sürerken Celal Tarakçı dergide adı geçen şairden herhangi bir çeviri bulunmadığını dolayısıyla böyle bir hususun kapatılma sebebi olamayacağını belirtilmektedir.²⁴

Mecmua İ Ulûm; Cemiyet- i ilmiye tarafından yayımlanan ilmi, edebi dergi: Zilhicce 1296-1 Rebülevvel 1297 (1880-1881) tarihleri arasında neşredilen dergi her ayın birinde ve on beşinde olmak üzere toplam yedi sayı çıkmıştır. İlk sayısında yer alan talimatnameye göre Avrupa daki örneklerinde görüldüğü gibi derginin yarısı ilim, fen, sanat ve sanayideki yeni icatlara diğer yarısı edebiyat ve felsefeye ayrılacaktır. Ancak önce ilim ve fennin çeşitlerine göre tarifi taksimi ve konularının belirlenmesi yoluna gidilecek, bunların en eski ve çağdaş milletlerle Müslümanlar ve Türkler arasındaki seviyesi üzerinde durulacaktır. Daha sonra Osmanlı ülkesinde mektep medrese ve kütüphane gibi vakif müesseseleri, ilim cemiyetleri, maarif meseleleriyle matbu veya yazma kitapların durumu Avrupadaki benzerleriyle beraber ortaya konulacaktır. Yine sanat, sanayi, ziraat ve ticaretin durumu bunlarla ilgi olarak açılmış mektep kurulmuş, şirket ve cemiyetlerle Avrupadaki benzerleri ele alınacaktır. Sanat, sanayi, ziraat ve ticaretin gelişmesini teşvik için çeşitli makaleler

²⁴ Uçman; *İslam Ansiklopedisi*, s. 270-271.

yayımlamak ve raporlar hazırlamaktır. Gerek bu konlarda gerekse edibiyata dair gazete ve dergilerdeki makaleler iktibas edilecek, henüz yayımlanmamış veya ikinci defa yayımlanması gerekli görülen risalelerde cemiyet-i ilmiyece telif ve tercümesi gerçekleşen bazı kitap ve risaleler de dergi de yer alacaktır. Bir diğer husus da mecmuada çıkan yazılarda kendileri istemedikçe yazar isimlerinin belirtilmeyecek olmasıdır.

Bu prensiplere yayın hayatı süresince genellikle bağlı kalınmış, dergi de çeşitli ilmi makalelerle iki müstakil risale, bir roman eleştirisi, maarif ve diğer hususlara dair haber ve mektuplara, bazı gazete ve dergilerden iktibaslara yer verilmiştir. İktibaslarda özellikle eğitim hakkında yabancı devlet adamlarının nutuklarını içeren yazılar ağırlıktadır. Haber ve makalelerde Rusya, Fransa, Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde bilim alanındaki gelişmeler, Suriye de Şam gazetesinde çıkan medeniyet hakkındaki bazı tartışmalarla Fas Sultanı Mevlay Hasan'a ait bir beyanname söz konusu edilmektedir. Ayrıca imla, sözlük ve dil meselesi, yeni kurumlar olarak kurulan ilk ve orta dereceli eğitim kurumlarının ıslahı, çocuk eğitimi Avrupa medeniyeti düzeyine ulaşmak için maarifin yeniden ele alınması üzerinde durulan diğer hususlardır.

Dergide yayımlanan yazılar genel olarak imzasızdır. İmzalı olan veya kime ait olduğu daha sonra belirlenen yazılar arasında Hasan Tahsin Efendinin tarihi seyir içinde alfabeleri ele alan "kalam-ül akvam" ile "ilme dair" bir-iki söz tarifi yer almaktadır.

Varlığı *mecmua-ı ulum* ile ortaya çıkan Cemiyet-i ilmiye bir kısım ipuçlarından anlaşıldığına göre derginin çıkışından kısa bir süre önce kurulmuş ve sekiz-dokuz aya kadar faaliyette bulunmuştur. Kurucuları açıklanmamakla beraber Hoca Tahsin Efendi, Ahmed Hamdi Efendi ve Şükrü Efendi'nin cemiyetin mensupları ve yöneticileri arasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Ölümünden önceki hastalık dönemiyle cemiyet-i ilmiye'nin işlerindeki aksamanın aynı zamana rastlaması Hoca Tahsin Efendinin cemiyetteki rolünün önemine bir işaret kabul edilmiştir.

Hâver; 1884 yılında İstanbul da yayımlanan fikir ve edebiyat dergisidir. II. Abdulhamid döneminin edebi ve fenni sureli yayınları arasında kısa ömürlü bir dergi olup, Halit Ziya Uşaklıgil tarafından o zamanın en mühim bir risalesi olarak kabul edilir. Sadece dört sayı yayımlanan derği, her biri otuz iki sayfa olmak üzere 128 sayfalık bir koleksiyon teşkil eder. İmtiyaz sahibi olarak İzmir’li Ubeydullah’ın görüldüğü Haver’i, Halit Ziya, onunla beraber Menemenlizade Mehmed Tahir Beşir Fad ve Küçük Azmi Beylerin çıkardığını söyler. Ayrıca ilk sayıda Nevrekoplu Mahmud Hamid Hoca’nın yazı heyeti başkanlığını kabul ettiği belirtilmiştir. Devrinin hemen bütün dergileri gibi başlık kenarında siyasetten başlayarak her şeyden bahisedeceği ifade edilmekle beraber Haver’de de belli konuların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Derginin edebi muhtevası Menemenlizade Tahir’in yedi, Muallim Nacinin dört, Ahmed Hamdi’nin bir şiiriyle yine Menemenlizade’nin ‘şiiir ve şair’ başlıklı makalesinden ibarettir. Şiiirler eski tarzın devamı olan kaside ve gazellerden şekil ve muhteva bakımından değişik yeni tarz manzumelerdir. Dönemin hemen bütün gazete ve dergilerinde görülen çoğu batı dünyasındaki icat ve keşifleri, sağlıkla ilgili haberleri veren fenni yazılar, Besim Ömer, kardeşi Mustafa Azmi eğitimci Hüseyin Avni gibi yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Beşir Fuad’ın Haver’deki yazıları kendi pozitivist dünya görüşü doğrultusundaki ilk tecrübeleri arasında yer alır. Edebiyata ve metafiziğe karşı pozitif ilimlerin savunucusu olan Beşir Fuad; müşahede, tecrübe ve ispat edilemeyen hiçbir şeyin gerçek olamayacağını telkin için kaleme aldığı makalelerinde akla ve tecrübeye ilgisiz kalan hatta karşı çıkan dini davranışları hedef almıştır. Tenkitlerinde de Hıristiyanların ve özellikle Katolik kilisesinin engizisyonu, ilim adamlarına yapılan zulümleri, batıl inançları, aziz olarak bilinen din adamlarının cehalete ve menfaate dayanan maceralarının olduğu ahlak dışı hayatlarını konu alır. İlkel bir materyalist görüşe dayanan kuvvetin, beka ve ademi imhasından söz eden makaleleri tercüme eder.

Bu makalelerin ortak özellikleri dikkate alındığında Ubeydullah Efendi’nin “ulema-i fünün”, “Abdurrahman ibni Haldun” başlıklı yazıyla Nevrekoplu Mahmud Hamit Hoca’nın yazısı derginin en aykırı konularını teşkil etmektedir. Haver, ikinci sayısından itibaren sekizer sayfalık ilavelerle Şeyh Galib’in “Hüsünü Aşk” Mesnevisini yayımlamaya başlamışsada derginin kapanması sebebiyle eserin

ancak dörtte birini yayımlayabilmiştir. Haver'in tam bir koleksiyonu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunmaktadır.²⁵

Malumat; II. Abdulhamit döneminde yayımlanan haftalık ilmi, fenni ve edebi dergidir. 423 sayı yayımlanmış olup, Türk basın tarihinde baba Tahir adıyla tanınan Mehmet Tahir tarafından çıkarılmıştır. Dergi yayımlandığı dönem itibariyle Türk edebiyatında çeşitli gruplaşmaların ve edebi ve kültürel faaliyetlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Devrin diğer mecmualarından farklı olarak bazı resim ve fotoğraflar ihtiva ettiğinden dolayı *Musavver Malumat* adıyla da tanınır. Derginin ilk sayısında çıkış amacı şu şekilde açıklanmıştır; hukuk, iktisat, ahlak, din, eğitim pedagoji, ziraat, askerlik, ticaret, maarif, tıp, tarih, musiki, coğrafya, kimya, astronomi, elektrik, fotoğrafçılık, dil, edebiyat, kadın, aşk, aile ve diploması gibi pek çok alanda yerli ve yabancı bütün faaliyetlerden okuyucularını haberdar edilecektir. Edebi sahada tanınmış yerli ve yabancı yazarların eserler ve şahsiyetleri tanıtılacak. Ayrıca dünyada ne olup bittiğine dair son haberler verilecek, yeni buluşlarla önemli siyasi olaylar da belli bir bakış açısıyla değerlendirilecektir. Dergideki "icma-i edebi" sütununda ise bir hafta boyunca gerek Osmanlı gerekse Avrupa basın ve edebiyat çevrelerinde görülen dikkate değer gelişmeler duyurulacaktır.

Sekiz yıl boyunca yayımını aksatmadan sürdüren *Malumat*, izlediği tutarlı yayın politikası sayesinde Osmanlı ülkesinin hemen her tarafında ilgiyle okunan ve aranan bir dergi olmuştur. Bunu gösteri nitelikte Akdeniz ve Mısır'dan gelen çeşitli haber, yazı ve mektuplar dergi sayfalarında yer almıştır. *Malumat*, Türkçenin sadeleştirilmesi yolunda özellikle gençleri teşvik etmek amacıyla bazı yarışmalar düzenlemiş ve ödüller dağıtmıştır.

Avrupadaki edebi gelişmelerin günü gününe takip edildiği görülen dergide, yeni ölmüş edebiyatçılarla ilgili değerlendirmelerin yanı sıra bir kısım edebiyat tartışmalarından da bahsedilmiştir. Lamartine, François Koppe, Viktor Hugo, Guyde Maupassant, Alexandre Dumas, Paul Bourget ve Piere Loti gibi isimler başta olmak üzere romantik ve realist Fransız şair ve yazarlarından çevrilere veya onlarla ilgili tanıtma yazılarına yer verilmiş. Ayrıca birkaç sayı devam eden

²⁵ Okay; *İslam Ansiklopedisi cilt: 16, İstanbul, 1997, s. 527-528.*

incelemeler de yer almıştır. O döneme ait edebi meseleler hakkında önemli bir belge niteliğindeki “icma-i edebi” sütununda Türk edebiyatı üzerine çeşitli değerlendirmelerle birlikte Dil, Tarih, Musiki ve Felsefeye dair dikkate değer makaleler yayımlanmıştır. Derginin “kısmı nisa” bölümünde kadınlar için faydalı olabilecek bilgiler yanında çeşitli elbise modellerine kadar değişik konularda bilgiler verilmiştir. Arka kapağında ise fenni nitelikte bilmecelerle bilhassa çocuklara yönelik yayımlar yapılmıştır.

Malumat’ın neşredildiği yıllarda Türk edebiyatında canlı bir yayın faaliyeti mevcut olup bu sırada *Serveti Fünun* dergisi sanat ve edebiyat anlayışı bakımından Malumat’tan farklı bir çizgide bulunmaktaydı. O dönemle ilgili hatıralarını kaleme alan *Seveti Fünun* yazarlarından Halit Ziya Hüseyin, Mehmet Rauf ile derginin sahibi Ahmed İhsan’ının yazdıklarından da ve Malumat’ın özellikle *Servet Fünun* gibi yeni edebi oluşumlara karşı bir denge unsuru olarak dorudan doğruya II. Abdulhamid tarafından desteklendiği ileri sürülmüştür. Gerek derginin sahibi ile gerekse Malumat’la ilgili yer yer hakarete varan bir üslupla eleştiriler yapılmıştır. Ancak Malumat’ın edebiyat ve yayın faaliyetleri arasında önemli bir boşluğu doldurduğu görülmektedir.

Dergi, ayrıca Türk edebiyatı tarihinde meşhur olan edebi münakaşalarda doğrudan doğruya taraf olmuştur. Bu konular etrafında “biz” meselelerin tartışılmasında önemli rol oynamıştır. Servet-i Fünun hareketinin doğmasına sebep olan “abes- muktebes” tartışmasını başlatan Hasan Asaf adlı gencin “Burhan-ı Kudret” adlı manzumesi Malumat’ta yayımlanmıştır. Yine Servet-i Fünun hareketinin dağıtılmasına sebep olan ve başta Tevfik Fikret olmak üzere Servet-i Fünuncuları ağır bir dille eleştiren Ali Ekrem’in “Şiimiz” adlı yazısı da yine Malumat’ta çıkmıştır.

Derginin zaman zaman yayımlanan “kısmı arabi ve kısmı farisi” nüshaları dışında “hanımlara mahsus Malumat” ile “notalı müzik” ilavesi ve tesalya muharebesi dolayısıyla bazı ilaveleri de vardır. Dergide sadece makalelere değil yerli ve yabancı şairlerden şiirlere ve şiir çevirilerine de yer verilmiştir. Aralarında Serveti Fünun’un da bulunduğu bazı dergilerden iktibaslar yapılmıştır. Oldukça geniş bir yazar kadrosununa sahip bulunan derginin belli başlı şair ve yazarları arasında şu

isimler dikkati çekmektedir. Ahmet Mithat, Andelib, Ebuzziya Mehmet, Tevfik Ahmet, Necip Asım, Müstecabizade İsmet, Ahmet Muhtar, Ali Rifat, Ali Kemal, Ali Ziya, Seyfi Hasan Âsaf, Halil Edip, Üsükdarlı Safi, Avram Naun, Mustafa Sabri, İsmail Safa, Mehmet Celal, Mehmet Ziya, Rıza Tevfik, Ahmet Refik, Tokadi Zâde Şekip, Seydi Vasfi, Nureddin Ferruh, Milaslı İsmail Hakkı, Muallim Feyzi, İbrahim Cehdi, Müstear adıyla Süleyman Nazif, Faik Ali, Ekrem Reşat, Nazif Sururi, Mehmed Sedat, Mehmet Refet, Faik Esat, Yunus Nâdi.²⁶

Hazîne-i Evrâk; 1881-1886 yılları arasında çeşitli aralıklarla İstanbul'da yayımlanan önemli bir dergidir. Türk basın hayatında dergiciliğin henüz çok yeni olduğu bir sırada yayımlanmaya başlayarak baskı ve tertibindeki farklılık yanında muhtevası ile de yenilik getirmiş olması bakımından edebiyat ve basın tarihimizde seçkin yeri olan bir dergidir. Abdülhak Şinasi Hisar ve Selim Nüzhet Gerçek'in babaları olan Mahmut Celâleddin Bey ile Samipaşazade Ablülbaki Bey tarafından kurulmuştur. Adını burada Baki şeklinde yazan Abdülbaki Bey 31. sayıdan sonra çekildiğinden dergiyi bütün yayım hayatı boyunca Mahmut Celalettin tek başına devam ettirmiştir.

Haftalık olarak cumartesi günleri yayımlanan Hazine-i Evrak'ın, gördüğü ilgi ve teşvike rağmen çıkışından bir müddet sonra yayımında yavaş yavaş gecikmeler başlamış, daha sonraları ise araya yıllık duraklamalara varan kesintiler girmiştir. Bundan dolayı derginin zaman bakımından farklı devreleri vardır. Kuruluş tarihini 1 Mayıs 1297(13 Mayıs 1881) olarak belirten kayıt dışında ilk kırk sekiz nishasının hiçbirinde çıkış zamanını gösteren herhangi bir not ve işaret bulunmadığı için araya giren fasılaların farkına varılmamıştır. Çok uzun süren bir gecikmeden sonra gelen yirmi sayılık yeni yayım devresinde zaman bakımından ortaya çıkan düzensizliklere de dikkat edilmeğinden yayım zamanı ve süresi günümüze kadar hem yanlış hem eksik gösterilmiştir.

Başından beri kendisiyle ilgilenmiş olan devrin basınındaki haber ve çeşitli kayıtlara göre Hazine-i Evrak'ın yayım hayatının gerçek kronolojisi şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Kuruluşu için gösterilen ve aynı zamanda çıkış tarihi olarak kabul

²⁶ Uçman; *İslam Ansiklopedisi cilt: 27, s. 543-544.*

edilen 1 Mayıs 1297'den (1881) sekiz gün önce derginin çıkacağı kamuoyuna duyurulmuştu. Ertesi günü de bu yazıya teşekkürle birlikte dergi hakkında ayrıca bilgi vermek üzere iki kurucusu tarafından "Hazine-i Evrak'ın Müessisleri" imzasıyla bir beyanname neşredilmiştir.

Dergide Samipaşazade Abdülbaki Bey'in ayrılışı ile gecikmeler kendini hissettirmeye başlar. Mahmut Celalettin'in dergiyi tek başına hazırlamakta karşılaştığı güçlükler, araya giren mali sıkıntılar, kendisinin Midilli'ye gitmesi gibi sebeplerle birçok sayısı geciken mecmuanın neticede 1882 Mayısı sonunda çıkması gereken 48. sayısı bu yılın ancak aralık ayı başında yayımlanabilir. Bu nüshadaki vaad ve temennilere rağmen araya iki aya yakın bir süre daha girdikten sonra 15 Kânunusani 1298'den (1882) itibaren derginin bu defa yeni bir yayım devresi başlar. Her defasında olduğu gibi bu defaki çıkışı da yine takdir ve tebriklerle karşılanır.

Şekli ve kadrosu değişmeden 1' den başlamak üzere yeni bir sayı numarası alan Hazine-i Evrak'ın yayımı ilk çıktığı sıralardaki intizamını kazanmış görünür. Yeni tertip devresinde çıkış tarihleri rumi olarak gösterilmekte iken bu sayıdan itibaren kamerî tarihin kullanıldığı görülmektedir. Bundan böyle yeni bir sayısının münderecatı ile birlikte devrin basınında duyurulduğu görülür. 17. sayının yayımlanmasını övgülerle haber veren satırlar derginin ne derece takdirle karşılandığı hakkında bir fikir vermeye yeter. Daha sonraki sayılar on beş günlük ara ile çıkmaya başlamış, 25 Cemâziyelâhir 1303 (1887) tarihli 19. sayının ardından bu defa ayın kaçınıcı günü olduğu belirtilmeksizin sadece " Cemaziyelahir sene 1303" diye bir tarih konulmuş olan 20. Sayı gerçekte bir aylık gecikme ile ancak mayıs başında çıkabilmiştir. Bu sayı ikinci devre Hazine-i Evrâk'ının son sayısı olmuştur.

Hazine-i Evrak'ı devrinin başka dergilerinden farklı kılan hususların başında onun baskı özelliği gelir. Küçük boyutlardaki şekliyle Fransız basınında "tabiettes" diye vasıflandırılan periyodikleri örnek alan dergi, eski yazı hurufat sisteminin en küçüğüne yakın punto ile dizilmek suretiyle on altı sayfalık hacminin içine sayfaca daha hacimli, fakat puntosu daha büyük dergilerden çok daha fazla yazıyı sığdırabilmiştir. Hazine-i Evrak, dizgi ve baskı imkânlarının sınırlı bulunmasına, her sayıya yazı yetiştirmenin kolay olmayacağına bakmayarak haftalık çıkmakla sonraki haftalık edebi dergilerin ortaya çıkışına da öncülük etmiştir.

Derginin, muhteva ve programı bakımından ilk sayısının önsözünde belirtildiği üzere kapanmış bulunan *Mecmua-i Fünun*'un devamı olma gayesini güttüğü gibi yazar kadrosu içinde de vaktiyle onu idare etmiş bulunan Münif Paşa'nın önemli bir yere sahip olduğu görülür. Münif Paşa'nın yazıları daha ilk sayıdan itibaren dergide ön planda yer alır. Esasen Hazine-i Evrak daha çıkmadan önce mecmuaya dair neşredilen beyannamede, *Mucmua-i Fünun*'un yazı heyetinden bazı şahsiyetlerin yazılarının dergide yer alacağı ve vaktiyle orada yayımlanmasına başlanıp da yarıda kalmış önemli yazıların o yazarların kalemıyla tamamlanacağı haber verilmektedir.

Görülebileceği kadar Münif Paşa'nın himayesinde ve *Mecmua-i Fünun*'un izinde çıkan Hazine-i Evrak'ta da orada olduğu gibi ansiklopedik mahiyette konular önemli bir yer tutar. Bununla beraber her sayısında edebi yazılara, özelliklere şiire yer vermesi dergiyi bu bakımdan *Mecmua-i Fünun*'dan farklı kılmıştır. Edebi yazıların devamlılığı ve önemli bir yer tutması ona, ansiklopedik-didaktik yönünün yanı sıra bir edebiyat dergisi hüviyetini de kazandırmıştır.

Hazine-i Evrak, yazarlar bakımından seçici bir tutum benimseyerek her heveskâra sayfalarını açmamış bir dergi görünümündedir. Yazar kadrosunda yaşlı nesilden mevki sahibi bürokrat şahsiyetler hissedilir bir şekildedir. Münif Paşa'nın yanı sıra Abdurrahman Sami Paşa, bunların başta gelenlerindedir. Mensup olduğu çevre dolayısıyla Samipaşazade Abdülbaki'nin bu devlet büyüklerinden kolayca yazı sağlanmasında rolü olduğu söylenebilir. Öte yandan daha genç nesle mensup devrin en gözde şöhretleri sıfatı ile Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit. Devamlı çıkan yazıları ile yayın hayatı boyunca dergide ön planda yer tutarlar. Namık Kemal'in edebi hayatının son mahsulleri olan küçük hacimli şiirleri yanında önceleri yazılıp o zamana kadar basılamamış makale ve hatta mektupları da burada yayımlanır. Rezaizade Ekrem'in çeşitli şiirleri, özellikle La Fontaine'den yaptığı manzum tercümelemleri burada çıkarken henüz basılmamış olan Talim-i Edebiyat'ının bazı bölümleri de önce burada neşredilir. Bunun gibi dergi, Abdülhak Hamit'in Paris dönüşü Rize, Poti ve Golos devresi şiirlerinin çıktığı bir yayın organı olarak da mühim bir hizmet yerine getirmiştir. Hazine-i Evrak'ın bu hususta oynadığı rol Abdülhak Hamit'in bu yerlerden yazdığı mektuplardan çok iyi anlaşılmaktadır. Onun buradaki şiirleri”Hazine-i Evrak devresi şiirleri” gibi bir tasnif

içine bile alınmıştır. Başlangıçta Samipaşazade Sezai'nin yazıları da burada görülmekle birlikte zamanla bunlar seyrekleşir ve arkası kesilir. Öte yandan Hazine-i Evrak talebelik yıllarının mahsulü olan, hepsi ansiklopedik mahiyette yazılarıyla Halit Ziya ve ayrıca Nabizade Nazım gibi yeni kalemlerin ilk tecrübelerine de sayfalarını açmıştır. Bu yenilerin arasına bir müddet sonra Menemenlizade Mehmet Tahir ile Manastırlı Mehmet Rıfat Bey de katılır.²⁷

Hazine-İ Fünun; 1893-1896 yılları arasında İstanbul'da yayımlanan edebiyat ve fikir dergisidir. İlk defa 3 Haziran 1301'de(15 Haziran 1885).G.Cerrahyan tarafından küçük boyutlarda tamamen fenni yazılara hasredilmiş olarak sadece tek sayı çıkan Hazine-i Fünun, daha sonra haftalık bir dergi halinde 3 Temmuz 1309 (15 Temmuz 1893) tarihinden itibaren üç yıl süreyle yayımlanmıştır. İlk üç cildine kadar kapaksız ve genellikle sekiz sayfa, zaman zaman on iki ve on altı sayfa olarak çift veya üç sütun üzerine dizilmek suretiyle yayımlanan dergi, her yıl 1. sayıdan başlayıp 52.sayıda tamamlanan ciltlerle 4. cildin 20. sayısında yayınına son vermiştir.(22 Ağustos 1312/3 Eylül 1896). Böylece Hazine-i Fünun toplam 176 sayıda 1500 küsur sayfadan oluşan bir koleksiyon teşkil etmiştir. Dergi, ilk iki yıl sekiz sayfalık roman ilaveleri de vermiştir.

Hazine-i Fünun'un imtiyaz sahibi, edebi ve mizahi birkaç dergi daha çıkaran ve Asır Kütüphanesi'ni kuran ünlü yayımcılardan Kayseri'li Kırkor Faik Efendi'dir. Kitap ilan ve haberleri dışında reklamı olmayan derginin Osmanlı Devletinin uzak bölgelerine kadar abonesi bulunduğu ve bir ara fiyatının 6000'e ulaştığı kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. II. Abdülhamit döneminin (1876-1909) diğer dergileri gibi Hanize-i Fünun da siyasetin, hatta toplum meselelerinin dışında, başlık altındaki ifadeyle "fenni ve edebi" bir dergidir. Bütün yayın süresince dergide, yedisi Osmanlı yazar ve yayımcılarının portresi olmak üzere fotoğraf ve gravür halinde sadece yirmi bir resim yer almıştır. Fen bahislerini de hemen bütün Tanzimat sonrası gazete ve dergilerinde olduğu gibi Osmanlı okuyucusunun ufkunu Batı dünyasına açmak maksadıyla sağlık, tabiat, coğrafya, filoloji, eğitim, yeni keşif ve icatlar gibi konularda verilen ansiklopedik bilgiler teşkil eder. Ayrıca din, tarih, ahlak ve hukuk konuları da yer almaktadır.

²⁷ Ömer Faruk Akün; *İslam Ansiklopedisi cilt: 17, İstanbul, 1998, s. 133-135.*

Hazine-i Fünun'un muhtevasının asıl ağırlığını edebi metinlerle edebiyat ve dil üzerine yazılar teşkil etmektedir. Özellikle son ciltlerde şiirlerin ve edebi yazıların yoğunluk kazandığı görülür. Bunda aynı dönemde yayımlanan dergilerden, önce Mehmet Tahir'in çıkardığı Malumat'ın, daha sonra Servet'i Fünun'un edebi yazılarının giderek artması karşısında ortaya çıkan bir rekabetin rolü düşünülebilir.

Bütün yayım hayatında 300 küsur şairin 1600'den fazla şiirine yer vermiş olan Hazine-i Fünun için bir şiir dergisi demek mümkündür. Şiirlerden bir kısmı geçmiş dönemlerin divan şairlerine aittir veya daha önce yayımlanmış şiirlerdir. Büyük bir kısmı da dergi sayfalarında kaybolacak amatör şairlere aittir. Bununla beraber döneminde isim yapmış veya ileride şöhret sahibi olarak otuz kadar şairden de bahsedilebilir. Bu kadar şairin bir araya toplanmış olması, Hazine-i Fünun'un önemli bir edebiyat çevresi teşkil ettiğini göstermektedir. Bunların çoğu tamamen divan tarzını devam ettirip muhteva olarak az çok yenilik gösteren şairlerdir. Bunlar arasında Hersekli Arif Hikmet, Osman Şems, Koniçeli Musa Kazım(Paşa), Mumduh Faik, Mahanastırlı Salih Faik, Üsküdarlı İbrahim Hakkı, Yenişehirli Avni gibi Encümen-i Şuara mensupları ve taraftarları: Receizade Ekrem'le tartışmaları dolayısıyla eski şiirin taraftarları görünen Muallim Naci ve onun tarafındaki Şeyh Vasıf, Ali Ruhi, Müstecabizade İsmet, Faik Esat, Adanalı Hayret ve Mehmet Celal vardır. Buna karşılık Recaizade Mahmut Ekrem, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret, Rıza Tevfik gibi şairlerin, dönemi içinde yenilikler gösteren şiirleri yine Hazine-i Fünun'da yayımlanmaktadır. Bunların dışında Abdülgahi Seni(Yurtman), Ahmet Remzi(Akyürek), Mualim Feyzi, İsmail Safa, Hüseyin Danış(Pedram), Makbule Leman, Midhat Bahari(Beydur), Muhyiddin Raif(Yengin), Nuri Şeyda, Samih Rifat, Süleyman Nazif, Menemenlizade Mehmed Tahir, Veled Çelebi(İzbudak), Adanalı Ziya gibi şairler de dergide yer almıştır. Mehmet Akif'in yayımlandığı bilinen en eski iki gazeli ve İbnülemin Mahmut Kemal'in Nalani imzasıyla bazı manzumeleri de Hazine-i Fünun'da çıkmıştır.

Şiirlerin çoğu eski tarzı devam ettirmekle beraber dönemi dikkate alındığında Hazine-i Fünun'un divan tarzında da yeni muhtevaları benimsediği, ayrıca tercüme şiirlere, yeni nazım şekillerine, hatta az sayıda da olsa hece ile yazılmış halk tarzı

şiiirlere yer verdiği dikkati çeker. Bunlardan başka edebiyatın bazı meselelerini ele alan makale ve incelemeler de derginin önemli bölümlerini oluşturur.²⁸

Mecmua-i İbritname; Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin yenilikçi ekibi tarafından yayınlanan Mecmua-i Fünun'la rekabet etmek amacıyla, Bab-ı Ali kâtiplerinden oluşan bir gurup, Cemiyet-i Küttap adıyla örgütlenmişler. Bu cemiyet tarafından Mecmua-i Fünun'a karşı *Mecmua-i İbritname* adıyla bir dergi çıkarmışlardır.

Mirat; Türk dergiciliğinin ilk örneklerinden birisi de *Mecmua-i Fünun*'un yayımlandığı yıl çıkarılan ve ilk resimli Türk dergisi ünvanına sahip olan bir dergidir. Mustafa Refik tarafından ancak üç nüsha neşredilebilen dergi, kısa ömürlü dergiler arasında yerini almıştır.

Musiki-i Osmanî, 1863 yılında yayınlanan müzik dergisidir. İlk Türk müzik dergisi ünvanına sahip olan dergi ancak on sayı yayımlanabilmiştir.

Türk dergiciliğindeki diğer bir ilk örnek ise resmî olarak yayınlanan *Ceride-i Askeriye* adlı dergidir. Harbiye Nezareti tarafından 1864 yılında neşredilmeye başlanan dergi, Fuat Paşanın çabalarıyla yayınlanmıştır. Derginin idaresinde Ahmet Mithat'ta bulunmaktadır.

Türk dergiciliğinde bir ilk olan diğer girişim ise 1869 yılında *Mümmeyyiz*'in çıkarılmasıdır. Aynı adla bir gazetenin haftalık eki olarak yayınlanan Mümmeyyiz, ilk çocuk dergisi ünvanına sahiptir. Yayıncısı Sıtkı tarafından 49 sayı yayınlanan bu dergi, çocuk dergileri içerisinde en çok beğenilenlerdendir.²⁹

Diyojen adlı dergi, 1869 yılında Teodor Kasap tarafından çıkarılan ilk müstakil mizah dergisidir. Dergi, daha önce Rumca ve Fransızca çıkarılan dergilerin Türkçesidir.³⁰

²⁸ Okay; İslam Ansiklopedisi cilt: 17, İstanbul, 1998, s. 135-137.

²⁹ Hüseyin Şimşek, "XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği Ve İşlevleri Üzerine", ; Milli Eğitim Dergisi, Sayı:151(özel sayı),Ankara,2001,s.1-8.

³⁰ Ahmet Kabaklı; Türk Edebiyatı, cilt: 1,İstanbul, 2006, s. 594.

Hadika, Mecmua-i Fünun'dan sonra çıkan ilmî ve teknik süreli yayınlardandır. Dergide endüstri konularına ilişkin ilmî yazılara yer verilmiştir. Hükûmet tarafından, beğenilmeyen bir yazısı nedeniyle kısa süre kapatılan dergi, daha sonra tekrar yayınlanmaya başlar ve gazete hüviyetine bürünür.

Servet-i Fünûn, Ahmet İhsan Bey tarafından 1891'de Musavver Servet-i Fünûn adlı bir fen dergisi gibi çıkarılmaya başlanmıştır. 1894'ten sonra Tevfik Fikret ve arkadaşlarının burada toplanması ile çığır açıcı bir edebiyat dergisi olmuştur. Türk edebiyatında, özellikle Fransız şiir ve nesrini örnek alan, aşırı derecede batı değerlerine bağlı bu dergi, 1901'de hükûmet tarafından kapatılınca kadar, önemli bir edebiyat hareketi ortaya çıkarmıştır. 1908'de yeniden çıkan Servet-i Fünûn 1940'lara kadar aralıklarla yayımlanmıştır.³¹

İçtihat, Doktor Abdullah Cevdet'in önce Cenevre'de, 1908'den sonra da İstanbul'da çıkardığı bir fikir dergisidir. Kendince ısrarlı bir şekilde asrî, laik dediği maddeci görüşleri savunan dergilerin ilki olmuştur.

Sırat-ı Müstakim, 1908'de çıkmış, daha sonra Sebilürreşâd adını almıştır. Meşrutiyet devrinde Mehmet Akif'in başyazarlık yaptığı bu dergi, Kurtuluş Savaşı'nda büyük hizmetler görmüştür.

Türk Derneği, 1909'da çıkan ve Türkçülük fikirlerini yayan, ilim, sanat dergisidir. Necip Asım, A. Hikmet Müftüoğlu, M. Emin Yurdakul başlıca yazarlarıdır.

Genç Kalemler, 1910'da Selanik'te çıkmış, yeni lisan hareketinin öncüsü olmuştur. Bu Türkçü, milliyetçi derginin başlıca yazarları Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp'tir.

İncelememize konu olan *Zekâ Dergisi*'de 1912,1913 ile 1914 yıllarında çıkmış batıcı dergilerden biridir.

³¹ Hüseyin Tuncer; *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, İzmir, 1998, s. 3-4.

I. BÖLÜM

İNCELEME

1.1. ZEKÂ DERGİSİNİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Bu çalışma, 1912 ile 1914 yılları arasında “*Yirminci Asırda Zekâ*” ve “*Zekâ*” adlarıyla, 34 sayı olarak çıkan derginin bütün sayılarını ihtiva etmektedir. 34 sayı çıkmış olması kısa soluklu olduğunu göstermektedir. Osmanlı Devleti’nin son dönemi olması hasebiyle, devrin siyasi çalkantılarından dolayı yayın hayatını düzenli olarak sürdürememiştir.

Derginin ilk sayısı “*Yirminci Asırda Zekâ*” adıyla, 5 Mart 1328 (1912) tarihinde çıkmıştır. Birinci sayıdan on altıncı sayıya kadar 15 günde bir pazartesi günleri çıkan dergi, 1 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1328’de çıkan 16. sayıdan sonra yayın hayatına 16 ay ara vermiştir. 17. sayı 23 Kanun-i Sani (Ocak) 1329 (1913) tarihinde “*Zekâ*” adıyla çıkmıştır. Bu sayıyla birlikte derginin hem adı hem de logosu değişmiştir. Dergi bundan sonra haftada bir perşembe günleri çıkmaya başlamıştır. 30. sayıdan 11 gün sonra 31. sayı çıkmıştır. Bu gecikmeye başmuharrir Baha Tevfik Bey’in hastalığı ve ölümü sebep olmuştur. Bundan sonra, son sayıya kadar yaklaşık iki haftada bir çıkmıştır. 19 Haziran 1330’da çıkan 34. sayı derginin son sayısı olmuştur. Zekâ Dergisinin yayın hayatını sonlandırmasında, bu dergiyi çıkartan Baha Tevfik Bey’in ölümü etkilidir.

Zekâ Dergisi, 30x23 ebatında basılmıştır. Belli bir sayfa sayısı istikrarı olmamıştır. Örneğin; 1. sayı 17, 2. sayı 15, 3. sayı 16 sayfa çıkarken, 32. sayı 12, 33. sayı 9 ve 34. sayı 14 sayfa çıkmıştır. Derginin –her sayıda olmamakla beraber- bir dış, bir iç kapağı mevcuttur. Bazı sayılarda ise son sayfalara zeyiller ilave edilmiştir. Her halukarda sayfa düzeni üç sütundur. Derginin sayfa sayıları 1. sayıdan 23. sayıya kadar müteselsildir. 23. sayıda ise sayfa sayısı yeniden birden başlatılmıştır. Yani 1. sayıdan 23. sayıya kadar 1. cilt; 23. sayıdan 34. sayıya kadar 2. cilt olarak numaralandırılmıştır.

Derginin sahib-i imtiyazı Ali Fuat Bey’dir ve hiç değişmemiştir. Müdür-i Mesul Fuat Samih Bey 16. sayıda yerini Baha Tevfik Bey’e bırakmıştır. 32. sayıdan

34. sayıya kadar bu görevi İsmail Neşet Bey üstlenmiştir. Derginin Başmuharriri -ölümüne kadar- Baha Tevfik'tir.

Dergi, yayın hayatı boyunca üç farklı matbaa da basılmıştır. 1-15. sayılar Nefaset Matbaası, 16-18. sayılar Matbaa-i Ebuz-Ziya ve 19-34. sayılar ise Karabet Matbaası'nda basılmıştır.

Genel olarak derginin kapağında sonraki ilk sayfa duyuru ve ilânlara, son sayfası ise reklâmlara ayrılmıştır. Fotoğraf ve resimlere sıklıkla yer verilmiş ve siyah-beyaz olarak basılmıştır.

İdarehanesi: 1–15. sayılarda, İstanbul'da Ebu Suud Caddesinde 59 numaralı hususi dairede; 16. sayı İstanbul'da Ebu Suud Caddesi'nde 27 numaralı dairededir. 17-34. sayılar ise Babîâli Caddesi'nde 27 numaralı Karagöz Kütüphânesidir.

Fiyatı 16. sayıya kadar 2 kuruş iken, bu sayıdan sonra 50 para olmuştur. İştirak bedeli bir seneliği; İstanbul ve vilayetler için yarım Osmanlı Lirası ve ecnebi memleketler için 15 Frank'tır. İlan bedeli ise; ticaret ilanlarının satırı 1 kuruş, mübadele, hususi muhabere ve saire gibi ilanların kelimesi 10 paradır.

1.2. ZEKÂ DERGİSİNİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1.2.1. Genel Muhteva

“*Meslek: Ey kâri! Mesleğim, senin hoşuna gitmektir...*”³² cümlesiyle okuyucusuna seslenen dergi, kendisini: “*Felsefi, ilmi, edebi, her türlü terakki ve tecdidlerden bahis, gençlerin yirminci asra lâyık ictimai ve siyasi bir terbiye almalarına hâdim.*”³³ olarak tanıtmaktadır.

Bu dergiyi Baha Tevfik Bey çıkardığı için felsefe ağırlıklıdır. Baha Tevfik dergide, kendi felsefi düşüncesi olan, batı pozitivismi ve materyalizmini tanıtmak için yazılar kaleme almıştır. Hemen hemen her sayıda bu tür yazılara rastlamak mümkündür. Buna bağlı olarak ilim ve fen yazıları neşredilerek bu düşünceler desteklenmeye çalışılmıştır.

³² *Yirminci Asırda Zekâ*, Nu: 1, s. 2.

³³ *Yirminci Asırda Zekâ*, Nu: 1, s. 2.

Dergide; hisler ve mütalaalar, felsefiyat, içtimaiyat, şiirler, edebiyat, tenkit, tiyatro, hikâye, küçük hikâye, fanteziye, moda, adab-ı muaşeret, meraklı şeyler, hanımlara mahsus, ilim ve fen, çocuklara mahsus, musiki, siyasiyat, tarih ve asar-ı âtike konu başlıklı yazılar vardır. Hisler ve Mütalaalar, hikâye ve tiyatro yazıları, bütün sayılarda mevcuttur.

Hisler ve Mütalaalar, derginin başyazısıdır ve genellikle Baha Tevfik tarafından yazılmıştır. Bu başlık altında; felsefi, edebi ve ictimai meseleler ele alınmıştır.

Moda başlığı altında Avrupa'da ortaya çıkan kıyafetler, danslar, saç şekilleri ve mevsim modaları fotoğraflarla desteklenerek aktarılmıştır.

Adab-ı Muaşeret ve muaşeret adabları konu başlıkları altında; kibar bir salon erkeği ya da kibar bir salon hanımefendisi nasıl davranır, giyinir, yemek yer, içki içer ve dans eder yazı, şekil ve resimlerle anlatılmıştır.

Hanımlara Mahsus konu başlığı altındaki yazılarda; ev hanımlığı ve adab-ı muaşerete dair meseleler anlatılmıştır.

Asar-ı Atike konu başlığı altında; tarihi özelliği olan mimari eserlerden ve ev eşyalarından bahsedilmiştir.

Meraklı Şeyler konu başlığı altında; ilgi çekici bilgilere yer verilmiştir.

İlim ve Fen konu başlığında bütün sayılarda yazılar çıkmıştır. Darwinizm, dünyadaki ilmî gelişmeler, yeni buluşlar ve tabiat bilgilerini ihtiva eden yazılar yayınlanmıştır.

Tarih, ictimaiyat, siyasiyat, musiki ve çocuklara mahsus konu başlıkları altında çok az sayıda yazı çıkmıştır.

1.2.2. Edebi Muhteva

Zekâ dergisi felsefe ve ilim ağırlıklı bir dergi olduğu için edebî muhtevası sınırlıdır.

1.2.2.1. Biyografi

Dergide yer alan biyografiler edebiyatçılar ait değildir. Filozofların ve ünlü bilim adamlarının hayatları çeşitli konu başlıkları altında verilmiştir. Muhyiddin İbn-i Arabî, Spencer, Kopernik, Kepler, Edison, Kanbur Nazif, Ressam David, Galile ele alınan, hayatları ve yaptıkları anlatılan bilim adamları ve filozoflardır. Bilim adamları *ricâl-i fen ve ilm ü fen* konu başlıkları altında Suphi Ethem, filozoflar ise Baha Tevfik tarafından kaleme alınmıştır.

1.2.2.2. Hatırat

Zekâ dergisinde hatırat hiç yok denecek kadar azdır. 34 sayı boyunca rastladığımız iki hatıratın birisi 31. sayıda Hüseyin Rahmi Bey'e takdimiyle başlayan "Yaramaz Çocuğun Hatıratından" adlı Osman imzalı parça, diğeri ise 29. sayıda Doktor Ahat imzasıyla "Gelibolu Hatıraları" adlı parçadır.

1.2.2.3. Hikâye ve Roman

Zekâ dergisinde en çok rastladığımız edebî tür hikâyedir. Hikâyeler "Hikâye" ve "Küçük Hikâye" konu başlıkları altında yer almıştır. Roman hiçbir şekilde yer almamıştır. Dergide roman ve hikâye türleri hakkında herhangi bir düşünce belirtilmemiştir.

Dergide yer alan hikâyelerin önemli kısmı Ömer Seyfettin'e aittir. Bazı hikâyeleri bir sayıda, bazıları da tefrika halinde yayınlanmıştır. Çocuklara mahsus bölümde "Ağabey" imzasıyla hikâyeler yayınlanmıştır. Mehmet Ali, Fuat Sâmih, Hüseyin Kazım imzalarının da hikâyeleri dergilerde yer almıştır.

1.2.2.4. Mektup

Mektup türü yazılı basında şahsî haberleşme ya da tartışma vasıtası olarak kullanılmıştır. Bazen de okuyucudan alınan mektuplar dergi ya da gazetenin okuyucu nezdindeki durumunu anlatmıştır.

Zekâ dergisinde edebî mektup pek fazla değildir. Derginin 3. sayısında imzasız bir mektup yer almıştır. 8. sayıda ise Kemal Emin Bey'in bir cevabı vardır.

Dergiye bir fotoğrafını gönderen Hâlid Ziya'nın Zekâ'yı öven mektubu 9. sayının 136. sayfada aynen derc edilmiştir. Bir de 21. sayıda Mehmet Fuad imzasıyla –İkbal Gazetesi adına- bir mektup yer almıştır. Bunların yanında diğer gazete ya da dergilerde çıkan bazı yazılara “cevabımız” adıyla yazılan açık mektuplar da yer almıştır. Ömer Seyfettin'in Rıza Tevfik Bey'e bu şekilde cevap vermiştir.

1.2.2.5. Şiir

Zekâ dergisinde çok sayıda şiir yayımlanmıştır. Bunların bir kısmı heceyle, bir kısmı aruzla, bir kısmı da mensure şeklinde yazılmıştır. Çünkü dergide yer alan edebî yazılar “Yeni Lisan”ı destekler niteliktedir. Dergide yer alan yazılar genel olarak sade ve anlaşılır yazılmıştır. Ömer Seyfettin'in dergide yazı ve şiirleri ile sık sık yer alması da bunu kanıtlamaktadır. Ahmed Rıfkı'nın şiirleri aruz vezniyle yazılmıştır.

Şiirler, birçok isim tarafından yazılmıştır. Bunların birçoğu da zamanın süzgecine takılarak unutulmuştur. Celîs imzasıyla şiirleri yayınlanan şaire ait on şiir bulunmaktadır. Şiirlerin dört tanesi Ömer Seyfettin'e, altı tanesi de Ahmet Rıfkı'ya aittir.

1.2.2.6. Tenkit ve Tahlil

Zekâ dergisinin felsefe ve ilim ağırlıklı, Avrupaî bir yaşam tarzını öğretmesi hasebiyle edebi meselelere pek değinmediğini görüyoruz. Derginin çıkmasını sağlayan Baha Tevfik'in bu konuyla ilgili pek derdi yoktur. Çünkü O materyalist düşüncesini yaymaya çalışmaktadır.

Tahlil ve tenkit olarak değerlendireceğimiz yazılar *hisler ve mütalaalar*, *tenkit* ve *edebiyat* başlıkları altında yayımlanmıştır. Dergide bu gruba alınabilecek 14 yazı vardır.

Derginin 1. sayısında Celis imzasıyla yayınlanan yazıda lisan ve imla tenkit edilmiştir. Bu yazılardan altı tanesi Ömer Seyfettin'e aittir. Ömer Seyfettin bu yazılarında münekkitleri, matbuatı tenkit etmiş; millî şiirler, yeni lisan, tercüme ve mütercimler hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Derginin 28. sayısında Rıza Tevfik'e bir cevabı mevcuttur. Suphi Ethem'in son iki sayıda "Lisan Meselesi", 18. Sayıda ise "Bir Dert" adlı değerlendirmeleri yayımlanmıştır. Tevfik Mecdi imzasının bir tenkidi ve "Edebiyat ve Gençliğimiz" adlı bir tahlili yer almıştır.

Zekâ dergisinin 31. sayının çıkmasından sonra (15 Mayıs) Baha Tevfik vefat etmiştir. Vefatından sonraki sayı olan 32. sayıda hakkında bazı değerlendirmeler yer almıştır. Bunlardan Aka Gündüz imzalı değerlendirme çok manidardır:

*"Zavallı Baha'yı kadirşinas bir iki arkadaşıyla masum beş on mektep çocuğu gömdü. Az kalsın musalla üstünde yapayalnız kalacaktı. Fakat onun ölümünden müte'essir olmayan bazı gençlerimizi, rahmetlinin çıkardığı Eşek Gazetesi'nin muharrirleri bile kaldırmaya gelmeyecektir."*³⁴

10 Mayıs 1330 (1914)

1.2.2.7. Tiyatro

Zekâ dergisinde hemen hemen her sayıda tiyatroya yer verilmiştir. "Tiyatro" konu başlığı altında bazen tiyatro ile ilgili değerlendirmeler ve makaleler bazen de tiyatro parçaları –tefrika halinde– yer almıştır.

Tiyatro ile ilgili toplam 15 yazı yayımlanmıştır. Bunların 8 tanesi Kemal Emin Bey'e aittir. Bu yazıların üçü İbnürrefik Ahmet Nuri'ye, biri Rıza Rahmi Bey'e, bir tanesi de Mütercim Mehmet Ali Bey'e aittir. Geriye kalan iki yazı ise imzasızdır.

Derginin 16. sayısında "Telefon Başında" adlı iki perdelik meşhur dram yayımlanmaya başlamıştır. Eserin muharrirleri Andre de Lord ve Şare Foley'dir.

³⁴ *Baha Tevfik için, Zekâ Dergisi*, nu. 32, sayfa 113.

Mütercim ise Mehmet Ali Bey'dir. Bu eser 16. sayıda başlamış, 21. sayıda kaldığı yerden devam ederek dört sayı boyunca parça parça yayınlanmıştır. Bunun yanında 6,7 ve 9. sayılarda "Şadan Bey'in Alacaklıları" adlı bir piyes tefrika halinde yayımlanmıştır.

1.3. YAZAR KADROSU

İncelememize konu olma Zekâ Dergisinde yazıları neşredilen 52 kişi vardır. Bunlardan pek çoğu yazılarını takma isimle yayımlatmıştır. Yine dönemin şartlarından dolayı soy isim kullanılmadığı için kişilerin pek çoğunun gerçek isimlerine ulaşılamamıştır. Gerçek isimlere ulaşılamamasında bu dergi dışında yazılarının olmaması ve pek çoğunun edebi kimlik taşıması da etkili olmuştur.

Bu başlık altında yazar kadrosunun tamamının ismini zikretmekle beraber, haklarında ayrıntılı bilgilere ulaşamadıklarımızı Zekâ dergisinde çıkan yazılarından edindiğimiz kanaatlerle tanıtacağız.

1.3.1. Agabey

Zekâ Dergisinde "Çocuklara Mahsus" başlığı altında küçük hikâyeleri neşredilmiştir. Hikâyelerinde çocukların eğitimiyle ilgili konuları ele almıştır. Toplam altı hikâyesi yayımlanmıştır.

1.3.2. Ahmet Nebil

Zekâ Dergisinin başmuharriri Baha Tevfik'in yakın arkadaşlarından. Baha Tevfik'le beraber Teceddüd-i İlmî ve Felsefî Kütüphanesi adı altında kitaplar neşretmişlerdir. Zekâ Dergisi'nde, tarih, edebiyat, siyaset ve adab-ı muaşeret'e dair yazıları yayımlanmıştır.

1.3.3. Arson Kidor

Zekâ Dergisi'nde sadece bir yazısı yayımlanmıştır. Yazının başlığı: "Tarih Mevzuu Nedir?"dir.

1.3.4. Ahmet Rıfki

Zekâ “Dergisinin ana kadrosundaki yazarlardandır. Daha çok felsefe ağırlıklı yazıları yayımlanmıştır. Nesirlerinin yanında şiirleri de yayımlanmıştır. Düzyazılarında genellikle Bektaşiliği tanıtmaktadır. “Bektaşiliğin Sırrı” adıyla bir de kitabı vardır.

1.3.5. Aka Gündüz (Enis Avni)

20. yüzyıl yazarlarındandır. Selanik’te doğmuş, Ankara’da ölmüştür. Asıl adı Enis Avni’dir. Ortaöğrenimini Kuleli’de tamamladı. Paris’te hukuk ve görsel sanatlar öğrenimi aldı. 31 Mart olayında Hareket Ordusu’nda yer aldı. İstanbul’da gazeteciliğe başladı. İstanbul’un işgalinde (1919) Malta’ya sürülenler arasındaydı. Selanik’te Çocuk Bahçesi (1905) ve Genç Kalemler (1911) dergilerindeki millî edebiyat akımına katıldıktan sonra tanınmaya başladı. Selanik, Adana, İstanbul, İzmir, Ankara’da çıkan otuzdan fazla gazete ve dergide çeşitli imzalar kullanarak yazarlık etti. Hakkında birkaç tanıtma kitabı yayımlanmış olan, romanlarının yeni baskıları yapılan yazarın eserlerinin tam listesi Yeni Yayınlar dergisindedir. (Şubat 1960).³⁵ Zekâ Dergisi’nde, “Eylül” adlı bir şiiri yayımlanmıştır.

1.3.6. Ayın İsrail

Dergide tarih ve tenkit konulu bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.7. Ayın Mithat

“Tercüme ve Mütercimler” başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.8. Baha Tevfik

Zekâ Dergisinin başmuharriridir. Ölümüne kadar bu görevi yürütmüştür. Aynı zamanda bu dergiyi çıkartan kişidir. Baş makalelerinin yanında pek çok konuda da yazıları dergide yayımlanmıştır. Derginin çıkmasında en büyük etken olduğu için ölümünden sonra dergi ancak üç sayı daha çıkartılabılmıştır.

Baha Tevfik, İzmir’de doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini bu şehirde yapmıştır. İstanbul’a giderek mekteb-i mülkiyeyi bitirmiştir. Bir süre kâtip olarak çalıştıktan

³⁵ Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 25

sonra ölümüne kadar Rehber-i İttihad-ı Osmanî mektebinde felsefe hocalığı yapmıştır.

Yazı hayatına 1907 yılında İzmir gazetesinde başlayan Bahâ Tevfik, 31 Mart vakasından sonra İstanbul'a gelerek gazeteciliğe başlamıştır. 1910 yılında yakın arkadaşı Ahmet Nebil ile gençlerin fen ve felsefe bilgilerini artırmak maksadıyla "Teceddûd-i İlmi ve Felsefi Kütüphanesi" adlı yayınevini kurmuştur. Yayımladığı gazete, mecmua, telif ve tercüme eserlerle kısa zamanda dikkatleri üzerine çekmiştir. 1913'te Türkiye'deki ilk felsefe dergilerinden olan "Felsefe Mecmusa"nı çıkarmıştır.. Bu dergide daha çok materyalizm'i savunan yazılar yazmıştır.

Baha Tevfik özellikle materyalizm anlayışını yayabilmek maksadıyla toplumda yerleşmiş olan değerlere adeta savaş açmıştır. Böylece karşıtlarının sayısını da artırmıştır. O dönemde; Ali Kemal, Rıza Tevfik, Mehmet Rauf, Raif Necdet, Ahmet Hilmi, Ziya Gökalp, Ahmet Haşim gibi kişilerle atışmıştır.

Baha Tevfik'e göre, felsefe geleceğin ilmidir. İlimin ve fennin geçerli olmadığı saha faraziye ve nazariye sahasıdır. Buna göre bu günün felsefesi yarım ilmidir. Baha Tevfik'e göre eski ahlak anlayışı iflas etmiştir. Yirminci asırda ahlak, insani olmalıdır.

Baha Tevfik, fikirlerinin gerçekleşmesi için töretanımazlığı (immoralizm) sistemleştirmiştir. Bu görüşlerinde, kendine rehber olarak aldığı Nietzsche hakkında bir eser yazmıştır. Arkadaşları Ahmet Nebil, Subhi Edhem ve Memduh Süleyman'la birlikte yaptığı tercümelere kasıtlı olarak tahrifatta bulunmuştur. Tanzimat'tan beri doğuya ve batıya aynı derecede bağlı olan Osmanlı fikir adamları arasında ilk defa Baha Tevfik tek yönlü bilgisiyle bütün dikkatini batıya çevirerek dikkat çekmiştir.³⁶

Cemil Meriç, Baha Tevfik'le ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur: "Baha Tevfik, dalalet ordusunun üçüncü gönüllüsü... İdrakinin kapılarını her millî değere taassupla kapayan bu maddeci yazar, batının en haide yalanlarını ilmin son sözü olarak serpeler, "Evlenmeyin" der etrafındakilere... "Evlenmeyin çünkü bizde aile hayatı yoktur." Bu sahte nihilist'in daveti alayla karşılanır, ama irfanı tabiiyet değiştiren aydınlarımız yeni Tanrılarına evlatlarını kurban ederler. Cevdet Paşanın

³⁶ Abdullah Uçman; *İslam Ansiklopedisi*, cilt: 5, İstanbul, 1993, s. 452, 453.

torunu Katolik rahibesi, Fikret'in oğlu Protestan papazı olur. Haluk bir "cins isim'dir artık. Tarih'ten kaçanların ismi."³⁷

Hararetle yukarıdaki fikirleri savunan Baha Tevfik pek başarılı olamamış olsa gerektir ki cenazesine sadece birkaç okul talebesi katılmıştır. O talebeler de olmasa cenazesi ortada kalacaktır.³⁸

1.3.9. Celis

Zekâ Dergisi'nde Şair Celis imzasıyla pek çok şiiri yayımlanmıştır. Şiirlerinde daha çok gençlik hevesleriyle ilgili konuları işlemiştir. Ayrıca dille ilgili bir de düz yazısı yayımlanmıştır. Baha Tevfik "Felsefe-i edebiyat ve Şair Celis" adıyla kendisiyle ilgili bir eser yayımlamıştır.³⁹

1.3.10. Derviş Gülsüm

Zekâ Dergisi'nde üç adet mensur şiiri yayımlanmıştır. Rübab mecmuasında da mensureleri yayımlanmıştır.⁴⁰

1.3.11. Doktor Ahat

Zekâ Dergisi'nde, "Gelibolu Hatıraları" adıyla bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.12. Ebu Alanur

Zekâ Dergisi'nde, "Japonlarda Temizlik" ve "Bir Veda-yı İbre" adlarıyla iki yazısı yayımlanmıştır.

1.3.13. Evrenos

Zekâ Dergisi'nde, "Sahil Müdafası" adlı bir yazısı yayımlanmıştır.

³⁷ Cemil Meriç; *Bu Ülke*, İstanbul, 2003, s. 134.

³⁸ *Zekâ Dergisi*, Nu: 32, s. 113.

³⁹ Uçman; *İslam Ansiklopedisi*, s. 453.

⁴⁰ Polat; *Rübab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültürü*, s. 63-66-70.

1.3.14. F. Dal

Zekâ Dergisi'nde "Halk İçin Çalışmak" adlı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.15. Faik Ali (Ozansoy)

Servet-i Fünûn şairlerindedir. Süleyman Nazif'in kardeşi olan Fâik Âli Mülkiye Mektebi'ni bitirmiştir (1901). Birçok yerlerde kaymakamlık, mutasarrıflık yapmıştır. Servet-i Fünuncuların arasına henüz talebe iken "Kehkeşana Karşı" şiiriyle katılan, bir ara Fecr-i Ati topluluğuna da başkanlık eden Faik Ali, daima hayranı olduğu Abdülhak Hâmid kadar Tevfik Fikret'in de etkisinde, kadın-aşk-tabiat konularında yüklü bir dille, duygu ve hayale geniş yer veren şiirler yazmıştır. 1908'den sonra Servet-i Fünûn karamsarlığından sıyrıldığı, yaşadığı çağla ilgili şiirler de yazdığı görülmüştür. Şiir kitapları: Fani Teselliler (1900), Mithat Paşa (1911), Temâsil (1912), Elhan-ı Vatan (1915). Bunların yanında manzum oyunları vardır.⁴¹

Zekâ Dergisi'nde "Bir müsamereden sonra" adlı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.16. F. İkbâl

Zekâ Dergisi'nde, kadın ve moda ile ilgili yazıları yayımlanmıştır.

1.3.17. Fehmi Razi

Zekâ Dergisi'nde, Aka Gündüz ile Ömer Seyfeddin'e ithaf ettiği iki adet mensuresi yayımlanmıştır.

1.3.18. Fikri Tevfik

Zekâ Dergisi'nde, fen bilimiyle ilgili yazıları yayımlanmıştır.

1.3.19. Fuat Samih

Zekâ Dergisindeki "Fantaziye" başlığı altındaki yazıları kaleme almıştır.

⁴¹ Behcet Necatigil; *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul, 2007, s. 330-331.

1.3.20. Hıdır Refet

Zekâ Dergisi'nde tefrika halinde yayınlanan Makyavel'in eseri Prens adlı romanın mütercimidir. Bunun dışında herhangi bir yazısı bulunmamaktadır.

1.3.21. Hüseyin Kami

Zekâ Dergisi'nde "Kadınların Mevkii" adlı yazısı iki parça hâlinde yayınlanmıştır.

1.3.22. Hüseyin Kazım

Zekâ Dergisi'nde "Solgun Demet" ve "Ormanın Kenarındaki Ruh" adlı iki hikâyesi ile Çin'le ilgili iki yazısı yayınlanmıştır.

1.3.23. İhsan Adil

Zekâ dergisi'nde hayatın amacı düsturu ile ilgili yazıları yayımlanmıştır.

1.3.24. İbnürrefik Ahmet Nuri

20. yüzyıl oyun yazarlarından. İstanbul'da doğmuş Ankara'da ölmüştür. Liseden sonra başladığı memuriyete emekli olana kadar devam etmiştir. Güllü Agop Efendi'nin Gedikpaşa Tiyatrosu temsillerine devam ettikçe tiyatroya merak salan Ahmed Nuri Bey, Dârülbedayi'nin ikinci kuruluşunda yönetim kuruluna üye seçilmiş, 1919–1922 yıllarında, art arda kendi yazdığı, uyarladığı, çok tutulmuş, defalarca oynanmış, vodvil ve komedileriyle o yılların sanat hareketlerinde ön plânda yer almıştı. Basılmış piyesleri: Ceza Kanunu (1930), Şeriye Mahkemesinde (1933), Belkis (1934), Himmetin Oğlu (1934), Son Altes (1934). Eserlerinin tam listesi, konu özetleri ve yorumları Metin And'ın Meşruiyet Döneminde Türk Tiyatrosu (1908–1923) kitabındadır (1971).⁴² Zekâ Dergisinde tiyatro ile ilgili üç adet yazısı yayımlanmıştır.

1.3.25. Cenap Muhyittin(Kazanzade)

⁴² Necatigil; *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 225.

Zekâ Dergisi'nde "Sevda" adlı bir şiiri yayımlanmıştır.

1.3.26. Keçecizade İzzet Fuat

Zekâ Dergisinde "Harbden Avdet" başlıklı bir hikâyesi yayımlanmıştır.

1.3.27. Kemal Emin

Zekâ Dergisi'nin tiyatro konusundaki yazılarını yazan kişidir. Dergide tiyatro ile ilgili beş adet yazısı yayımlanmıştır.

1.3.28. Margrit Münir Nafia

Zekâ Dergisinde "Hanımlara Mahsus" başlığı altında moda ve kadınla ilgili iki adet yazısı çıkmıştır.

1.3.29. Mehmet Sadık

Zekâ Dergisinde "Ailelerin İstikbali" başlıklı bir adet yazısı yayımlanmıştır.

1.3.30. Memduh Ali

Zekâ Dergisi'nde "Yaz Ramazanı – Kış Ramazanı" başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.31. Mehmet Ali

Zekâ dergisinin çalışkan kalemlerinden birisidir. Dergide hikâyeleri ve tercümeleri yayımlanmıştır. "Telefon başında" adlı tiyatro eserini tercüme etmiştir ve dergide yayımlanmıştır. Yine tercüme ettiği "Meş'um Bir Gece" adlı hikâye de dergide yer almıştır.

1.3.32. Mehmet Rasim (Selanikli)

Zekâ Dergisinde "Saadet-i İştirak" ve "Ey Nevbahar" adlarıyla iki adet şiiri yayımlanmıştır.

1.3.33. Memduh Süleyman

Zekâ Dergisi'nde toplumsal içerikli üç adet yazısı yayımlanmıştır. “Zekâ'ya” başlıklı dergiye gönderdiği bir de mektubu yayımlanmıştır. Baha Tevfik'le birlikte Teceddüd-ü ilmi ve Felsefî Kütüphanesi adlı yayınevinde materyalizmi savunan telif ve tercüme irili ufaklı pek çok eser yayımlamışlardır.⁴³

1.3.34. Mehmet Rauf

Zekâ Dergisinde “Bir Venüs Heykeline” isimli bir adet şiiri yayımlanmıştır.

Servet-i Fünûn romancılarındandır. Yazı hayatına 1908'den sonra başlamıştır. Halit Ziya, Cenap Şehabettin ve Hüseyin Cahit'e Servet-i Fünun dergisinde sanatının en başarılı eserlerini vermiştir. Pek çok romanı ve hikâyesi yayımlanmıştır. Bunların yanında bir adet mensur şiir kitabı ve dört adet de tiyatro oyunu vardır.⁴⁴

1.3.35. Naci Fikret

Zekâ Dergisi'nde “Hayat ve Ahlâk” ve “Mekteplerin Faallığı” konulu iki makalesi yayınlanmıştır.

1.3.36. Naşat Tebriz

Zekâ Dergisi'nde bu imzaya ait iki şiir yer almaktadır. Birisi uzun hikâye şeklinde diğeri ise kısadır. İkisinin ortak özelliği ise ders verici nitelikte olmasıdır.

1.3.37. Osman

Zekâ Dergisi'nde bir adet hatıra kaleme almıştır. Bu hatıranın adı “Yaramaz Çocuğun Hatıratından”dır. Bu hatırayı Hüseyin Rahmi Bey'e ithaf etmiştir.

1.3.38. Osman Cemal Kaygılı

20. yüzyıl yazarlarındandır. 1890'da İstanbul'da doğmuş, 1945'te İstanbul'da ölmüştür. Askeri birliklerde kâtiplik ve 1925–1945 arasında çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. 1920'lerde mizah yazarlığıyla tanınmıştır. Hüseyin Rahmi-Ahmet Rasim geleneklerine bağlı, zengin bir folklor bilgisinden kuvvet alan hikaye ve romanlarında eski İstanbul kenar mahalle hayatlarını canlandırdı. Çingeneler

⁴³ Uçman; *İslam Ansiklopedisi*, s. 452

⁴⁴ Necatigil; *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 288-289.

romanı en ünlü eseridir. Çok sayıda hikâyesi ve üç adet romanı vardır.⁴⁵ Zekâ Dergisi'nde “Hayat Kavgası” ve “Ölen Kardeşimiz İçin” adlı iki yazısı yayımlanmıştır.

1.3.39. Osman Nuri

Zekâ Dergisi'nde kâinatın ortaya çıkışıyla ilgili bir yazısı yayımlanmıştır. Derginin 17. Nüshasının 293. Sayfasında hakkında verilen bilgide bakteriyolog ve kimyager olduğu; hâlihazırda baytar mektebinde sahasıyla ilgili dersleri okuttuğu belirtilmiştir.

1.3.40. Ömerruh Necdet

Zekâ Dergisi'nde “Göç” adlı bir şiiri yayımlanmıştır.

1.3.41. Ömer Seyfettin

Zekâ Dergisi'nin en çalışkan kalemlerindendir. Zekâ Dergisi yeni lisan hareketini destekleyen bir dergi olmuştur. Bunda Ömer Seyfettin'in önemli payı vardır.

Edebiyat hayatımızın önemli hikâyecilerindendir. Bununla birlikte dilde sadeleşmeyi savunmuş olması Ömer Seyfettin'i öne çıkaran önemli bir özelliktir.

Hayatıyla ilgili geniş bilgi için Nihat Sami Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinden faydalanılabilir.⁴⁶

1.3.42. P. Sin. Sipataris

Zekâ dergisinde tarih yazıları yazmıştır. Bu yazılarında antika sanat eserlerini anlatmıştır. Toplam dört yazısı yayımlanmıştır.

1.3.43. Reşit Süreyya

⁴⁵ Necatigil; *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 256.

⁴⁶ Ali Nihat Tarlan; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt: 2, Ankara, 2001, s. 1103-1107. Bkz. Şerif Aktaş, *Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt: 3, İstanbul, 2007, s. 186-190. Bkz. Necatigil; *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, s. 333-334.

Zekâ Dergisi'nde Baha Tevfik'e ithâfen bir mektubu, “Akşamlarım” adlı bir mensuresi ve “Denizin Altı” ile “Aşk Hatırası” başlıklı iki de yazısı yayımlanmıştır.

1.3.44. Rıza Rahmi

Zekâ Dergisi'nde “Bizde Tiyatro” adlı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.45. Salih Fuat (Fuat Salih, Sad. F.)

Zekâ Dergisi'nin sanat ve âdâb-ı muaşeretle ilgili yazılarının bir kısmını yazan kişidir. Yazılarında ressamlar ve tablolarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

1.3.46. Sabri Ethem

Zekâ Dergisi'nde “Bir izdivacın Tarihçesi” adlı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.47. Samizade Süreyya (Berkem)

Zekâ Dergisi'nde “Spencer-Hayatı ve Seciyesi” başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır. Asıl yazıları “Utarid” dergisinde yayımlanmıştır. Makale ve hikâyelerinin yanı sıra birçok çevirisi de vardır.

Sâmizade Süreyya 1968'de Ayvalık'ın Ali Bey adasında kimsesiz bir halde ölmüştür. Cenazesine ancak 8–10 kişi katılmıştır.⁴⁷

1.3.48. Suphi Ethem

Zekâ Dergisi'nin önemli yazarlarından birisidir. Dergide genellikle fenle ilgili yazılar yazmıştır. Baha Tevfik öldükten sonra son iki sayıda başyazıları yazmıştır. Subhi Edhem, materyalist ve darvinist'tir. Yazılarında da bu düşüncelerini ele alarak savunmuştur.

1.3.49. Süheyl Feridun

⁴⁷ Yunus Ayata; *Utarid*, Ankara, 2007, s. 49-50.

Zekâ Dergisi'nde "Çocuklarımız" adlı bir yazısı yayımlanmıştır.

1.3.50. Tefik Necdi

Zekâ Dergisi'nde "Tenkid" ve "Edebiyat ve Gençliğimiz" adlı iki yazısı yayımlanmıştır. Edebiyatla ilgili yazısında gençliğin edebiyat karşısındaki duruşunu ele almıştır. Tenkitte ise safahat adlı resâle-i mevkûtede Şehâbeddin Süleyman Bey'in yazmış olduğu Nâyîler adlı yazısını eleştirmiştir.⁴⁸

1.3.51. Ziya Behlül

Zekâ Dergisi'nde iki şiiri bir de hikâyesi yayımlanmıştır.

1.3.52. İmzasız (üç yıldız)

Zekâ Dergisi'nde bir yazıda bu imza kullanılmıştır. Bu imzanın kime ait olduğu bilinmemekle birlikte Utarid dergisinde de yazıları yayımlanmıştır.

1.3.53. İmzasız

Zekâ Dergisi'nde hemen hemen her konuda, çok sayıda imzasız yazı yer almıştır.

⁴⁸ Zekâ Dergisi, nu. 24, s. 77.

II. BÖLÜM

TAHLİL DİZİNİ

2.1. Yazılar

2.1.1. Yazar Adına Göre Dizin

2.1.1.1. Ağabey

Ağabey, Matmazel Kakoton'un Hikâyesi, nu. 1, 16. zeyl.

Ağabey, Peri Kızı, nu. 2, . s. 32 zeyl.

Ağabey, Kocaburun, nu. 3, s. 48 zeyl.

Ağabey, Hikaye, nu. 4, s. 64 zeyl.

Ağabey, Çiftçinin Rüyası, nu. 15, s. 1 zeyl.

Ağabey, Pisboğaz Ferit, nu. 5, s. 80 zeyl.

2.1.1.2. Ahmet Nebil

Ahmet Nebil, Arzın Menfe-i ve Tarihi, nu. 1, s. 12.

Ahmet Nebil, Edebiyatçılık, nu. 3, s. 38.

Ahmet Nebil, Bir İzah, nu. 8, s. 120–121.

Ahmet Nebil, İttihat ve Terakkinin Kuvveti, nu. 12, s. 120.

Ahmet Nebil, Yaşamak Sanatı ve Muaşeret Adapları, nu. 15, s. 264.

Ahmet Nebil, Yaşamak Sanatı: Yemek Nasıl Yenir?, nu. 16, s. 286–287.

2.1.1.3. Arson Kidor

Arson Kidor, Tarihin Mevzuu Nedir?, nu. 15, s. 263.

2.1.1.4. Ahmet Rıfkı

Ahmet Rıfkı, Kabalistler, nu. 5, s. 68–69.

Ahmet Rıfkı, Şarkta Felsefe, nu. 8, s. 119–120.

Ahmet Rıfkı, Felsefe-i Nasuf – Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn-i Arabî, nu. 9, s. 134–135.

Ahmet Rıfkı, İbadet Devreleri, nu.9,

Ahmet Rıfkı, Felsefe-i Tasavvuf, nu. 11, s. 175-176-177.

Ahmet Rıfkı, Şiir, nu. 11, s. 177.

Ahmet Rıfkı, Şarkta ve Garpta Panteizm, nu. 2, s. 22.

Ahmet Rıfkı, Felsefe-i Nasuf – Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbn-i Arabî, nu. 10, s. 151–152.

Ahmet Rıfkı, İbadet devreleri – 3, nu. 10, s. 116.

Ahmet Rıfkı, Anarşistler, nu. 12, s. 214–215.

Ahmet Rıfkı, Cevap (Şiir), nu. 12, s. 219.

Ahmet Rıfkı, Felsefe-i Tasavvuf: Fadullah Hurufi ve Hurufiler, nu. 13. s. 226–227–228.

Ahmet Rıfkı, Hurufilikte Panteizm Vahdet-i Vücûd, nu. 14.

Ahmet Rıfkı, Nazire-Bir Yeni Gazel, nu. 25, s. 29.

Ahmet Rıfkı, Gazel, nu. 31. s. 107.

2.1.1.5. Ayn. İsrafil

Ayn. İsrafil, On Dokuzuncu Asırda “Tarih” ve “Tenkit”, nu. 20, s. 332.

2.1.1.6. Ayn. Mithat

Ayn. Mithat, Tercüme ve Mütercimler, nu. 21, s. 341–342-343-344.

2.1.1.7. Baha Tevfik

Baha Tevfik, Bizde Felsefe, nu. 4, s. 51,52.

- Baha Tevfik, Feylesof Ne Demek?, nu. 5, s. 67,68.
- Baha Tevfik, Gençlik ve Mirsat Paşa Kanunları, nu. 9, s. 134.
- Baha Tevfik, Kanun ve Kanuni, nu. 11, s. 174.
- Baha Tevfik, Kanun ve Kanuni, nu. 1, s. 3-4-5-6.
- Baha Tevfik, Nüfuz-u Hükûmet, nu. 10, s. 150-151.
- Baha Tevfik, Platon ve Muhyittin, nu. 12, s. 210-211.
- Baha Tevfik, Sadeleşelim, nu. 17, s. 292-293.
- Baha Tevfik, Merhum Ekrem Bey, nu. 18, s. 304.
- Baha Tevfik, Söz, nu. 20, s. 326-327-328.
- Baha Tevfik, Meclislerimiz, nu. 21, s. 338.
- Baha Tevfik, Tıfli, Kambur Nazif, nu. 22, s. 350.
- Baha Tevfik, Kanbur Nazif, nu. 23, s. 2-3-4.
- Baha Tevfik, Kitapların Tathiri, nu. 23, s. 3 zeyl
- Baha Tevfik, Yıkılan Esaslar, nu. 24, s. 14.
- Baha Tevfik, Yıkılan Esaslar – 2 – Hafıza, nu. 25, s. 26.
- Baha Tevfik, Yıkılan Esaslar – 3 – Büyük Bir Amil: Tenbellik, nu. 27, s. 50.
- Baha Tevfik, Hafta Musahasebesi, nu. 29, s. 74-75.
- Baha Tevfik, Aza-yı İnsanın Kıymeti, nu. 29, s. 81-82-83.

2.1.1.8. Celis

- Celis, Lisan – İmla (Tenkit), nu. 1, s. 9-10.
- Celis, Eliniz (şiir), nu. 1, s. 10.
- Celis, Bir Şiir, nu. 2, s. 24.

Celis, Sade Temas, nu. 2, s. 26.

Celis, Teneffüs, nu. 3, s. 35.

Celis, Şiir, nu. 4, s. 55.

Celis, Güzelin Busesi, nu. 14, s. 249.

Celis, Seyit Nesimi, Eski Bir Sahife, nu. 11, s. 179.

2.1.1.9. Derviş Gülsüm

Derviş Gülsüm, Bahar Akşamları, nu. 26, s. 40.

Derviş Gülsüm, Kırık Vazo, nu. 27, s. 59.

Derviş Gülsüm, Gece, nu. 30, s. 95.

2.1.1.10. Doktor Ahad

Doktor Ahad, Gelibolu Hatıraları, nu. 29, s. 77–78–79–80.

2.1.1.11. Ebu Alanur

Ebu Alanur, Japonlarda Temizlik, nu. 32, s. 114–115–116.

Ebu Alanur, Bir Veda-yı İbre, nu. 32, s. 117–118.

2.1.1.12. Enis Avni (Aka Gündüz)

Enis Avni, Eylül (şiir), nu. 16, s. 278.

2.1.1.13. Evrenos

Evrenos, Sahil Müdafaası, nu. 13, s. 238.

2.1.1.14. F.D.

F.D., Halk İçin Çalışmak, nu. 30, s. 86.

2.1.1.15. Faik Ali Ozansoy

Faik Ali, Bir Müsamereden Sonra, nu. 2, s. 26.

2.1.1.16. F. İkbal

- F. İkbal, Güzelleşmek Sanatı, nu. 2, s. 30.
- F. İkbal, Güzelleşmek Sanatı, nu. 3, s. 47.
- F. İkbal, Muaşeret Adaplarından Misafirlik, nu. 4, s. 62.
- F. İkbal, Güzelleşmek Sanatından Mabad, nu. 4, s. 63.
- F. İkbal, Bluzlar Nasıl Tebdil Olunur, nu. 8, s. 124–125.
- F. İkbal, Yelpazeler, nu. 10, s. 155.
- F. İkbal, Hizmetçiler Mektebi, nu. 12, s. 218–219.
- F. İkbal, Mektup Nasıl Yazılır?, nu. 14, s. 255.
- F. İkbal, Fanila Bluzlar, nu. 15, s. 267.
- F. İkbal, Bahar Tuvaletleri, nu. 18, s. 312.
- F. İkbal, Moda, nu. 28, s. 72.

2.1.1.17. Fehmi Razi

- Fehmi Razi, Şehit Mezarları üzerinde (Aka Gündüz'e), nu. 28, s. 71.
- Fehmi Razi, Turan Yollarında (Ömer Seyfettin'e), nu. 30, s. 95.

2.1.1.18. Fikri Tevfik

- Fikri Tevfik, Japonya'da Kaplumbağaları Nasıl Yetiştiriyorlar?, nu. 2, s. 28.
- Fikri Tevfik, Musikişinaslarda Kulak, nu. 3, s. 44–45.
- Fikri Tevfik, Viyolina-Kendiliğinden Çalan Piyano ve Keman, nu. 8, s. 118.
- Fikri Tevfik, Elektrik ile Tabahat ve Takımları, nu. 11, s. 187–188.
- Fikri Tevfik, Keşfiyat: Berlin'de Polislere Mahsus Telefon, nu. 13, s. 231–232.
- Fikri Tevfik, Keşfiyat: Edison'un Yazı Makinesi, nu. 15, s. 259–260.

Fikri Tevfik, Zehirli Yılanların Isırması ve Sûret-i Tedâvîsi, nu. 16, s. 284–285–286.

2.1.1.19. Fuat Samih

Fuat Samih, Çin ve Çinliler, nu. 1, s. 11.

Fuat Samih, Milyarderler, nu. 2, s. 26–27.

Fuat Samih, İştihâ ve Şehvet-i Edebiye, nu. 4, s. 60.

Fuat Samih, Medeniyet ve Haydutluk, nu. 5, s. 73.

Fuat Samih, Siyah-Al, nu. 8, s. 129.

Fuat Samih, Raks, nu. 11, s. 181.

Fuat Samih, Bir Maymunun Cinayeti, nu. 11, s. 184–185–186–187.

Fuat Samih, Hırsızlık Merakı, nu. 12, s. 217–218.

Fuat Samih, Erkek Kalbi (H), nu. 13, s. 236.

Fuat Samih, Kardeşim İsa (Ş), nu. 13, s. 237.

Fuat Samih, Asaf'ın Ölümü, nu. 13, s. 238–239.

Fuat Samih, Harp ve Silah, nu. 18, s. 311.

2.1.1.20. Hıdır Refet (Tercüme)

Hıdır Refet, Prens (Makyavel'in Meşhur Eseri), nu. 1, s. 16–17

Hıdır Refet, Prens (18), nu. 3, s. 48.

Hıdır Refet, Prens, nu. 8, s. 131.

Hıdır Refet, Prens (25), nu. 13, s. 240.

Hıdır Refet, Prens (mabad), nu. 14, s. 256 zeyl.

Hıdır Refet, Prens, nu. 15, s. 271–72.

Hıdır Refet, Prens (Makyavel'in eserini tekrar neşr edeceğiz.), nu. 28, s. 66–67–68.

Hıdır Refet, Prens, nu. 29, s. 76–77.

Hıdır Refet, Prens, nu. 30, s. 86–87–88.

Hıdır Refet, Prens (10–11), nu. 31, s. 100–101.

Hıdır Refet, Prens (22–23), nu. 32, s. 111–112.

Hıdır Refet, Prens (6. bölüm), nu. 33, s. 111–112.

Hıdır Refet, Prens (13. bölüm), nu. 34, s. 135–136.

2.1.1.21. Hüseyin Kami

Hüseyin Kami, Kadınların Mevkii, nu.1, s. 7–8-9.

Hüseyin Kami, Beyanname-i Meşihat-i Penahı Münasebetiyle, nu. 2, s. 23–24.

Hüseyin Kami, Kadınların Mevkii, nu. 6, s. 91–92.

2.1.1.22. Hüseyin Kazım

Hüseyin Kazım, Çin Müslümanları, nu. 12, s. 223.

Hüseyin Kazım, Solgun Demet, nu. 12, s. 223–24.

Hüseyin Kazım, Biraz Çin'de Dolaşalım mı?, nu. 13, s. 225.

Hüseyin Kazım, Ormanın Kenarındaki Ruh (K.R.), nu. 14, s. 256 zeyl.

2.1.1.23. İhsan Adil

İhsan Adil, Düstur-u Hayat, nu. 5, s. 66–67.

İhsan Adil, Gaye-i Hayat ve Çare-i Vüsûl, nu. 8, s. 118–119.

İhsan Adil, Sırr-ı Hazm ve Netâic-i Mes'ûdesi, nu. 13, s. 226.

2.1.1.24. İbnürrefik Ahmet Nurî

İbnürrefik Ahmet Nuri, Tiyatro Piyesleri – Tiyatrosuzluk, nu. 5, s. 77–78.

İbnürrefik Ahmet Nuri, Tiyatro, Maarif, nu. 7, s. 111.

İbnürrefik Ahmet Nuri, Anlaşılmamaklık (Müfit Râtıb Bey'e), nu. 9, s. 139–142.

2.1.1.25. Kazanzade Cenap Muhyittin

Kazanzade Cenap Muhyittin, Sevdâ-yı Nev, nu. 27, s. 59.

2.1.1.26. Keçecizade İzzet Fuat

Keçecizade İzzet Fuat, Harpten Avdet, nu. 2, s. 30.

2.1.1.27. Kemal Emin

Kemal Emin, Tiyatromuz, nu.1, 13–14–15.

Kemal Emin, Müfit Râtıb Bey'e, nu. 8, s. 126–127.

Kemal Emin, Manzum Piyesler, Tunturak, Teleffuz, Tecvîr, nu. 12, s. 212–13–14.

Kemal Emin, Ramazan'da Mahsul-ü Sanatı, nu. 14, s. 246–247.

Kemal Emin, Tiyatro, nu. 15, s. 266–267

2.1.1.28. Margirit Münir Nafia

Margirit Münir Nafia, Moda, nu. 3, s. 47.

Margirit Münir Nafia, Hanımlarımıza, nu. 4, s. 64.

2.1.1.29. Mehmet Sadık

Mehmet Sadık, Ailelerin İstikbali, nu. 31, s. 98–99–100.

2.1.1.30. Memduh Ali

Memduh Ali, Yaz Ramazanı – Kış Ramazanı, nu. 13, s. 228–229–230.

2.1.1.31. Mehmet Ali

Mehmet Ali, Aksilikler İçinde, nu. 3, s. 43.

Mehmet Ali, Matmazel Kokot, nu. 6, s. 95–96.

Mehmet Ali, Ahlak Dersi, nu. 11, s. 175–176–177.

Mehmet Ali, Telefon Başında (Müthiş Dram 2 Perde) (Tercüme), nu. 16, s. 287–288.

Mehmet Ali, İntihar Edeceğim (H.), nu. 17, s. 297.

Mehmet Ali, Telefon Başında (16. nüshanın mabadı), nu. 21, s. 344–345.

Mehmet Ali, Telefon Başında (mabad), nu. 22, s. 356–357.

Mehmet Ali, Telefon Başında (mabad), nu. 23, s. 7–8.

Mehmet Ali, Telefon Başında (mabad ve hitam), nu. 26, s. 41–42.

Mehmet Ali, Meşum Bir Gece – Şamdanlı Kadın (H) (Tercüme), nu. 30, s. 92–93–94.

Mehmet Ali, Meşum Bir Gece, nu. 31, s. 104–105–106.

2.1.1.32. Mehmed Rasim

Mehmet Rasim, Saadet-i İftirâk, nu. 27, s. 52.

Mehmet Rasim, Ey Nevbahar, nu. 28, s. 71.

2.1.1.33. Memduh Süleyman

Memduh Süleyman, Hayat-ı Milliye ve Gençler, nu. 6, s. 82–83.

Memduh Süleyman, İran Kadınları, nu. 6, s. 84.

Memduh Süleyman, İslamiyet, nu. 14, s. 242.

Memduh Süleyman, Zekâ'ya, nu. 32, s. 118.

2.1.1.34. Mehmet Rauf

Mehmet Rauf, Bir Venüs Heykeline, nu. 31, s. 107.

2.1.1.35. Naci Fikret

Naci Fikret, Hayat ve Ahlak, nu. 15, s. 259–260–261–262–263.

Naci Fikret, Mekteplerin Faallığı, nu. 9, s. 136–137–138.

2.1.1.36. Naşad Tebriz

Naşad Tebriz, Tehlikeli Eğlence (Uzun Bir Şiir), nu. 14, s. 256 zeyl.

Naşad Tebriz, Büyük Manalı Küçük Hitabe, nu. 9, s. 148 ikinci zeyl.

2.1.1.37. Osman Cemal Kaygılı

Osman Cemal Kaygılı, Hayat Kavgası, nu. 25, s. 29.

Osman Cemal Kaygılı, Ölen Kardeşimiz İçin, nu. 30, s. 95.

2.1.1.38. Osman Nuri

Osman Nuri, Bir Kâinatın Suret-i Zuhuru ve Hilkat-i Ekvân, nu. 17, s. 293–294–295–296–297.

2.1.1.39. Osman

Osman, Yaramaz Çocuğun Hatıratından (Hüseyin Rahmi Bey'e), nu. 31, s. 102–103–104.

2.1.1.40. Ömerruh Necdet

Ömerruh Necdet, Göç, nu. 20, s. 334.

2.1.1.41. Ömer Seyfettin,

Ömer Seyfettin, Siysiyat, nu. 3, s. 36–37.

Ömer Seyfettin, Gürültü, nu. 18, s. 308–309–310.

Ömer Seyfettin, Koleksiyon, nu. 19, s. 321–322 (“Tatlı Su Frenkleri” ünvanlı henüz tab olunmamış büyük bir romandan iki-üç sahife)

Ömer Seyfettin, Küçük Hikâye, nu. 21, s. 346.

Ömer Seyfettin, Millî Şiirler, nu. 22, s. 352–353–354.

Ömer Seyfettin, Küçük Hikâye (A. Sad. Bey’e), nu. 22, s. 355–356.

Ömer Seyfettin, Küçük Hikâye (Geçen nüshadan mabad), nu. 23, s. 9–10

Ömer Seyfettin, Küçük Hikâye (Geçen nüshadan mabad), nu. 24, s. 21

Ömer Seyfettin, Tenkit – Matbuatta Palavra, nu. 25, s. 30–31–32.

Ömer Seyfettin, Küçük Hikâye (Geçen nüshadan mabad), nu. 25, s. 33–34.

Ömer Seyfettin, Küçük Hikâye (Geçen nüshadan mabad ve hitam), nu. 26, s. 45.

Ömer Seyfettin, Bir Cevap – Rıza Tevfik Bey’e, nu. 28, s. 65–66.

Ömer Seyfettin, Münekkitler Grubu, nu. 28, s. 68–69–70.

Ömer Seyfettin, , Münekkitler Grubu (geçen nüshadan mabad) nu. 29, s. 84.

Ömer Seyfettin, İtiraf (şiir), nu. 31, s. 107.

Ömer Seyfettin, Baha Tevfik, nu. 32, s. 113 (ölümünün ardından)

Ömer Seyfettin, Baha Tevfik’e (Mersiye), nu. 32, s. 119.

Ömer Seyfettin, Arzu-Ümit, nu. 32, s. 119.

Ömer Seyfettin, Tayyare (Bir Köylü Lisanından), nu. 32, s. 119.

2.1.1.42. P. Sin. Sipataris

P. Sin. Sipataris, Konya’da Sultan Alaaddin İhyagerdesi İnce Minareli Camii, nu. 5, s. 69.

P. Sin. Sipataris, Sahra-yı Kebirde Meçhul Bir Belde, nu. 6, s. 88.

P. Sin. Sipataris, Asar-ı Atike, nu. 8, s. 126.

P. Sin. Sipataris, Nikolas Seferidis Efendiye – Mühür, Yüzük ve Yüzük Taşları, nu. 10, s. 153–154.

2.1.1.43. Reşit Süreyya

Reşit Süreyya, Aşk Hatırası, nu. 12, s. 215.

Reşit Süreyya, Baha Tevfik Bey'e, nu. 13, s. 239.

Reşit Süreyya, Denizin Altı, nu. 13, s. 240.

Reşit Süreyya, Akşamlarım, nu. 14, s. 249.

2.1.1.44. Rıza Rahmi

Rıza Rahmi, Bizde Tiyatro, nu. 13, s. 234–235.

2.1.1.45. Salih Fuat(Sad. F. Fuat Salih)

Salih Fuat, Fransız Salonları, nu. 21, s. 339–340.

Salih Fuat, Fransız Saclonları – 2, nu. 22, s. 351–352.

Salih Fuat, Sanayi-i Nefise – Kıymettar Bir Tablo Hakkında, nu. 24, s. 15–16.

Salih Fuat, Sanayi-i Nefise – Kıymettar Bir Tablo Hakkında - 2, nu. 25, s. 27–28.

Salih Fuat, Sanayi-i Nefise – Ressam Dâvid, nu. 26, s. 38.

Salih Fuat, Ressam David (Bu nüshamızda münderiç bir tablo münasebetiyle), nu. 27, s. 51–52–53.

Salih Fuat, Madam De Mentnon, nu.32, s. 112–113–114.

Salih Fuat, “Eduvar Dutay”ın tablosu münasebetiyle, nu. 33, s. 124.

2.1.1.46. Sabri Edhem

Sabri Ethem, Bir İzdivacın Tarihçesi, nu. 14, s. 247.

2.1.1.47. Samizade Süreyya

Samizade Süreyya, Spencer – Hayatı ve Secisi, nu. 19, s. 316–317–318–319.

Samizade Süreyya, Spencer – Hayatı ve Secisi, nu. 20, s. 330–331–332.

2.1.1.48. Suphi Ethem

Suphi Ethem, Bir Dert, nu. 18, s. 305–306–307–308.

Suphi Ethem, Yeni Volkanlar, nu. 20, s. 328.

Suphi Ethem, Rical-i Fen – Kopernik, nu. 26, s. 43–44.

Suphi Ethem, Rical-i Fen – Kepler, nu. 28, s. 63–64.

Suphi Ethem, Rical-i Fen – Kepler (mâbad), nu. 30, s. 89–90–91–92.

Suphi Ethem, Rical-i Fen – Galile, nu. 31, s. 101–102.

Suphi Ethem, Baha Tevfik'e Ait, nu. 32, s. 113.

Suphi Ethem, Lisan Meselesi, nu. 33, s. 122–123.

Suphi Ethem, Rical-i Fen – Galile (mâbad), nu. 33, s. 126–127–128.

Suphi Ethem, Lisan Meselesi (geçen nüshadan mâbad), nu. 34, s. 134–135.

Suphi Ethem, Rical-i Fen – Harvey (devam edecek), nu. 35, s. 142–143.

2.1.1.49. Süheyl Feridun

Süheyl Feridun, Çocuklarımıza, nu. 1, s. 6–7.

Süheyl Feridun, Çocuklarımız – 2, nu. 2, s. 25–26.

Süheyl Feridun, Çocuklarımız – 2, nu. 4, s. 54.

2.1.1.50. Tevfik Mecdi

Tevfik Mecdi, Tenkit, nu. 24, s. 17–18–19–20.

Tevfik Mecdi, Edebiyat ve Gençliğimiz, nu. 25, s. 33.

2.1.1.51. Ziya Behlül

Ziya Behlül, Bakma Genç Kız, nu. 21, s. 340.

Ziya Behlül, Genç Karı-Koca, nu. 30, s. 88–89.

Ziya Behlül, Şiir, nu. 34, s. 143.

2.1.1.52. İmzasız

İmzasız, Nasiyeler, nu.3. ,s.37.

İmzasız, Nasiyeler, nu.5, s.78–79.

İmzasız, Biraz da Erkek Modası, nu.7, s.115.

İmzasız, Faideleri Şeyler, nu.9, s.131.

İmzasız, Mağrur, nu. 9, s. 148, birinci ve ikinci zeyl.

İmzasız, Yine Edebiyat, nu. 12, s. 219.

İmzasız, Fena Saat, nu. 12, s. 224 zeyl.

İmzasız, Ruhیات Hülâsaları – Özlü Sözler, nu. 13, s. 225.

İmzasız,Müfidenin Grubu muhteşemi,nu.13, s.230.

İmzasız, Efendi Yola Gelir Mi Hiç?, nu. 15, s. 1 zeyl.

İmzasız, Balon ve Karıncalar, nu. 15, s. 2 zeyl.

İmzasız,Kadın Saçları,nu.16,s.282.

İmzasız, Büyük Bir Hükümdar, nu. 16, s. 274–275–276.

İmzasız, Rakslar ve Tango, nu, 19. s. 319–320.

İmzasız, Sümüklü Böcekler ve Düşmanları, nu. 19, s. 320.

İmzasız, Bir Aher ve Pos, nu. 19, s. 320.

İmzasız, Yeni Bir Hava Kurbanı, nu. 19, s. 321.

- İmzasız, Bir Emniyet Aleti, nu. 19, s. 321.
- İmzasız, Harp ve Silah, nu. 19, s. 321.
- İmzasız, Aile Tıbbı, nu. 19, s. 323–324.
- İmzasız, Amelî Felsefe, nu. 20, s. 334.
- İmzasız, Konuşmak Usulü, nu. 20, s. 335.
- İmzasız, Musikimizde İntibah, nu. 21, s. 340–341.
- İmzasız, Konuşmak Usulü (mabad), nu. 21, s. 347.
- İmzasız, Aile Tabibi, nu. 21, s. 348.
- İmzasız, Yemek Usulü (mabad), nu.22, s. 359.
- İmzasız, Musiki Hakkında Umumi Mütalaalar, nu. 23, s. 5–6–7.
- İmzasız, Yemek Usulü (Geçen Nüshadan mabad), nu. 23, s. 11.
- İmzasız, Elektrik Kazaları, nu. 24, s. 20.
- İmzasız, Damacı Ethem ve İbrahim Efendiler, nu. 24, s. 16–17.
- İmzasız, Tarih-i Beşeriyet, nu. 25, s. 32.
- İmzasız, Yemek Usulü – Raks Usulü (devam edecek), nu. 25, s. 35.
- İmzasız, Nasiyeler – Sabık Çin Cumhuriyeti Reisi, nu. 25, s. 37.
- İmzasız, Ormanlar İçinde Beşer, nu. 26, s. 39–40–41.
- İmzasız, Âlem-i Edebiyata Mizahî Bir Nazire – Naiyyun ve Zürnaiyyun, nu. 26, s. 45–46.
- İmzasız, Raks Usulü (geçen nüshadan mabad), nu. 26, s. 47–48.
- İmzasız, Yeni Usul İnşaat, nu. 27, s. 53.
- İmzasız, Raks Usulü (geçen nüshamızdan mabad), nu. 27, s. 59.
- İmzasız, Şimeler (fanteziye), nu. 27, s. 53–54–55–56–57–58.

İmzasız, Porçof, nu. 28, 64–65.

İmzasız, İngiliz Modası, nu. 31, s. 108.

İmzasız, Beşeriyetin Tefelsefe Hakkı Var Mıdır?, nu. 32, s. 110

İmzasız, Cilt ve Hastalıkları, nu. 33, s. 129.

2.1.2. Konu ve Türlerine Göre Dizin

2.1.2.1. Edebî Kalem Tecrübeleri ve Edebiyatla Alakalı Yazılar

2.1.2.1.1. Manzum Eserler

2.1.2.1.1.1. Manzumeler ve Mensureler

Celis : (Monismenerlen'den tercüme), Şiir, nu. 1, s. 8.

Celis : Alınız, nu. 1, s. 24.

Celis : Bir şiir, nu. 2, s. 24

Ozansoy, Faik Ali : Bir Müsamereden Sonra, nu. 2, s. 26.

Celis : Sade Temas, nu. 2, s. 26.

Celis : Teneffüs, nu. 3, s. 26.

Celis : Şiir, nu. 4, s. 55.

Celis : İsyân, nu. 7, s. 107.

Ahmet Rıfıkı : Yıldırım ve Ateş, nu. 7, s. 107.

Celis : Ah, nu. 6, s. 94.

Ahmet Rıfıkı : İbadet Devreleri – 2, nu. 9, s.

Celis : Mabet ve Piç, nu. 10, s. 164.

Niyazi-i Mısrî : Eski Bir Sahife, nu. 11, s. 215.

Gayın. Mim : Gece ve Zelzele, nu. 12, s. 215.

- Ahmet Rıfıkı : Cevâb, nu. 12, s. 219.
- Fuat Samih : Kardeşim İsa, nu.13, s. 237.
- Celis : Güzelin Busesi, nu. 14, s. 249.
- Naşat Tebriz : Tehlikeli Eğlence, nu. 14, s. 249.
- Enis Avni : Eylül, nu. 16, s. 278.
- Recaizade Mahmut Ekrem : Bir Albüm İçin, nu. 18, s. 304–305.
- Ömerruh Necdet : Güç, nu. 20, s. 334.
- Ziya Behlül : Bakma Genç Kız, nu. 21, s. 340.
- Osman Cemal : Hayat Kavgası, nu. 25, s. 29.
- Halis Bey : Eski Bir Gazel, nu. 25, s. 29.
- Ahmet Rıfıkı : Bir Yeni Gazel, nu. 25, s. 29.
- Cenâap Muhyittin : Sevdâ-yı Nev, nu. 27, s. 59.
- Derviş Gülsüm : Kırık Vazo, nu. 27,s. 59.
- Ayn. (Ali) Fuat : Buhran, nu. 28, s. 71.
- Osman Cemal : Ölen Kardeşimiz İçin, nu. 30, s. 95.
- Mehmet Rauf : Bir Venüs Heykeline, nu. 30, s. 95.
- Ahmet Rıfıkı : Gazel, nu. 31, s. 107.
- Ömer Seyfettin : İtiraf, nu. 31, s. 107.
- Ömer Seyfettin : Baha Tefvik'e Mersiye, nu. 32, s. 119.
- Ömer Seyfettin : Arzu Ümit, nu. 32, s. 119.
- Ömer Seyfettin : (Bir köylü lisanından) Tayyare, nu. 32, s. 119.
- Ziya Behlül : Şiir, nu. 34, s. 143.

- Derviş Gülsüm : Bahar Akşamları, nu. 26, s. 40.
- Derviş Gülsüm : Gece, nu. 30, s. 95.
- Fehmi Razi : Şehit Mezarları Üzerinde, nu. 28, s. 71.
- Fehmi Razi : Turan Yollarında (Ömer Seyfettin'e), nu. 30, s. 95.
- Reşit Süreyya : Aşk Hatırası, nu. 12, s. 215.
- Naşad Tebriz : Büyük Manalı Küçük Hitabe, nu. 9, s. 148 ikinci zeyl.

2.1.2.1.2. Mensur Eserler

2.1.2.1.2.1. Biyografiler

- İmzasız : Nasiyeler – Sun-Yat-Sin (Sabık Çin Cumhuriyeti Reisi), nu. 3, s. 37.
- İmzasız : Nasiyeler – Mevlâ-yı Hafız – Fas Sultanı, nu. 5, s. 78–79.
- İmzasız : Nasiyeler – Şair Büyük Eşref, nu. 7, s. 110–111.
- Samizade Süreyya : Spencer: Hayat ve Secisi, nu. 19, s. 316–317–318–319.
- Samizade Süreyya : Spencer: Hayat ve Secisi, nu. 20, s. 330–331.
- Suphi Ethem : Rical-i Fen: Kopernik, nu. 26, s. 43–44.
- Salih Fuat : Ressam David, nu. 26, s. 38–39.
- Salih Fuat : Ressam David – 2, nu. 27, s. 51–52–53.
- Suphi Ethem : Rical-i Fen – Kepler, nu. 28, s. 63–64.
- Suphi Ethem : Rical-i Fen – Kepler (mabad), nu. 30, s. 89–90–91–92.
- Suphi Ethem : Rical-i Fen –Galile, nu. 31, s. 101–102.
- Fuat Salih : Madam dö Metnion, nu. 32, s. 112–113–114.
- Suphi Ethem : Rical-i Fen – Galile, nu. 33, s. 126–127–128–129.

Suphi Ethem : Rical-i Fen – William Harvey, nu. 34, s. 142–143.

2.1.2.1.2.2. Denemeler, Fanteziler, Moda ve Kadınlı İlgili Yazılar

Baha Tevfik : Saadet Faaliyettir, nu. 1, s. 2–3.

Süheyl Feridun : Çocuklarımıza, nu. 1, s. 6–7.

Fuat Samih : Çin ve Çinliler, nu. 1, s. 11.

Fuat Samih : Milyarderler, nu. 2, s. 26–27.

F. İkbâl : Güzelleşmek Sanatı, nu. 2, s. 30.

Margirıt Münir Nafia: Moda, nu. 3, s. 46.

F. İkbâl : Güzelleşmek Sanatı, nu. 3, s. 47.

Fuat Samih : İştihâ ve Şehvet-i Edebiye, nu. 4, s. 60.

F. İkbâl : Muâşeret Adaplarından Misafirlik, nu. 4, s. 62.

F. İkbâl : Güzelleşmek Sanatı (mabad), nu. 4, s. 63.

Margirıt Münir Nafia: Hanımlarımıza, nu. 4, s. 64.

F. İkbâl : Dudaklara Allık, nu. 6, s. 94.

Fuat Samih : Medeniyet ve Haydutluk, nu. 6, s. 73.

F. İkbâl : Hizmetçiler, nu. 6,s. 99.

F. İkbâl : Güzelleşmek Sanatı, nu.7, s. 114.

İmzasız : Biraz da Erkek Modası, nu. 7, s. 115.

İmzasız : Fâideli Bilgiler: Zehirli Çiçekler!, nu. 8, s. 117.

F. İkbâl : Buzlar Nasıl Tebdil Olunur?, nu. 8, s. 124–125.

Fuat Samih : Siyah-Al, nu. 8,s. 129–130.

İmzasız : Fâideli Şeyler, nu. 9, s. 131.

- F. İkbâl : Eteklikler Nasıl Yapılır?, nu. 9, s. 141–142.
- Fuat Samih : İlk Uçanlar Kim?, nu. 9, s. 147–148.
- F. İkbâl : Yel pazeler, nu. 10, s. 155.
- Fuat Samih : Raks, nu. 11, s. 181–182–183.
- Fuat Samih : Dâessırka (Hırsızlık merakı), nu. 12, s. 217–218.
- F. İkbâl : Hizmetçiler Mektebi, nu. 12, s. 218–219.
- Evrenos : Sahil Müdafaası, nu. 13, s. 238.
- Reşit Süreyya : “Zekâ” –Baha Tevfik Bey’e-, nu. 13, s. 239.
- Reşit Süreyya : Akşmlarım, nu. 14, s. 249–250.
- F. İkbâl : Mektûb Nasıl Yazılır?, nu. 14, s. 255–256.
- Ahmet Nebil : Yaşamak Sanatı ve Muaşert Adapları, nu. 15, s. 264–265–266.
- F. İkbâl : Fanîle Bluzlar, nu. 15, s. 267.
- İmzasız : Kadın Saçları, nu. 16, s. 282.
- Ahmet Nebil : Yaşamak San’âtı, nu. 16, s. 282.
- İmzasız : Aile Tabibi, nu. 18, s. 303.
- Baha Tevfik : Mehûm Ekrem Bey, nu. 18, s. 304.
- Fuâd Sâmih : Harb ve Sulh, nu. 18, s. 311.
- F. İkbâl : Bahar Tuvaletleri, nu. 18, s. 312.
- Zekâ : Hayat ve Salonlar, nu. 19, s. 315–316.
- İmzasız : Görünen Ruhlar, nu. 19, s. 319–320.
- Fuâd Sâmih : Harb ve Sulh (mâbâd), nu. 19, s. 323.
- İmzasız : Aile Tabibi – Faydalı Şeyler, nu. 19, s. 323–324.

- İmzasız : Muaşeret Adapları – Konuşmak Usulü, nu. 20, s. 335.
- İmzasız : Aile Tabibi, nu. 20, s. 335–336.
- Baha Tevfik : Meclisler, nu. 21, s. 339.
- İmzasız : Konuşmak Usulü – Yemek Usulü, nu. 21, s. 347.
- İmzasız : Aile Tabibi, nu. 21, s. 348.
- Salih Fuat : Fransız Salonları -2, nu. 22, s. 351–352.
- İmzasız : Yemek Usulü, nu. 22, s. 259.
- Salih Fuat : Sanayi-i Nefise: Kıymettar Bir Tablo Hakkında, nu. 24, s. 15–16.
- İmzasız : Damacı Edhem ve İbrahim Paşalar, nu. 24, s. 16.
- Salih Fuat : Kıymettar Bir Tablo Münasebetiyle – 2, nu. 25, s. 27–28.
- Ömer Seyfettin : Matbuatta Palavra, nu. 24, s. 30–31–32.
- Tevfik Mecdi : Edebiyat ve Gençliğimiz, nu. 25, s. 33.
- İmzasız : Yemek Usulü, nu. 25, s. 35.
- İmzasız : Faydalı Şeyler, nu. 25, s. 36.
- İmzasız : Muaşeret Adapları – Raks Usulü, nu. 26, s. 47–48.
- İmzasız : Şîmeler, nu. 27, s. 53–54–55–56–57–58.
- İmzasız : Muaşeret Adapları – Raks Usulü, nu. 27, s. 59.
- F. İkbâl : Moda, nu. 28, s. 72.
- Baha Tevfik : Aza-yı İnsanın Kıymeti, nu. 29, s. 81–82–83.
- İmzasız : Halk İçin Çalışmak, nu. 30, s. 76.
- Ziya Behlül : Genç Karı Koca, nu. 30, s. 88–89.

- İmzasız : Moda, nu. 31, s. 107.
- Ebu Alanur : Japonlar'da Temizlik, nu. 32, s. 114–115–116.
- Ebu Alanur : Bir Veda-yı İbre, nu. 32, s. 116–117–118.
- Salih Fuat : Eduvar Dutay'ın Tablosu Münasebetiyle, nu. 33, s. 124.

2.1.2.1.2.3. Hikâyeler

- Ağabey : Matmazel Kokot'un Hikâyesi, nu. 1, s. 16 zeyl.
- Keçecizade İzzet Fuat : Harpten Avdet, nu. 2, s. 30.
- Ağabey : Peri Kızı, nu. 2, s. 32 zeyl.
- Mehmet Ali : Aksilikler İçinde, nu. 3, s. 43.
- Ağabey : Koca Burun, nu. 3, s. 48 zeyl.
- Ağabey : Barometre, nu. 4, s. 64 zeyl.
- Ağabey : Pisboğaz Ferit, nu. 5, s. 80 zeyl.
- Mehmet Ali : Matmazel Kokot, nu. 6, s. 95–96.
- Resulzade Mehmet Emin: Pirhan, nu. 10, s. 163–164.
- Mehmet Ali : Ahlak Dersi, nu. 11, s. 175–176–177.
- Hüseyin Kazım : Solgun Demet, nu. 12, s. 223–224.
- Fuat Samih : Erkek Kalbi, nu. 13, s. 236.
- Sabri Ethem : Bir İzdivacın Tarihçesi, nu. 14, s. 242.
- Hüseyin Kazım : Ormanın Kenarındaki Ruh, nu. 14, s. 242.
- İmzasız : (Fenni Hikâye) Balon ve Karıncalar, nu. 15, s. Zeyl 2.
- İmzasız : Efendi Yola Gelir mi Hiç?, nu. 15, s. 1 zeyl.
- Mesut Kami : Günahdan Sonra, nu. 16, s. 279–280–281–282–283.

Mehmet Ali : İntihar Edeceğim, nu. 17, s. 297.

Ömer Seyfettin : Gürültü, nu. 18, s. 308–309–310.

Ömer Seyfettin : Koleksiyon, nu. 19, s. 321–322.

2.2.1.2.4. İnceleme, Araştırma, Tenkit ve Siyasî Yazılar

Baha Tevfik : Bizde Felsefe, nu. 1, s. 3–4–5–6.

Hüseyin Kami : Kadınlığın Mevkii, nu. 1, s. 7–8–9.

Celîs : Lisan, İmla, nu. 1, s. 9–10.

Ahmet Nebil : Arzın Menfe-i ve Tarihi, nu. 1, s. 12.

Kemal Emin : Tiyatromuz, nu. 1, s. 13–14–15.

Baha Tevfik : Bizde Felsefe-İslamiyet Hakkında Avrupa Hükemasının Fikirleri, nu.2,s.19.

İmzasız : Kutb-u Cenubun Keşfi, nu. 2, s. 20.

Ahmet Rıfki : Şarkta ve Garpta Felsefe, nu. 2, s. 22.

Süheyl Feridun : Çocuklarımız -2, nu. 2, s. 25–26.

Fikti Tevfik : Japonya’da Kaplumbağaları Nasıl Yetiştiriyorlar, nu. 2, s. 28.

Baha Tevfik : Ahlak Bozukluğu, nu. 3,s. 34–35.

Ömer Seyfettin : Trablusgarp Muharebesinin İttifak ve İtilaf Müselles Kuvve-yi Askeriyesine Tesiri, nu. 3, s. 36–37.

Ahmet Nebil : Neşriyat – Edebiyatçılık, nu. 3, s. 38–39–40.

İmzasız : İslamiyet Hakkında Avrupa Hükemasının Fikirleri, nu. 3, s. 38.

Baha Tevfik : Hayattan Biraz Bahsetsek, nu. 4, s. 50–51.

Süheyl Feridun : Çocuklarımız – 2, nu. 4, s. 54.

- Memduh Süleyman : Din Felsefesi, nu. 4, s. 58.
- Baha Tevfik : Felsefe Kamusu, nu. 4, s. 63.
- İhsan Adil : Düstur-u Hayat, nu. 5, s. 66–67.
- Baha Tevfik : Feylesof Ne Demek?, s. 67-68.
- Ahmet Rıfkı : Kabalistler, nu. 5, s 68–69.
- Fikri Tevfik : İyotlu Tütsü, nu. 5, s. 75.
- İbnürrefik Ahmet Nuri: Tiyatro Piyesleri – Tiyatrosuzluk, nu. 5,s. 77–78.
- Memduh Süleyman : Hayat-ı Milliye ve Gençler, nu. 6, s. 82–83.
- İmzasız : İran Kadınları, nu. 6, s. 84–99.
- İmzasız : Memleketimize Dair, nu. 6, s. 86–87.
- Ahmet Rıfkı : Kabalistler ve Kitâb-ı Nur, nu. 6,s. 90.
- Hüseyin Kami : Kadınların Mevkii, nu. 6, s. 91–92.
- Fikri Tevfik : Yılanlar İçin Mucib-i İstifade Bir Kuş Tuzağı, nu. 6, s. 92–93.
- İmzasız : Hayat-ı Aile, nu. 6, s. 99.
- Baha Tevfik : Dârül-fünûn ve Hükûmet, nu. 7, s. 102–103.
- Ahmet Rıfkı : Şarkta Felsefe, nu. 7, s. 103–104–105–106.
- Arson Kidor : Sosyalizm Nedir ve Bizde Sosyalizm, nu. 7, s. 106–107.
- Fikri Tevfik : Hevâ-yı Elektrik Rayı, nu. 7, s. 112–113–114.
- İmzasız : İlm-i Teşrih-i Beşer, nu. 7, s. 116 ikinci zeyl.
- İhsan Adil : Gaye-i Hayat Çare-i Vüsûl, nu. 8, s. 118–119.
- Ahmet Rıfkı : Şarkta Felsefe, nu. 8, s. 119–120.

- Ahmed Nebil : Bir İzah, nu. 8, s. 120–121.
- İmzasız : Memleketimize Dair, nu. 8, s. 122–123–124.
- Fikri Tevfik : Viyolina – Kendiliğinden Çalan Piyano ve Keman, nu. 8, s. 128.
- İmzasız : Hıfzıssıhha, nu. 9, s. 129–130.
- Baha Tevfik : Gençlik ve Mirsât Paşa Kanunları, nu. 9, s. 134.
- Ahmet Rıfkı : Felsefe-i Tasavvuf, nu. 9, s. 134–135–16.
- Naci Fikret : Mekteplerin Faallığı, nu. 9, s. 136–137–138.
- İmzasız : Ayak İzleri, nu. 9, s. 144–145–146.
- Fikri Tevfik : Tırnak Yemek İlleti, nu. 9, s. 146.
- Baha Tevfik : Nüfûz-u Hükûmet, nu. 10, s. 150–151.
- Ahmet Rıfkı : Felsefe-i Tasavvuf: Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî, nu. 10, s. 151–152.
- Baha Tevfik : Kanun ve Kanuni, nu. 11, s. 174.
- Ahmet Rıfkı : Felsefe-i Tasavvuf: Şeyh Muhyiddin Arabî, nu. 11, s. 174–175.
- Fikri Tevfik : Elektrik Tabahât ve Takımları, nu. 11, s. 187–188.
- İmzasız : Bilmediklerimiz, nu. 11, s. 188 birinci – ikinci zeyl.
- Baha Tevfik : Platon ve Muhyiddin, nu. 12, s. 210–211.
- Ahmet Nebil : İttihat ve Terakkinin Kuvveti, nu. 12, s. 210.
- Ahmet Rıfkı : Anarşistler, nu. 12, s. 214–215.
- Fikri Tevfik : Tomas Edison’un Hayatı ve Hatıratı, nu. 12, s. 220–221–222–223.
- İmzasız : Çin Müslümanları, nu. 12, s. 223.

- İmzasız : Bilmediklerimiz, nu. 12, s. 224 zeyl–224 ikinci zeyl.
- İmzasız : Fâideli Bilgiler: Biraz Çin’de Dolaşalım Mı?, nu. 13, s. 225.
- İhsan Adil : Sırr-ı Hazm İlmi, nu. 13, s. 226.
- Ahmet Rıfkı : Felsefe-i Tasavvuf: Fadlullah Hurufî, nu. 13, s. 226–227–228.
- Mehmed Ali : Ramazan Musahabesi, nu. 13, s. 228–229.
- Fikri Tevfik : Keşfiyat: Berlin’de Polislere Mahsus Telefon, nu. 13, s. 231–232.
- Memduh Süleyman : İslamiyet, nu. 14, s. 242.
- Ahmet Rıfkı : Hurufilikte Panteizm, nu. 14, s. 242–243–244.
- Naci Fikret : Hayat ve Ahlak, nu. 15, s. 259–260–261–262–263.
- Arson Kidor : Tarihin Mevzuû Nedir?, nu. 15, s. 263.
- Fikri Tevfik : Keşfiyat: Edison’un Yazı Makinesi, nu. 15, s. 269–270.
- İmzasız : Şevki Bakamoviç: Büyük Bir Hükümdar, nu. 16, s. 274–275–276.
- İmzasız : Hakikî Fen, nu. 16, s. 276–277–278.
- Baha Tevfik : Felsefe Kamusu, nu. 16, s. 283.
- Fikri Tevfik : Zehirli Yılanların Isırması ve Suret-i Tedavisi, nu. 16, s. 284–285–286.
- Baha Tevfik : Sadeleşelim, nu. 17, s. 292–293.
- Osman Nuri : Bir “Kâinat”ın Suret-i Zuhuru, nu. 17, s. 293–294–295–296–297.
- Suphi Ethem : Tenkit: Bir Dert, nu. 18, s. 305–306–307–308.

- İmzasız : Sümüklü Böcek ve Düşmanları, nu. 19, s. 320.
- Baha Tevfik : Söz, nu. 20, s. 326–328.
- Suphi Ethem : Yeni Volkanlar, nu. 20, s. 228–229.
- Ayın. İsrail : On Dokuzuncu Asırda “Tarih” ve “Tenkit”, nu. 20, s. 332–333.
- Ayın. Mithat : Tercüme ve Mütercimlik, nu. 21, s. 341–342–343–344.
- Baha Tevfik : Kambur Nazif, nu. 23, s. 3–4.
- İmzasız : Hıfzıssıhha, nu. 23, s. 3 zeyl.
- Baha Tevfik : Yıkılan Esaslar, nu. 24, s. 14.
- Tevfik Mecdi : Tenkit, nu. 24, s. 17-18-19-20.
- İmzasız : Elektrik Kazaları, nu. 24, s. 20.
- Baha Tevfik : Yıkılan Esaslar – 2, nu. 25, s. 26.
- İmzasız : İlk Şiir, nu. 25, s. 32.
- İmzasız : Ormanlar İçinde Beşer, nu. 26, s. 39–40–41.
- İmzasız : Âlem-i Edebiyata Mizahi Bir Nazire, nu. 26, s. 45–46.
- Baha Tevfik : “Hayat ve Mevt” (Bu nam ile çalışkan ve mütetebbî refiklerimizden Subhi Edhem Bey tarafından yazılan bir kitabın mukaddimesidir.) –Suphi Ethem Bey-, nu. 26, s. 47.
- Baha Tevfik : Yıkılan Esaslar – 3, nu. 27, s. 50.
- İmzasız : Kademeli Evler, nu. 27, s. 53.
- Mehmet Sadık : Ailelerin İstikbali, nu. 31, s. 98–99–100.
- İmzasız : Beşeriyetin Tefelsefe Hakkı Var Mıdır?, nu. 32, s. 110.
- Suphi Ethem : Lisan Meselesi-1, nu. 33, s. 122,123.

- İmzasız : Cilt Hastalıkları, nu. 33, s. 129.
Subhi Edhem : Lisan Mes'elesi-2, nu. 34, s. 134-135.

2.1.2.1.2.5. Mektuplar, Hatırat, Musahebe

- İmzasız : Bir Mektup, nu. 3, s. 35.
Süleyman Nazif : Bursa Hatıralarından, nu. 5, s. 74.
İmzasız : Kadınlığın Mevkii, nu. 6, s. 90-91.
İbnürrefik Ahmet Nuri : Kemal Emin Bey'e – Anlaşılmamaklık, nu. 9, s. 139.
Kemal Emin : Ahmed Nuri Bey'e – Cevap, nu. 9,s. 139-141.
Mehmet Fuat : Mektup, nu. 21, s. 346.
İmzasız : “Fahişe Münasebetiyle”, nu. 28, s. 62.
Baha Tevfik : Haftanın Musahabesi, nu. 29, s. 74-75.
Doktor Ahat : Gelibolu Hatıraları, nu. 29, s. 77-78-79-80-81.
Ömer Seyfettin : Münekkitler Grubu, nu. 28, s. 68-69-70.
Ömer Seyfettin : Münekkitler Grubu, nu. 29,s. 84.
Osman : Yaramaz Çocuğun Hatıratından – Hüseyin Rhmî Bey'e,
nu. 31, s. 102-103-104.
Ömer Seyfettin – Aka Gündüz – Suphi Ethem – Zekâ: Bahâ Tevfik'e Ait
(Ölümünden Sonra), nu. 32, s. 113
Memduh Süleyman : Zekâ'ya, nu. 32, s. 118.

2.1.2.1.2.6. Tefrikalar

2.1.2.1.2.6.1. Hikâyeler

- Ömer Seyfettin : “Büyük ve Henüz Tab' Edilmemiş Bir Romanın
Parçaları”, nu. 21, s. 345-346, nu. 22, s. 354-355-

356; nu. 23, s. 9–10; nu. 24, s. 21; nu. 25, s. 33–34;
nu. 26, s. 45.

Mehmet Ali : Meşum Bir Gece (Kunan Davil'den Tercüme), nu. 30,
s. 92–93–94; nu. 31, s. 104–105–106.

2.1.2.1.2.6.3. Siyasetname

Hıdır Refet : Prens (Makyavel'in meşhur eseri), nu. 1, s. 15–16; nu.
3, s. 48; nu. 8, s. 131; nu. 13, s. 240; nu. 14, s. 256
zeyl; nu. 15, s. 271–272.

Hıdır Refet : Prens (“Makyavel'in eserini tekrar neşr edeceğiz.”
İbaresiyle tefrika yeniden başlar.), nu. 28, s. 66–67–
68; nu. 29, s. 76–77; nu. 30, s. 86–87–88; nu. 31, s.
100–101; nu. 32, s. 111–112; nu. 33, s. 125; nu. 34, s.
135–136.

2.1.2.1.2.6.4. Tiyatrolar

İmzasız : Şâdân Bey'in Alacaklıları (Komedi), nu. 6, s. 96 zeyl;
(mâbâd) nu. 7, s. 116 zeyl, (mâbâd) nu. 9, s. 148 zeyl.

Ahmet Mithat : Kerîve (“Nigar Hanım Efendi'nin kaleme aldığı üç
perdelik dramdır.”), nu. 13, s. 233–234.

Mehmet Ali : (“Andre Dö Lord – Şarl Foley'den tercüme”) Telefon
Başında, nu. 16, s. 287–288; nu. 21, s. 344–345 (16.
Nüshadan mâbâd); (mâbâd), nu. 22, s. 356; (mâbâd),
nu. 23, s. 7–8; (mâbâd ve hitam), nu. 26, s. 41–42.

İbnürrefik Ahmet Nuri : Münir'in Hasbihâli (monolog), nu. 10, s. 157–158–
159–160–161–162.

2.1.2.2. Musiki

Tevfik Fikret : “Sehâ ve Pervin Operetinden Bir Parça” Şair: Tevfik
Fikret, Bestekâr: Mehmed Baha, nu. 3, s. 37.

- İmzasız : Büyük Bir Bestekârın Vefatı, nu. 13, s. 230.
- İmzasız : Musikimizde İntibah, nu. 21, s. 340–341.
- İmzasız : Musiki Hakkında Umumi Mütalaalar, nu. 23, s. 5–6–7.

2.1.2.3. Tarih

- P. Sin. Sipataris : Meskûkât-ı İslâmiye, nu. 1, s. 14.
- P. Sin. Sipataris : Meskûkât-ı İslâmiye, nu. 3, s. 46–47.
- P. Sin. Sipataris : Asar-ı Atike: Sivas'da Şifâiye Medresesi, nu. 4, s. 53–54.
- P. Sin. Sipataris : Asar-ı Atike: Konya'da Sultan Alaaddin İhyâgerdesi – İnce Minare Camii, nu. 5, s. 69.
- P. Sin. Sipataris : Asar-ı Atike: Sahra-yı Kebirde Meçhul Bil Belde, nu. 6, s. 88–89–90.
- P. Sin. Sipataris : Asar-ı Atike: Eski Bir Namaz Seccadesi, nu. 8, s. 126.
- P. Sin. Sipataris : Asar-ı Atike: Mühür, Yüzük ve Yüzük Taşları, nu. 10, s. 153–154.

2.1.2.4. Toplumsal Olaylar

- İmzasız : İtalya Kralına Kast, nu. 2, s. 21.
- Hüseyin Kami : Beyanname-i Meşihat-i Penahı Münasebetiyle, nu. 2, s. 23–24.
- İmzasız : Yeni Bir Din, nu.3,s. 40.
- İmzasız : Otomobilli Caniler, nu.3,s.41.
- İmzasız : Titanik Vapuru Hakkında (O günlerde Titanik batmış), nu. 4, s. 52.

- Arson Kidor : Osmanlı Gençliği Ne Yapmalı? Ne Yapar?, nu. 9, s. 138–139.
- İmzasız : Fransa'nın Yeni Zırhlıları, nu. 11, s. 178–179.
- Fuat Samih : Meraklı Şeyler: Bir Maymunun Cinayeti, nu. 11, s. 184–185–186–187.
- İmzasız : Görünen Ruhlar, nu. 19, s. 320.
- İmzasız : Yeni Bir Hava Kurbanı – Bir Emniyyet Âleti, nu. 19, s. 321.
- İmzasız : Purçof, nu. 28, s. 64–65.

2.2. İLAN VE REKLÂMLAR

2.2.1. Dergiler

- Genç Kalemler: “Genç Kalemler – Selanik’te neşrolunuyor. Yeni Lisan müdafii olan bu güzel mecmuayı herkese tavsiye ederiz. Son nüshası Suphi Ethem Bey’in iki kıymetli makalesiyle müzeyyendir.” Nu. 1, s. 16 ikinci zeyl.
- Şehbal : “Şehbal – Fransızların illüstrasyonuna mukabil bizim de Şehbal’imiz var. Bunu nefaset meraklılarına tavsiye ederiz.”, nu. 1, s. 16 ikinci zeyl.
- Servet-i Fünûn : “Şehrimizde pek yeknesak münderecatiyle beraber yine sabit ve ciddi karileri elde eden Servet-i Fünûn refikimizin son nüshası cidden şayan-ı mütalâadır.”, nu. 2, s. 32 zeyl.
- Şehbal : “İhtimal ki Şehbâl’inde münderecatsızlığından şikâyet edenler bulunur. Fakat Terbiye Risalesi Selim Sırrı Bey’in kendi tabiatı gibi hoş ve okşayıcı yazılarla memludur.”, nu. 2, s. 32 zeyl.

- Genç Kalemler : (“20. Nüshası büyük bir tekemmül içinde intişar etmiştir. Makâlâtı bir takım tedkikât-ı ciddîyenin mahsul-ü müfididir. Türklük ve Yeni Lisan cereyanlarına ilk vasıta-i intişar olan bu sevimli risaleyi herkese tavsiye ederiz.”), nu. 6, s. 70.
- Yeni Felsefe : (“Selnaik’te intişar eden bu fâideli risale yeni lisanın yanında bir de yeni felsefe ve yeni cihan cereyanları husulüne say ediyor. Muvaffakiyeti pek aşikârdır. Makâlâtı gayet ciddî ve fâidelidir. Ozan en büyük Türkî bu gibi ciddî teşebbüsleri bekliyor.”), nu. 6, s. 70.
- Servet-i Fünûn : (“Yeni edebiyat bahsi” “Servet-i Fünûn refikimizin 2 Ağustos tarihli geçen nüshasında Mehmet Rauf Bey, nev’î edebiyat âleminde iyi uzun bir müddetden beri görülmemiş olan bir makale ile edebiyat bahsini kurcalamış. Kuvvetli ve meşâşe eserler sahipleri olan edbâ-i cedidinin muhakkak olan iflasından sonra onları parlak edalarla ümitlerle kendisine istihlaf etmiş olan Fecr-i Ati’nin sükûtunu gerek edebiyatın ve gerek karilerin edebiyat vadisinde lâkaydilerine atf eden ve bu lâkaydinin tesir-i tahribini hayat-ı umûmiyeye kadar teşmil eden Rauf Bey’in bu makalenin üzerine edebiyat taraftarlarının nazar-ı dikkatini celb ettikten sonra bu mesele hakkındaki fikrimizi –gerek tetbiâtta bulmak için gerek bu hafta gazetemizde yer bulunmadığı için- gelecek nüshamıza taalik ettiğimizi karilerimize beyan ederiz.”), nu. 12, s. 219.
- İnkılâb-ı Edebî : (“Bu memleketde iflas ettiği söylenen edebiyat vadisinde hakikî bir inkılâp yapmak isteyen genç ediplerimiz tarafından “İnkılâb-ı Edebî” namıyla neşrine başlanan risale-i edebiyenin son nüshası da

birçok edebî parçaları muhtevi olarak neşr olunmuştur. Karilerimize bir kere görmelerini tavsiye ederiz.”), nu. 14, s. 256 ikinci zeyl.

Genç Kalemler : (“Genç Kalemler – Yeni Lisan Müdafii” “Bu hafta 26. numarası çıktı. Zekâ’nın bütün karileri, bilhassa bu nüshayı mutlaka okumalıdır. Çünkü lisan münakaşası var. İktbal Kütüphanesi’ne koşunuz.2) nu. 14, s. 256 zeyl.

Rübâb : (“Rübâb” “Nefaset-i münderecatı münasebetiyle birçok kârîin-i kiramin mazhar-ı rağbeti olan Rübâb risale-i edebiyesi yine cidalci musahabe-i edîbeleri, güzel yazıları muhtevi olduğu hâlde son nüshasını da neşr eylemiştir. Risaleyi karilerimize tavsiye ederiz.),nu.14,s.256 zeyl.

2.2.2. Doktor (Muayenehane) ve Eczahaneler

Diş Tabibi Mehmet Hüdaverdi : (“Diş Tabibi Mehmet Hüdaverdi” “Dişler terakkiyet-i hazire-i fenniye tatbiken ve son sistem her nevi imal olunur. Ağzı his olunmaksızın diş çıkarılır. Cağaloğlu’nda askerî tekâit sandığı karşısında ve emniyet sandığı ittisalinde daire-i mahsusa.”), nu. 4, s. 64 zeyl; nu. 5, s. 80 ikinci zeyl; nu. 7, s. 116 ikinci zeyl; nu. 9, s. 129; nu. 11, s. 188, ikinci zeyl; nu. 12, s. 224, ikinci zeyl; nu. 14, s. 256 ikinci zeyl; nu. 16, s. 4 zeyl; nu. 26, s. 47; nu. 29, s. 83.

Doktor Mehmet Akif : (“Mekteb-i Harbiye Diş Tabibi” “Paris diş mektebinden mezun Diş Tabibi Memet Akif” “Fransa Akademisi’nin birinci mükâfatını almış olan Akif Bey biraderimiz maharet ve nezaket fevkalâdesi ile diş tabiplerimiz arasında temeyyüz etmiştir. Dişçiliğin her

şubesinde haiz-i ihtisas olduğu gibi (sistem-i âkif) namında ihtirai etmiş olduğu usul vasıtasıyla yaptığı dişler herkesin mazhar-ı tasvibi olmaktadır. Divan yolunda gâin tedavihanesinde her gün akşama kadar ve cuma günleri öğleye kadar hasta kabul ve tedavi eder.”), nu. 5, s. 80 ikinci zeyl.

Doktor Emanuel Brides : (“Frengi ve bel soğukluğu mütehassısı Emanuel Brides”, “Frenginin (606) ilacıyla son usul tedavisi yeni usul üzere eski ve yeni bel soğukluğu ile frengiye ve emrâz-ı cihâz-ı beqliye ve tenasülieden böbrek, mesane, seylân-ı meni, adem-i iktidâr ve rahim hastalıklarını az müddet zarfında tedavi eden tabib-i mumalye ile her gün sabahtan akşama kadar Bâb-ı Âli Caddesi’nde Meserret Oteli karşısındaki fotoğrafhanenin ikinci katında müracaat eden hastaganı kabul eder. İlk muayene meccanen.”), nu. 9, s. 148 ikinci zeyli; nu. 11, s. 188 ikinci zeyl; nu. 12, s. 224 ikinci zeyl; nu. 14, s. 256 ikinci zeyl; nu. 15, s. 3 zeyl; nu. 16, s. 4 zeyl.

Beyoğlu Hastahanesi : (“Doktor Sinyosoğlu – Beyoğlu Hastahanesi”, “Eski Avusturya Hastahanesi Şişhane – İzbekapı yokuşundaki tedavihanesi şarkta bî-misil ve Avrupa’nın en güzel hasta muayenehaneleri usulü üzere müretteb ve mükelleftir. Odaları havadar, vasi ve temiz olup kırktan fazladır. Tedavihanenin kâffe-i tertibatı birinci derecede olduğu gibi hasta bakıcıları dahi tecrübekârdırlar. Hastalara her birinin sıhhatine göre yemek ihzar olunur. Fiyatlar ehvendir. İşbu tedavihane şehrimizin en meşhur tabipleri tarafından tavsiye olunur.”), nu. 11, s. 188 ikinci zeyl; nu. 12, s. 224 ikinci zeyl; nu. 14, s. 256 ikinci zeyl; nu. 15, s. 3 zeyl.

Doktor İhya Salih : (“Doktor İhya Salih” “Kulak-boğaz-burun hastalıklarını tedavi ve onlara müteallik ameliyat-ı cerrâhiyeyi icra eder. Muayene: Cağaloğlu’nda Ziraat Bankası sırasında 14 numaralı hanede cumadan maada her gün öğleden sonra.”), nu. 14, s. 256 ikinci zeyl; nu. 15, s. 3 zeyl; nu. 16, s. 4 zeyl.

Doktor Ogurliyân : (Doktor Ogurliyân”, “606 ilacının en son usul ile tedavisi eski ve yeni frengi, bel soğukluğu, mesane, böbrek ve adem-i iktidâr (prostad kestâneçik) ve bilcümle rahim hastalıklarını az bir müddet zarfında tedavi etmekle marûf ve mücrib olan tabîb-i mûmîle Ogurliyân Efendi her gün sabahtan akşama kadar Sirkeci’de Tramvay Caddesi’nde Fibus fotoğrafhanesinin birinci katındaki muayenehanesinde hasta kabul ettiği gibi lüzumunda elektrik ve sitoskopi ve masaj usullerini de kemâl-i mahâretle icra etmektedir.”) nu. 14, s. 256 ikinci zeyl; nu. 15, s. 3 zeyl; nu. 16, s. 4 zeyl.

2.2.3. Kitabevi ve Kırtasiyeler

Teceddüd-i ilmî ve Felsefî Kütüphanesi : (“Gençlerin fennî ve felsefî bilgilerini çoğaltmak ve bu saretle ictimaî ve ilmî bir inkılâbın esaslarını hazırlamak maksadıyla Baha Tevfik ve Ahmet Nebil beyler tarafından tesis olunan bu kütüphane bugüne kadar on bir kitap neşretmiştir.2) nu. 5, s. 80 ikinci zeyl; nu. 11, s. 188 ikinci zeyl; nu. 12, s. 224 2. zeyl.;nu.14,s.256 ikinci zeyl;nu.15,s.3 zeyl.

Kütüphane-i İctihat : (“Müessisi: Doktor Cevdet”, “Gazetemizin bilmece kuponu kesilip gösterildiği hâlde İctihat İdarehanesi’nden bazı kitaplar yüzde yirmi beş tanzil fiyat ile alınabilir.”), nu. 5, s. 80 ikinci zeyl.

2.2.4. Kitaplar

- Felsefe-i Tarih : (“Felsefe-i Tarih – Maks Nurdau’dan Sahib Bey tarafından tercüme edilmiştir. Bu gibi eserlerin tercümesi vatana pek faidelidir. O kadar ki müteaddit arkadaşlarımız hatta birkaç muharrir tercümenin fenalığından ve birçok gayr-ı müstemil kelimelerle memlu olmasından şikâyet ediyorlar. Zekâ heyet-i tahrîriyesi eserin Fransızcasını Türkçesinden daha kolay bulmaktadır. Hele mürettep hatları...”), nu. 1 s. 16 zeyl.
- Mevki-i İktidar : “Mevki-i İktidar – Edmon Demolen’den tercümedir. Gayet mükemmel ve selis bir kitaptır.”, nu. 1, s. 16 zeyl.
- Aşk : (“Aşk – Emil Fake’den Şehabettin Süleyman Bey tarafından tercüme edilmiştir. Emil Fake sath-ı bin bir muharrirdir. Bunun için eserin yegâne meziyeti üslubun güzelliğindedir. Şebabettin Süleyman Bey’in eserlerindeki meziyet-i lisanîye bunda da mevcuttur.”), nu. 1, s. 16 zeyl.
- Hayatın Esası : (“Hayatın Esası – Tabiat müntesiplerinden Fikri Tevfik Bey tarafından tertib edilmiştir.”), nu. 1, s. 16 zeyl.
- Balâdan Bir Ses : (“Abdülhak Hâmit” “Osmanlı edebiyatının üstâd-ı mazî ve hâli olan şâir-i dâhi ahiren Celal Nuri Bey Efendi delaletiyle tab ve neşrettirdiği, bu hacmen küçük, manen gayet büyük eseriyle istikbalin de üstâd-ı edebîliğini bihakkın icra buyurmuşlardır. Eserin küçüklüğü muhteviyatının azametine daha ziyade revnak veriyor. Azây-ı vücûd içerisinde nasıl ki göz en küçük uzuv olmakla beraber kâinatı istiap ederse mişârünileyhin bu eser-i müfidi de bütün mana-yi bediyyeyi cami bulunuyor. Şair-i ulvî-yi efkâra bizi

böyle âli bir eser okumaya mazhar ettiğinden dolayı ne kadar teşekkür etsek yine lâzime-i şükran ve kadrşinasiyi ifa edemeyiz. Hakikaten Hamit'in bala-yı azametinden gelen bu sesi bütün müştakan-ı istiğraka tavsiyeyi üzerimize en büyük borç biliriz.”), nu. 5, s. 75.

Ulum-u Tabîye Lügatı: (“İttibâ-yı baytariyeden Suphi Ethem Bey biraderimizin Manastır'da neşretmekte oldukları bu muazzam eserin birinci cildinin birinci kısmı bir kab derununda neşrolunmuştur. Refikimizin sayı ve gayretini takdir ve muvaffakiyetini tebrik ederiz.”), nu. 6, s. 70.

Tarih-i Felsefe : (“ ‘Teceddüd-i İlmî ve Felsefi’ kütüphanesinin yedinci adedini teşkil eden bu kitabın bu hafta ikinci cildi dahi neşrolunmuştur. Tarih-i Felsefe Fransa'nın en meşhur âlimlerden Alfred Vofviye'nin eseri olup gazetemiz muharrirlerinden Baha Tevfik ve Ahmet Nebil Beyler tarafından lisanımıza tercüme edildi.”), nu. 6, s. 96 ikinci zeyl.

İncinmiş Bekâretler : (“İncinmiş Bekâretler”, “Bu kitabı elime alır almaz, birçok zamandan beri uful ettiğini düşünerek meyus olduğum genç biraderimizin ismini görerek sevindim. “İncinmiş Bekâretler” Mehmet Sırrı Bey'in pek nefis bir eser-i edebîsidir. İçinde zarif monologlar, küçük hikâyeler vardır. Okuyanlar Mehmet Sırrı imzasının mühim bir edibe ait olduğunu tasdikte tereddüt etmeyeceklerdir.”), nu. 7, s. 101.

Devletin Kuvve-i Bahriyeleri: (“Defter defter neşrolunmakta olup bu eserin ilk cüzü İtalya Kuvve-i Bahriyesi'ne ait ve resimlidir. Denize ve deniz muharebelerine meraklı olanlar bu kitaptan pek çok istifade ederler. Muharriri A. Fazlı

Bey'dir. Tafiz Kütüphanesi'nde satılır.”), nu. 7, s. 101.

Hukuk-u Düvel : (“Muharrir-i muktedir Celal Nuri Bey Efendi'nin bu kıymettar kitabı bu kere neşrolunmuştur. Siyasî ve ictimai birçok malumat ve mütalâat-ı mûtideyi cami olan bu kitabı tek mil karilerimize kemal-i ehemmiyetle tavsiye ederiz. Fyatı 5 kuruştur.”), nu. 7, s. 101.

Anadolu Kadınları : (“İctimaî marazlarımızdan birincisi olan gelin-kaynana dedikodularını vazih ve beliğ bir surette gösteren Mehmet Muhlis Bey'in gayet sanatkârane tertip olunmuş bir tiyatrosudur. Erbâbe-i meraka ve tiyatro meraklılarına tavsiye ederiz.”), nu. 7, s. 101.

Kadın – Ana : (“Maksim Gorki” ve “Tolstoy” tarafından yazılarak Resulzade Mehmet Emin Bey tarafından tercüme olunan bu güzel kitap Rus Edebiyatı'nda bir numaradır. Kadınlarımıza tavsiye ederiz.),nu.7,s.101.

Ceza Kanunu : (“Komedi 3 Perde”, “Memleketimizde yazdığı piyesleri halka suhuletle sevdiren ve her oynayışında takdir ve tebriklere mazhar olan İbnürrefik Ahmet Nurettin Bey Efendi'nin yeni eseridir. Minakyan Efendi tarafından prova edilmek üzere olan bu piyesin yakında mevkii temaşaya konulacağını şimdiden karilerimize tebşir ederiz.”), nu. 9, s. 129.

Şadan : (“Şâdân”, “Muharririn-i Osmaniyeden Safveti Kemal Bey'in hayat-ı milliyemize musavver olan bu mükemmel romanı Şefik Kütüphanesi tarafından neşredildi. Karilerimize tavsiye ederiz. Fiyatı 1 paradır.”), nu. 9, s. 129.

- Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniyye: (“Muharrir-i muktedir Celal Nuri Bey Efendi tarafından memleketimizin kütüphane-i irfanına ilave edilen bu kıymetar eseri tekmil kari ve kârielerimize tavsiye ederiz. Fiyatı beş kuruştur.”), nu. 13, s. 225.
- Divançe-i Dehrî : (“Gayet iyi kâğıt üzerinde matbu. Baba dehrin fotoğraf resmini muhtevi ve mevcudu pek az bulunan Divançe-i Dehrî Nefaset Matbaası’nda beş buçuk fiyatla satılıyor.”), nu. 14, s. 256 zeyl.
- Harita : (“Harita, nam eserini tehalükle okuyunuz. (Kütüphane-i İrşat)ın birinci cildini teşkil eden bu eser gayet vazih bir lisanla esâsât-ı harîti telkin eder. Fiyatı yüz paradır.”),nu.14,s.256 zeyl.
- Kız Görücüleri : (“Kız Görücüleri”, “Şehbal Kütüphanesi tarafından neşredilen bu zarif romanı tekmil karilerimize tavsiye ederiz. Fiyatı 1 kuruştur.”), nu. 15, zeyl 2.
- İzdivacın Tatlı Geceleri: (“İzdivacın Tatlı Geceleri”, “Bu kitap dahi Şehbal Kütüphanesi tarafından neşredilmiştir. Fiyatı 1 kuruştur.”), nu. 15, s. 2 zeyl.
- Tarih-i İslâmiyet : (“Mukaddema intişar eden “Tarih-i İslâmiyet” nam eser-i müfidin mebahis ve müellifinden bahsolarak Abdullah Cevdet Bey tarafından bu kere “Tarih-i İslâmiyet Hakkında” nam kitap telif edilmiştir. Mütalaasını bütün kari ve kârinatımıza tavsiye ederiz.”),nu.15,s.2 zeyl.
- Hayat ve Mevt : (“İdarehanemizde “Halk Kütüphanesi” namıyla yeni bir kitap silsilesi neşredilmeğe başlanmıştır. Bu silsilenin birincisi Suphi Ethem Bey Efendi’nin “Hayat ve Mevt” isimindeki fevkalade lüzumlu olan bir eseridir.

Bu eser pazarrtesi günü intişar edecektir.”), nu. 18, s. 312; nu. 19, s. 324.

Felsefe Mecmuası : (“Cilt tamam olmuştur. 10 kuruş fiyatıyla idarehanemizde satılmaktadır.”), nu. 18, s. 312; nu. 19, s. 324.

Recm : (“Recm”, “Güzel bir üslup ve muhik bir ifade ile yazılan bu kitabı edebiyat-ı hâzıramızın bir teşhis raporu olmak üzere karilerimize takdim ederiz.”), nu. 22, s. 359.

Cihannüma : (“Cihannüma”, “Muktedir refiklerimizden İzzettin Bey tarafından kaleme alınan bu kitabı teknil coğrafya meraklılarına tavsiye ederiz. İzzettin Bey memleketimizin en ciddi bir coğrafya mütetebbiidir. Senelerden beri bu işe hasr-ı ömür etmiştir. Hususîyle coğrafya kelimesini (cihannüma) terkibiyle tercüme etmiş ne kadar muvaffak düşmüştür.”), nu. 23, s. 11.

2.2.5. Yayınlanacak Tefrikalar ve Dergiler ile İlgili İlanlar

Ulum-u Tabiîye Lügatı: (“Ulum-u Tabiîye Lügatı”, “Balkan Harbi’nden mukaddem forma neşredilmekte olan Ulum-u Tabiîyye Lügatı bu defa tekrar intişara başlayacaktır.

Memleketimizde ulûm-u hazıra meyanındaki ehemmiyeti azimesi nisbetinde bir mevkiî kazanamayan ulum-u tabiîyenin intişarına hadim olan bu mühim lügatı müntesibinine kemâl-i ehemmiyetle tavsiye ederiz.”), nu. 19, s. 313.

2.2.6. Çeşitli İlan ve Reklâmlar

İlan : (“Muhterem Karilerimize: Bu nüshamızda Kemal Emin Bey Efendi’nin “Kapatma” adlı piyesinin bir forması

- kitap şeklinde ilave edilmiştir.”) İbareli bir duyuru, nu. 4, s. 49.
- Mübadele : (“Kartpostal mübadelesi: Eyüp Sultan’da Zekâ Paşazade Lütfi Bey her nevi iyi kart teati eder.), nu. 3, s. 48 zeyl, nu. 41, s. 64 zeyl.
- Mübadele : (Eyüp’te Nişantaşı’nda Şeyh Murat Dergâhı’nda Mösyö Kazım Bey – Her nevi posta ve senet pulları mübadele eder ve bunlara dair tahriren vaka olacak müracaatlara seriyen cevap verir.”) nu. 4, s. 64 zeyl.
- İlan : (“Yeni Tiyatro Kumpanyası: Yeni Tiyatro namı altında bir kumpanya teşekkül etti. Şekspir’in Hamlet’i, Şiller’in Haydutlar’ı ve daha birçok meşhur ve mühim oyunlar oynuyor. Kendilerini tebrik ederiz.”), nu. 4, s. 64 zeyl.
- İlan : (“Muhterem Karilerimize”, “Bu nüshamızda Kemal Emin Bey Efendi’nin “Kapatma” namındaki piyesinin ikinci forması kitap şeklinde ilave edilmiştir.”) ibareli bir duyuru, nu. 5, s. 2. kapak.
- İlan : (“Mekteb-i âliye müdavimininden bir efendi mutedil şeraitle mekâtib-i husûsiyede ulum-u tabîiye, hükmiye muallimliği etmek istiyor.”), nu. 5, s. 80 ikinci zeyl.
- İlan : (“Karilerimize: Bu nüshamızda Kemal Emin Bey Efendi’nin “Kapatma” namındaki piyesinin üçüncü forması kitap şeklinde ilave edilmiştir. Gelecek nüshada bu piyes bitecek ve sekizinci nüshamıza Ahmet Nurettin Bey Efendi’nin “Minürün Hasbihali” nam monologları ilave edilecektir.”), nu. 6, s. 70.
- Mübadele : (“Eyüp Sultan’da Zeki Paşazade Lütfi Bey her nevi kart mübadele eder ve seriyen cevap verir.”), nu. 6, s. 94, s. 94; nu. 7, s. 116 ikinci zeyl.

- İlan : (“Gelecek nüshamızda: Sosyalizm mesleğine ait mühim bir makale bulunacaktır.”), nu. 6, s. 94.
- İlan : (“Selanik’te Zekâ: Zekâ gazetesi Selanik’te Arpacılar Çarşısı’nda kitapçı Mustafa Efendi’nin dükkânında satılmaktadır. Keza Markiz de Pompador isimindeki mühim roman dahi orada satılıyor.”), nu. 6, s. 96 zeyl.
- İlan : (“Markiz De Pompador” namındaki tarihi romanı Karagöz gazetesi teşkil ettiği bir heyet-i mütercime marifetiyle Türkçeye naklettiriyor.”), nu. 6, s. 96 ikinci zeyl.”
- Mübadele : (“Yeni Cami”, Post Restaret: L. Sükuti bütün memalik-i Osmaniye ve ecnebiyede kart değiştirecek daimi mübadiller arıyor. Gönderilen kartlara ilk posta ile cevap verir.),nu.6,s. 96 ikinci zeyl.
- İlan : (“Yakında İbnürrefik Ahmet Nuri Bey Efendi’nin “Minür’ün Hasbihali” namındaki monologlarını karilerimize takdim edeceğiz.”), nu. 8, s. 117.
- Duyuru : (“Kabul Günleri”, “Zabtiye Caddesi’nde hususi apartmanda mukim edîb-i hakîm Abdullah Cevdet Bey Efendi Çarşamba günlerini mev’ud-u yâran eylediğinden dostlarını akşam üzere alafranga saat üçten altıya kadar kabul eder.”), nu. 8, s. 117.
- Duyuru : (“Kabul Günleri”, “Gazetemiz muharrirlerinden Ahmet Nebil, Baha Tevfik, Fuat Samih beyler dostlarını her cumartesi ve Salı günü öğleden onra idarehanemizde kabul ederler.”), nu. 8, s. 117.
- İlan : (“Burhanettin Bey Kumpanyası Manastır’da”, “Manastır’dan aldığımız hususi haberlere göre on oyun vermek üzere şehri mezkûrda bulunan

Burhanettin Kumpanyası fevkalade rağbet ve teveccühlere mazhar olmuştur.”) nu. 9, s. 129.

Mübadele : (“Faize Neriman, Eyüp Post Restanet her nevi kart mübadele eder ve serriyen cevap verir.”), nu. 9, s. 129.

Teşekkür : (“Tebriz’de Asaf Bey Efendi’ye: İltifatınıza teşekkür ederiz. Muavenet-i âliyelerine her zaman muntazırız. Menat kabul olunur.”), nu. 9, s. 148 ikinci zeyl.

İlan : (“Almanya’da vekilimiz: Berlin’de Kronenstr’da 71 numaroda “Osmanlı Neşriyat İdaresi” mühendis Mehmed Naci Bey –Karilerimize her şey hakkında meccanen cevâb mâ’lûmât verir.-”), nu. 9, s. 148 ikinci zeyl; nu. 11, s. 188 ikinci zeyl; nu. 12, s. 224 ikinci zeyl.

Tebşir : (“Tebşir”, “Gelecek nüshamızın Şeyhü’l-üdeba Ahmet Mithat Efendi hazretlerinin mühim bir eseriyle tezyin edeceğini muhterem kari ve kârielerimize şimdiden tebşir ederiz.”), nu. 12, s. 219.

Dünür : (“Gazetemizin memleketimize bir hizmet-i müftehire olmak üzere küşad ettiği dünür sahifesindeki birinci numaralı zata bir talip çıkmıştır.”), nu. 16, s. 4 zeyl.

İtizar : (“Refik-i tahrîmimiz A. Rıfkı Bey asker olarak hududa gittiği cihetle geçen nüshamızda vaat olunan (Melâmîler) tehire uğramıştır. Kari ve kârielerimizin aflarını temenni ederiz.”), nu. 16,s 4 zeyl.

Kemal Emin : (“Zekâ’nın heyet-i tahrîriesine”, “Muhterem arkadaşlar! Bir iki güne kadar saha-i harbin bir tarafına gideceğim. Artık eksik hakkınızı helal ediniz. Tiyatro makalelerini, aciz-i muharririni soran olursa –şayet böyle bir lütfkâr çıkarsa- “Sofya’daki tiyatro

iyâlini yıkıp gelecek” deyiniz. Vatanımda tiyatro inşasına çalıştım, muvaffak olamadım, belki yıkmasını beceririm. Şimdilik Allah’a ısmarladık.”), nu. 16, s. 4 zeyl.

İhtar : (“Gelecek nüshamızı hal ve mevkiini icabatına göre vakt-i muininden ya birkaç gün önce yahut birkaç gün sonra inşar olunacaktır ki buna sebep karilerimize muharebeye ant bazı resimleri takdim edebilmek arzusudur.”), nu. 16, s. 278.

Mübadele : (“Tahir Nahit”, “Mecidiye Caddesi’nde numara 12, her nevi kart postal teati eder ve ilk posta ile de cevap verir.”), nu. 19, s. 313.

İlan : (“Gazetemize sorulacak her türlü suale cevap verilir. Bu hususta müracaat edeceğimiz erbâb-ı ihtisas mevcuttur. Şu kadar ki sual varakalarına her nüshamızda mevcut kuponlardan biri ilave edilmelidir.”), nu. 22, s. 358.

İlan : (“İkinci Cildimize Abone Olacaklara”, “İkinci cildimize peşin para ile abone olanlara birinci cildimiz mücellit olduğu halde kırk kuruş fiyatla verilecektir.”),nu.22,s.358.

İlan : (“Taşra Bayilerimize”, “Zekâ ve Karagöz gazetelerinin İzmir mercii Şark Kütüphanesidir. Burada nüsha ve perakende satıldığı gibi abone dahi kaydedilir.”), nu. 22, s. 359; n. 23, s. 9.

İhtar : (“Zekâ; bu nüshasıyla birinci cildini ikmal ediyor. Malumdur ki cildi 1328 senesi martının ibtidasında başladı. Bugün ise 1329 senesi Şubatının sonudur. Her sene bir cilt çıkarmak lazım iken biz –maalesef- ancak iki senede bir cilt çıkarabildik. 1330 senesi

bidayetinde üçüncü senemize giriyoruz. Bu münasebetle ikinci cilde başlamak lazım. Marttan itibaren vereceğimiz nüshalar ikinci cild olacaktır. Gelecek nüshamızda sıra numarası devam edecek fakat sahife numarası birden başlayacaktır.”), nu. 22, s. 360.

İlan : (“Abone ve karilerimize bir rica”, “Zekâ sizin için çıkıyor, nelerden hoşlanıyorsunuz, nasıl münderecat istiyorsunuz? Lütfen arzularınızı idaremize bildirin.”), nu. 23, s. 9.

İlan : (“Geçen nüshamızdaki soru: Bizde sultanu’ş-şuara kimdir?”, “Pek çok cevaplar geldi. Gayet dağınık reyler topladık. Ekseriyetle intihap olunan şair; Abdülhak Hamit Bey zuhur etti. Şu halde Abdülhak Hamit Bey’e rey verenlerin içinden kura ile birinciliği kazanan Kız Sanayi Mektebi’nde 222 numaralı Fehamet Hanım’a bir kitap hediyesi takrir etti; aldırması rica olunur. İkinci olarak ekseriyeti kazanan Mehmet Emin Bey idi.”), nu. 23, s. 9.

İlan : (“Yeni Soru: Bizde en iyi nesir yazan kimdir?”), nu. 23, s. 9.

İlan : (“Evvelki nüshamızdaki sorumuz”, “Gelen varakaların kâffesi Halit Ziya Bey’i intihap etmişlerdir. Kura ile mükâfatı Darü’l-fünûn müdâvimelerinden 61 numaralı Güzin Naim Hanım kazanmıştır. Felsefe Mecmuasını idarehanemizden aldırmasını rica ederiz.”), nu. 25, s. 35.

Not : (“Musiki”, “Piyano üzerine konularak kolayca çalınabilmesi için buraya yani son sayfaya dercedildi.”) ibaresiyle bir ninni ve notası.), nu. 25, s. 36.

2.2.7. Karikatürler ve Muaşeret Adapları

Muaşeret Adapları : (“Bir cemiyette, bir salonda hâsılı bir kibar mahfilinde nasıl oturmalıdır. Resimde gösterilen vaziyetlerden ancak üçüncüsü makbuldür.”) ibaresiyle bir resim, nu. 1, s. 14.

Muaşeret Adapları : (“Bir cemiyette, bir salonda herhangi bir kibar mahfilinde nasıl tebessüm etmeli ve gülmelidir? Resimde gösterilen vaziyetlerden ancak 1 ve 5 numaralılar makbul diğerleri mazmumdur.”) ibaresiyle bir resim, nu. 3, s. 45.

Karikatür : Üç adet karikatür:

1. (“Kadın — Polis Efendi Bâb-ı Âli uzak mıdır?

Polis — Benim adımlarımla iki dakika fakat sizin fistanla bir saat sürer zannederim.”), nu. 4, s. 49.

2. (“Efendi — Garson pek me’yûsum; bana öyle bir şarap getir ki her şeyi unuttursun!

Garson — Getirmem efendim, sonra para vermeyi de unutursunuz.”) ibareli bir karikatür, nu. 4, s. 49.

3. (“Adam — Sefil hırsızlar! Yine kasamı parça parça etmişler!

Hanım — Ben sana içinde bir şey yokken ağzını açık bırak dememiş miydim?”) ibareli bir karikatür, nu. 4, s. 49.

Karikatür : (“— Sizin çocuk nerede ayol?

— Görmüyor musun? Havuza düştü ıslak, kurusun diye serdim.”), nu. 5, s. 65.

- Karikatür : (“Mühendis — Azizim kapıları dediğim usul yaparsanız salonunuzu iki dakikada boşaltmak mümkündür.
- Tiyatro Direktörü — Boşaltmak hususunda aktörlerimizin falsoları kâfidir. Siz salonu doldurmanın usulünü söyleyiniz!”), nu. 5, s. 65.
- Karikatür : (“Berber — Efendim saçlarınızı mı keseyim sakallarınızı mı?
- Müşteri — Alayı kesseniz daha iyi olur!”), nu. 6, s. 70.
- Karikatür : (“Yeni moda bir süzgeç!
— Kullanılmamıştır efendim, emin olunuz.”), nu.6,s.70.
- Karikatür : (“Mösyö — Âmân sandal batıyor.
Madam — Ah keşke Puleti almasa idim! İyice hafiflemiş olurduk...”), nu. 7, s. 101.
- Karikatür : (“Soğukkanlılık”, “Ressam (Aslana) — Beyhude ısrar etme resmini yapmayacağım vesselâm!”), nu. 7, s. 101.
- Muaşeret Adapları : (“Bir kadınla nasıl raks edilir? Yukarıdaki şekil mazmûm, aşağıdaki şekil makbuldür.”), nu. 7, s. 113.
- Muaşeret Adapları : (“Bir trende, arabada, otomobilde nasıl oturulmalı? Sağdaki şekil makbul, soldaki hal mazmûmdur.”), nu. 8, s. 129.
- Karikatür : (“Avcı — Sabahtan beri bir şey unuttuğumu biliyordum. Şimdi hatırıma geldi,

tüfeğimi evde bırakmışım!”), nu. 1, s. 2
zeyl.

Karikatür : (“Uşak — Efendim eğer söylediğini geri almazsa ben
giderim.

Efendi — Ne dedi?

Uşak — Haydi def ol git... Dedi.”), nu. 1, s. 2 zeyl.

Muaşeret Adapları : (“Bir kadın huzurunda alınması asla caiz olmayan
vaziyetler.”), nu. 9, s. 145.

Muaşeret Adapları : (“Bir kadına takdim edilirken erkeksek alacağı
vaziyet. Yukarıdaki mezmûm,
aşağıdaki makbuldür.”), nu. 10, s. 164.

Muaşeret Adapları : (“Bir kadının eli nasıl sıkılır?”), nu. 11, s. 185.

Karikatür – 1 : (“Cevap yazarken – Terbiyesizce yazılmış olan
mektubunuzu aldım. Okumaya bile
tenezzül etmedim?”), nu. 15, s. 1 zeyl.

Karikatür – 2 : (“Baba — Oğlum bütün kitaplarını mektebe
götürüyorsun, demek ki artık
çalışacaksın!

Çocuk — Hayır baba, üzerine oturmak için
götürüyorum, çünkü sıralar pek
alçak!”), nu. 15, s. 1 zeyl.

Karikatür : (“Kadın — hayatımda sevdiğim ilk erkek sensin!

Erkek — İnaniyorum...

Kadın — Tuhaf değil mi, bu sözüme inanan ilk
erkek de sensin!”), nu. 28, s. 70.

III. BÖLÜM

ÖRNEK METİNLER

3.1. ŞİİRLER

3.1.1. Alınız

“Bir şiir yaz da işiteyim!” dediniz!
Zaten şiiri hayatımı çoktan
Hem de naz iğnesiyle, işve, yalan
İpekle işlediniz...
Yalnız bir kusuru kaldıysa
O da vuslat etkili bir buse
Lütfedin de şu raşedar bahse
Hele canlı bir intiha gelsin!

Bir yudum buse... Ama dişleme yok!
Sade lebden. Yanak, dudak, meme yok!
Size hiç başka türlü zembere yok!
(Celis, *Alınız, Zekâ*, nu. 1, s. 10)

3.1.2. Sade Temas

Ben bugün, aşkımı, şeytanlığımı kaybettim!
Hayır, -onlar ebedî- benlik mi, ben bu sefer:
Şu işaret verici parmağıma kalbetti...
Parmağım parmağına sade temas etse yeter!

Parmağın parmağı bus etmesi mantıktan uzak,
Bunu pek anlayamazlar... Vehmi bırak!
Sen çekindikçe görenler: Daha çok şüphe, merak,
Daha çok dikkat edip belki biraz anlarlar.
Öpmeden emmeye, hatta: Oradan vasla kadar

Ben fedakârlığımı gösterdim. Ruhsat ver!

Parmağım parmağına sade temas etse yeter!

Seni sevdim diyemem! Bazısı hiddetleniyor...

Sevmedim de diyemem! Çünkü inandırması zor...

Git! Fedakârlığımı istediğin yerden sor!

Hâlde, mazide kanaat verir örnekleri var!

Bu içimden gelir... Vazgeçebilmek...

Uçmadan... Hatta: Oradan vasla kadar

Ben fedakârlığımı gösteririm, ruhsat ver

Parmağım parmağına sade temas etse yeter!

(Celis, *Sade Temas, Zekâ*, nu: 2, s. 26)

3.1.3. Bir Müsamereden Sonra

Mest-i garâm idim yine, heyhat dün gece,

Mest-i garâm, esir-i hevâ, garka-i neşât;

Gelmişti bir maişet-i yenerinin ve mezicce ferhunde bir hayal ile pir-i hande bir hayat.

Hep rakı ve name, nükhet-i meyl-âver visal. Hep renk ve neşe... Ah o mehasinde an-bean peri ruh olan. Sebâneden ayrıldığım zaman dedim bir itizâl yetimâne-bir hezel.

Elvâh-ı teslimiyetle misaller o sahnenin bir perde-i siyah firak indi üstüne hürmetlerle başbaşayım hastayım yine. Yalnız bu teslitvari o mahruk sebânenin munis birer hediye-i hulye müelliddir. Göğsümde bir demet ve hayalimde bir şiir.

(Celis, *Bir Müsamereden Sonra, Zekâ*, nu. 2, s. 26)

3.1.4. Meşhur

Zengin makâlât, ilmî mebâhis,
Eşâr-ı zinde, genz-i nefâis...
En son keşifler, meşhur vakâyi
Birçok resimler, ruh-ı bedâyi
Sanat, zerafet, parlak sehâif
Rikkat, nezahet, birçok letâif
Bunlar –ki bir anda gelmez yâda-
Hepsi “Zekâ”da, hepsi “Zekâ”da...

3.1.5. Edebiyat

—Ah- Siyaset! Ah! Benim oynak melike-i şanımlı!

Damarlarındaki kandan ipekle işlediğim bu levceleri birer ehl-i salıp
Salahaddin... Ah!

Yakında patlayacak bir ikinci tufanım! Bir tehciye diyorum ki: Haritadan
keyfi... Ah!

Düşün ki: Ben de cihangirlik etmiş aslanım! Dizinde uykuya daldım ki!
Fırsatı görerek ya çaldılar, ya da kaçtık! Ne hâl ise... Birleşek! Ah!

Yılan sokar! Fakat ismi: Yılan! O mazurdur. Sülük emer! Fakat ismi sülük! O
mecburdur. Dedim de sen gülüyordundu! Bin pişmanım ah!

Beşer, o menfaati için kımıldayan hortlak! Haset, ebediyen hasetle alçalacak!
Dedik de ben gülüyordumdu! Ben perişanım... Ah!

Barışmak istemiyorsan barışmak: Alçaklık! Fakat şu çizmeye benzer piç
olana senden çok!

(Celis, *Edebiyat, Zekâ*, nu.6, s. 94)

3.1.6. İsyân

San Culyâna Cenkisne rakkas olan ordu!
Arbance, şevkântlerle cilâdâr, şevk alûd

Kum taneleri tıpkı birer rîze-i yakut...

Türk, şanlı ölüm aşkına şiddetle tutuldu.
Hep öldürecek, öldürecek de ölecektir!
Osmanlı demek: Kavgacı dehşetli demektir!
İsyan hemen isyan! Sana iş: Yalnız bu...

Bingazi, Trablus: Bize mahsus iki ahu!
Sen avlayamazsın! Ebedi avlayamazsın!
Divane kumandanların gözleri çıksın...

Cismin ile kalbinde, marizilik ile korku:
Üst alt iki eş leb gibi leb bir leb vuslat
Sen, sade sevil, sev! Nene hiddet, nene savlet!

Kum torbaları ardına sinmek bile mutlu!
Git! Memlekette emelin var, güzelin var!
Lakin ünziye-i vahada ancak açlık var!
İsyan, hemen isyan! Sana iş bu: Yalnız bu...
(Celis, *İsyan, Zekâ*, nu. 7, s. 107–108)

3.1.7. İbadet Devreleri

Cehennem mi semalarda dolaşan?
Bu sıcaktan güneş bile bayıldı.
Beş on gündür yol derdiyle uğraşan
Kervan geldi, bu sahraya yayıldı.

Güneş bıktı bu mukassi sıcaktan,
Süzdü baygın gözlerini çekildi...
Küme küme sıralanan şu halktan

Hepsinin nazarları göğe dikildi.

Ufukta parladı mavi şuleler
Zühre doğdu... Bir ihtiyar ayağa
Kalktı; artık oraları bir esmer
Sükût sisi başladı kaplamağa...

O ihtiyar, o hatib-i evvelin
Dua ediyordu hafif bir sesle!
“Sen ey azametli, şanlı “bâbil”in”
“Zühresi! Ey büyük nurumuz! Dinle...”

“Ruh-u aşkın sensin yüksek sahibi”
“Feyzini gel diriğ etme bizlerden...”
“Her gece semada bir genç kız gibi”
“Parlasın altınlı kâkülün... Ey sen-

“Hüsn ü aram mabudesi! Ey Zühre!”
“Bizleri ayırma aşktan, hayattan...”
“Gülsün nazarların didar-ı dehre,
“Kurtulsun görenler gamdan, memattan...”
İhtiyarın sustu bağırın sesi;
Münacat sıtması sardı herkesi...
Kâhinler, âlimler geldiler vecde.

“Astârtâ! Astârtâ! Bana bir aşk ver!”
Diye niyaz eden sevimli dilber
O mavi yıldıza eyledi secde...

(A. Rıfkı, *İbadet Devreleri, Zekâ*, nu. 9, s.142.)

3.1.8. Büyük Manalı Küçük Bir Hitabe

— Miyav, miyav!

— Ne var Tekir?

Bu çığlığın sebebi nedir?

Şikâyetin acep neden?

Ne anlarım o naleden?

Demin süt içmedin mi sen?

Canın ciğer mi istiyor?

Obursun ah pek obur!

— Miyav!

— Yine miyav, miyav!

Tavanda kalmamış mı o?

Miyavlıyor mu bak Pamuk?

O haspanın vakarı çok;

Acıktı mı sıçan tutar,

Doyunca serpilir yatar!

Sakin sen etme itizar,

Hazır yemek mi yağma yok,

Kapar mısın söğüş tavuk?

Kalır zelil çalışmayan

Sever mi tembeli ozan?

Zaman değışti gayret et!

Tekir, bağırma hadi git!

Karın doyurmaz ağlayış

Çalış, çalış, çalış, çalış!

(Naşad Tebriz, *Büyük Manalı Küçük Bir Hitabe*, *Zekâ*, nu. 9, s. 148)

3.1.9. Mabet ve Piç

Bir gün bîla sebep ve apansız beş on vapur
Masum, nezye Trablus'a asker boşalttı ya!
Güya: Beş on denizkızı, güya! Beş on kipa!
Bir mabedin harimine serbestçe piçledi...

Hâlâ limanda baskın olurken top atmada
Güya ki: İddet üzre hicaben sevişmede...
Coşmuş da başlarında durup ninni söylüyor...

Yahut: Bu vaz-ı hamle nedametle sine-çak!
Yahut: Sükût arzına mermiyle müpteki
Yahut: Zafer perisini deryaya müşteki...
Derya, köpükleriyle bu şekvaya hande-nâk...

Mabet ekşilerindeki çiçekler, ilelebed
Kalmaz ya! Bir gün onları bî zat bî veled,
Yahut hükûmet ordan usulüyle kaldırır!
Hâsılı, hemin... Hep işte o nevruza muntazır!
(Celîs, *Mabet ve Piç*, *Zekâ*, nu. 10, s. 152)

3.1.10. İbadet Devreleri

Uzakta, dağların üstünde şuleler yandı,
Güneş göründü ve kuşlar semada canlandı...
Şafak bulutları etrafı handeler saçarak.
Yabancı yurtlara koşmak, ilelebed koşmak
Hevesleriyle girizân... O yanda bir nehrin
Akan, fakat buruşan sathî en güzel, nermîn-
Onûs hılkati canlandırır... Vakur...
Şu karşı memleketin evlerinde çalkanıyor
Telaş ve neşe, şetaret... Büyük, küçük mesrur...

O gün Brahma, savihin denize ve mabude,
O Ganj su ehlinin kıblegâh mesmidi
O gün bu nûshe-i tekvini kendi cisminden
Yarattı aşk-ı müebbetle... Kâinat zaten
Fikirler almayan âvânder, yani mazide,
“Heba akıl” denilen bir muhit-i Heyçi’de
Uyurken oldu “muhabbetle” her vücut zahir
O gün Brahmaya, yani vücut izama bir-
İbadet eylemek onlarca bir tesliddir.

Saçaklı kabeyi bir itr-ı amberin sardı,
Ufak, tefek ve büyük belki elli put vardı.
Sükûn içinde uyuklar gelen şu abitler;
Brahma heykelinin karşısında sâmitler...
Diğer tarafta kadınlar da bir lika-yı sükût;
Bu kabe her neyi örtdüyse hepsi de mebhût...
Sönük dudaklı heyâkilde bir gurur-ı sefil;
Sonra karşıda bir halk ki muhteriz ve zelil;
Bu taş ilâhlara karşı eder durur tehليل...
Deaterâneleri her tarafta aks etti:
“Sen ey ilah-ı mazim ve münbi-i ebedî..”
“Cihan hayalet iken, bir zalâm iken vardın!”
“Bu gün huzuruna hep toplanan şu efradın”
“Zavallı kullara saç selsebîl takdisi!”
“Sen ey Brahma! Vücudun yegâne hamisi!”
“Çiçekler oldu senin âbdâd renginin,”
“Himalayadan bile yüksek vakar-ı senginin;
Ateşte “ağni” ve yerlerde “vişnû” sonra “sîvâ”
“Senin muzahirin ey münbi-i hayat ve deha!
“Bütün bu var görünen: Varlığında dâhildir;
Vücûd-u mutlâkın umman bî sevâhildir...”
“Gece semaları tenvir eder kanâdilin?”

“Raved-i lemâ; rüzgar: Seda-yı tenzîlin..”
Bugün huzuruna geldik, budur temennimiz:
“Bu zulmet-i beşeriyette cümlemiz aciz-“
“Birer gürz, bize bir nur-u müktedâ göster!”
“Sen ey vücûd-u mazim! Müessir-i ekber!”

Sücuda vardı bütün halk, zelil ve pür heyecan,
“Brahman”ın sesi herkes de bir sükûn-u girân
Bir ihtiyaç siyah sücut uyandırdı...’
Bu gün bu mabet günün yegâne istidadı-
Telekkiyatine düçar olan soğuk mermer-
Gülümsüyordu o günde sücut eden şu beşer-
Kıyafetindeki gözsüzlere tahyirle...
Emin olun ki: Bu taşlar güler abadile!

(Ahmet Rıfkı, *İbadet Devreleri, Zekâ*, nu.10, s. 164)

3.1.11. Eski Bir Sahife

Meşhur mutasavvıf (Seyit Nesimi Maktul)ün Bir Gazelinden

Koyma yüzünü nikâb içinde..
Hüner oldu seddim-i hicâb içinde..
Dağıtma yanağın üzre zülfün;
Neyler bu güneş sıhâb içinde?
Câdû gözün uykudan uyandı.
Fitne kılur idi cevâb içinde...
İki kat olub geminçe gibi
Nevhâ kılarım rebâb içinde...
Bir buse bana görmeden ena’ m-
Eyleki: Kalasın sevâb içinde.

(İmzasız, *Eski Bir Sahife, Zekâ*, nu. 11, s. 179)

3.1.12.Cevap

Önümde meşal-i matem tutan siyah geceler
Açıldı... Sanki hayatımda çektiğim dertler.
Karıştı gitti uzak bir hayfa maziye bir
O mektuptaki eltâf-ı dilnuvâziye
O yâd-ı şuh ki çok arz-ı ihtiram ederim!
O mektup oldu benim çünkü badiye-i kederim

Hayat-ı sanatın elvâh-ı nüzhetinde, senin
Hayal-i aşkı şiirimle eyledim tezyin...
Bütün kitabe-i nazmım: Medâyih senin,
Bütün zevahir-i hissim: Revâyih hissinin...
Bütün semalarım olmuştu çeşm-i mahmurun!
Yegâne kıblesi hüsnündü kalb-i rencûrîn.
Kapandı sonra bu aşka reva-yı... Ve sükûn;
Başımda nale saçan bir garâb-ı mecnunun
Sesi; belâ-yı firakımla eğlenip durdu.
Kader: Hayalime bir hançer-i siyah ördü...
O iftirâk-ı elim! Ah o iftirâk-ı elim!
Yaşattı şaire dehşetli bir hayat-ı cemim...

Senin akilenin sinesinde cevap alûd
Olan bu vakayı ihtar eden sevimli vücut!
Neden uyandırırıyorsun tıfl-ı şeydayı?
Nasıl hatırlıyorduk o eski sevdayı?

(A.Rıfkı, *Cevap, Zekâ*, Nu:12,S:219)

3.1.13. Kebir-i Zelzele

Uyanıktım; önümde lambamdan
Dökülen şuleler sönük, nalân
Bir hayatın şaikımı taklit ediyor...
Sanki bir hayal-i şehit

Ağlıyor hasta, aç, susuz çölde

Bu gece işte beş saat, bende
Oldum aklım ateş ve hüsrânın
Serseri bir garip duvarı...
Ah alımda doğsa semanın
Ruhu tebrid eden o rüzgârı...

Gök mekâbir sükûtu örtünmüş
Sanki cevfinde bin âdem sâil...
Bâd-ı leylin kanatları sönmüş,
Bir sıcaklık ki: dûzahı, katil...

“Buda”nın hande-i fenabârı
Asmanlarda eyliyor pervaz...
Kaplıyor arzı yokluk eşarı,
Sanki hiç iyi söylemiyor her saz...

Ben bu hapse, bu hâl-i hûnhâre,
İztırâbât ruha; bir mamin
Hisse, asaba, zafa bir çare
Aradım, durdum... Ansızın birden...

Sarstı afakı, arzı zelzeleler...
Oldu lerzende kitle-i tarik...
Herc ü merç her taraf; her yer-
Oldu bir lâhza bir ölümlü beşik...

(Mim. Gayın, *Kebir-i Zelzele, Zekâ*, nu. 12, s. 215)

3.1.14. Kardeşim Asiye

Eceli kâsâtları ufukta sayeler saldı;
Şebâb-ı şûh ki soldurdu kerd-bâd-ı adem
Bütün sevenlere bir gamlı hatıran kaldı;
Mekanın oldu senin kûşe-i belâd adem...

Bugün zavallı biziz ki: Bu hâk-i esfelde;
Memâta muntazırız her dakika, her saat
Bugün o vade-yi füsûhat-sera-yı hiçide

Sükûn-u mazlumun elbette nice pek rahat...
Bugün bu var görünen kitle, kete-i rencûr.
Siyah bir ufka, bir ufk-ı fenaya yükseliyor...

(Fuat Samih, *Kardeşim Asiye, Zekâ*, nu. 13, s. 237)

3.1.15. Güzelin Busesi

Ben ne yaptım? Bugün hesap etsek:
Hepsi kırk beş dakika –belki- çıkar!
Orda salt karşıdan nigâh etmek
Sen ne yaptın? Ödünç, ödünç ve firar...

Güzelin borcu hiç bağışlanmaz!
Bunu bir kere –ıztırabla- unut!
Vakıa ananate nisbeten az;
Fakat olsun iadesi meşrut.

Hem de şartı koyan, koşan... Seyre dek!
Şimdi birden veya ki peyderpey
Vereceksin bu şüphesiz bir şey...
Lâkin ey anlaşılmayan! Lâkin

Bir güzel, din nakdini nakden
Ödemek: Adeta çocukluktur;
O çocukluk sakın hayalinden
Geçmesin! Çünkü: Pek soğukluktur...
Velev altın, velev ki mal olsun
Aynen almak: Hakaret, istiskal!
Güzelin borcu: İşve, buse, visal...
İşte sen de bu türlü medyunsun!

Zannedersen selâmet tesrii
Edecek çare-yi yegânedede var!
Üç heceli bir iftira-yı fecî:
Yalnız “Çirkinim!” demek o kadar,
(Celis, *Güzelin Busesi, Zekâ*, nu. 14, s. 249)

3.1.16. Tehlikeli Eğlence

— Zekânın bir nişanesi de tedbir ve ihtiyattır. —

— Deyiniz Faik’e, nimet, mesrur
Bir küçük ev yapalım. İşte çamur
Sen niçin naz ediyorsun? Zeynep!
Böyle bîgâzeliğe var mı sebep!

— Beni affleyiniz ben gelemem,
Pis çocuk der sonra bana âlem!
Belki asvâbımı telvis ederim.
Darılır sevgili annem, pederim;
Nafile durmayınız siz orada
Bakınız bir sürü kaz var burada.
Tutarak onları bir bir hepimiz
Bulsak olmaz mı bu ahmakları biz?

Sözünü eyledi Zeynep ikmal
Aldı etrafını kızlar derhal!
Kimi hoplar, kimi sıçrar handan
Kelebekler gibi hepsi pîrân!
İşitildi birinin avazı,
Dedi – Akil yakala şu palazı.
Koştı Akil ile Zeynep ranâ
Oldu çığlıkları dehşetfermâ
— Bize yardım ediyor Halit koş.
— Kaçamazlar burası çünkü yokuş!
— Yetişin, uçuyorlar! Derken
Açtı birden bire kazlar yelken!
Koptu bir velvele hande feza:
Bir ağızdan nice yüz (ka ki, ka)
Yarı uçmak, yarı kaçmak ne ise
Böyle pervane güler kim görse!
Sürü aldı soluğu bir derede!
Yavrular kaldı fakat meşcerede!
Suya can attı palazlarda hemen
Haşere ordusu kaldı hayran
Yaramazlık bitiyordu sanma.
Oyunun oldu sonra girye neme
Aksi tesir ederek bu savlet
Koştular havza çocuklar... Dehşet!
İşitildi o sıra cumburlup!

Yetişin, kurtarın, imdat, imdat
Diye yükseldi hazin bir feryat
Bahçevan koştu, atıldı havza!
Oldu mateminde lakin ravza!
Çocuğu aldı ihraç ama
Boğulup kalmıştı vâ-esefâ!
Görünüşte ediyormuştu vefat

Yoktu biçarede asar-ı hayat.

Duyulunca bu felaketli haber
Koşular bahçeye maderle peder,
Hepsi dilhûn, perişan, giryân,
Kapladı ortalığı ah ve figan.
Annesi sevdi heman yavrucuğu,
Babası dan dan ediyordu çocuğu.
Hele doktor yetişip kıldı deva,
Merhamet etti Hüdâ verdi şifa.
Gözünü açtı çocuk aldı nefes.
Hakka şükretti, sevindi herkes.

Kim ise sahib-i akl ve fikret
Bu hazin fikirden alsın ibret!
Olmasın tehlikeli eğlence,
Böyle eğlence olur işkence.

(Naşad Tebriz, *Tehlikeli Eğlence, Zekâ*, nu. 14, s. 256)

3.1.17. Eylül

Koynunda bunca gün isyan-ı hâke münfail
Bir sisli elveda-ı ile garip ufukta yaz.
Dillerde bir teshic-i meyus ve muzmahil,
Kuşlarda âsmane garibane bir niyaz...

Her dalga bir sahil-i felaket kadar alil,
Her şeyde bir sükût mehasin, bir ihtiraz...
Bak... Halkettin kadınlığı mahmûm ve saf-dil,
Bekler sehâptan yeni bir buse-i beyaz...

Şirin birer söz olan vafını,
Bir başka nefha yükselir ufk-ı tabiata:

O zati girye, kâfe-yi zevk ve sanatı

Berf-u bahardır ki yakın yeis ve muhite...

Ey pençe pençe manime mülce olan çita!

Yağsın bırak, fakat bir an bu içtikâ.

(Enis Avni, *Eylül, Zekâ*, nu. 16, s. 278)

3.1.18. Bir Albüm İçin

(Ekrem Bey'in en son şirlerinden)

“Şair, size mecmuamı tevdi' edeyim de”

“Bir şey yazınız... Nesir, ya bir hoşça neşide”

Ayrılma zamanıydı ki söylendi bu. Artık

Teklifi kabul etmemek olmazdı muvafık.

Aldım o zarif albümü naçar, çekildim.

Hayr eylemedi sonradan oldumsa da nadim.

Ya Rabbi! Ne bulsam yazacak ben buna? Heyhat!

Lutf et, görün ey çehre-i handan sürûhât!

Teşcii ederek acz tebihkâr mı bisûd,

Şairliğime gizli gülerdim esef âlûd.

Zihnimde ederken o yaman sözleri tekrar

Bir fikr-i bedî' oldu hayalimde nemudâr.

Yazdım onu, çizdim yine yazdım. Ve nihayet

Meyus bıraktım kalemi, kâğıdı. Hasret!

Zira ne güzel şiir olacaktı o tabii

Bir hüsn-ü müzâifle hezâyî ve rabii

Bir şiir olacaktı o, evet, şuh ve tanâz.

Mergân-ı bahârân gibi mesut nağmesâz.

Mevzuu kadınlık gibi şayeste-i hürmet,

Menkuli çocukluk gibi müstelzim-i rikkat.

Dilber, o kadar nerm ve nazik ki çiçekler.

İlân-ı karabetle ona fahr edecekler.

Pembe, sarı, mavi ve siyah nur beyanî

Tav3us-u hıramâna müşahil cvelanı

(Recâizâde Mahmut Ekrem, *Bir Albüm İçin, Zekâ*, nu. 18, s. 304–305)

3.1.19. Göç

Aksakallı ihtiyarlar, altın saçlı genç kızlar
Yayı oku omzunda mert çehreli Kırgızlar
Akşam dağdan dönerlerken davarlarla birlikte
Ta afukta zahir oldu bir karaltı, bir leke
Bunlar Cengiz askeriye akın eden Altay'a
Göç var diye nida etti Süleyman Şah bin kaya
Kayı Hanlı kabilesi hazırlandı hicrete
Önde yiğit Süleyman Şah, peşte bütün bir ordu
Türk ettiler Türksitan'ı, öksüz kaldı Türk yurdu
Kızlar yanık türkülerle selâmladı Turan'ı
Bir büyük dağ suretinde ilerledi Türk hanı
Akşam olmuş karanlıklar iniyordu göklerden
Türk narası, kısrak sesi kükrüyordu her yerden
Yağmur, çamur, kış demedi altın ordu nihayet
Dikti İran ovasına şanlı büyük bir rayet
Tuttu bütün Horasan'ı Türk göçünün şöhreti
Fakat yazık çok sürmedi mehan-ı ebli devleti

Bir gün yine akın etti göğe meğûl obaya
Kardeşkanı akıttılar bilmeyerek bir daha
Ölüm dedi, büyük budun baş eğmeden kılınca
Ölüm dedi, kavga etti tâ bir nefer kalınca
Ölüm dedi. Talihine, düşmanına at saldı.

Sadık kaldı yasına, sancağına Altaylı
Hâkim iken bende olmak bu kabil mi Türk için
Titriyorken heybetinden koca dünya daha dün
Hep uluslar hazırlandı bir ikinci hicrete
Hür yaşamak istediler düşmediler zillete
Yurt kaygısı kalplerinde, diyar diyar gezdiler
Nice hain düşmanların başlarını ezdiler.

(Memduh Necdet, *Göç, Zekât*, nu. 20, s. 334)

3.1.20. Bahar Akşamları

Ufuklar yine pembe ve eflatun sislerle örtülü. Kışın bütün kölme fecâyile inen kafesleri ilk ve bakir parlaklığıyla yıldızlayan güneş yavaş yavaş Marmara'nın sakin mavi suları arasına gömülüyor.

Yeşil ve beyazlıkların bütün vakar ve ihtişamı, bir zambak kadar beyaz kelebeklerin ipek kanatları, küçük ve sevimli kuşların seda-yı musikisi, kışın yâd-ı bağrından o kadar uzaktır ki...

Büyük ağaçların gölgelerinde titreyen uzun ve müphem yolda, denizin mavi kıvrımlarında sinen füsün-u bahar ile biraz daha beşuş bir şekil alan, biraz daha kızıl bir renk iktisâp eden sahilde cezb edici bir kânûn-u telezzüz var!

Her taraf taze ve taravettâr. Ormanların harim ve ıssız kuytularında, Marmara'nın hırçın ve kimsesiz maviliklerinde eski ve perişan bir çatının korku ve endişe ile sinmiş gibi duran karanlık odalarında, her yerde, her tarafta ruhun anlaşılmayan ince ve samimi ihtiyâcât-ı hasiyelerini duyuran bahar akşamlarının bu ince ve nefis rüzgârının, bu ahenktar şive-i muztaribinin bedbaht ve mariz ruhların mecruh ve zavallı ciğerlerinde nüfuzunu hatırlamak ne elim bir sükût-u hayal tevfid ediyor!

Ve bu mariz ve bedbaht ruhlara, ihtiyar ve buruşuk çehrelerde bile, sene yaşadığı bu devre-i şebabetle muvakkat gençlik ve hayat izleri belirtiyor...

Dünyanın bütün güzelliklerinin, bütün mevcutlarının, bütün varının, geçici bir hayata, geçici bir güzelliğe teslimiyetkâr, bir seyl-i harûşân gibi, her devriyle, bazen birkaç ruh zedeleyerek ve bazen birkaç kalbi neşve ve hayat nurlarıyla aydınlatarak geçişindeki tabiiyet ve alışkınlığa rağmen nefis ve esiri yeşilliklerini istişâm etmek için çırpınılan heyecan-ı hüsn ve sanat saniiyelerinde, bu mader baharlar güzelliklerini, bu nefis çiçekleri koklayarak soldurmak ve basarak incitmek korkusundan mütevellit rakîk ve cebrî vakfelerde imtinalarda ne derin mana-yı istiğrak vardır!

14 Mart 330

(Derviş Gûlsüm, *Bahar Akşamları*, *Zekâ*, nu. 26, s. 40)

3.1.21. Kırık Vazo (“Sevgili Yurdum”dan)

Taze suyu kaçtı damla, damla,
Söndü, kurudu usare-i ruh
Farkında değildi kimse asla:
El sürmeyiniz, şikeste, bîrûh.

Bazen sevilen o dest-i nermîn
Kalbi yaralar o öldürürken,
Kendi yarılır ve sonra bedbin
İzhar-ı garam ölür pek erken.

Sağlam görünürse de o her gün
Mahsus oluyor elem ve girye,
İnce ve derin cerîhe ölgün
El sürmeyiniz şikeste, rîze...

(Derviş Gûlsüm, *Kırık Vazo “Sevgili Yurdum”dan*, *Zekâ*, nu. 27, s. 59.)

3.1.22. Sevda-yı Nev

Asude ve bigâne idim aşka, günahkâr

Şehrâh-ı hayatımda ilerler ve yaşardım.
Hiç bilmediğim his ile ufkumda arardım.
Bazen yalnız: Nağme... Deniz... Rayiha... Ezhâr

Bunlardı benim ruhuma işar-ı muhabbet
Heyhat! O zamanlar dil asude de yalnız;
Hicransız, elemsiz, uçurumsuz, halecansız
Hep mabed-i sevdadır bu elvâh-ı tabiat!

Âh ağlamadan, inlemeden, sızlamadan ben
Sevda-yı mesfâ arıyorken ne için sen
Geldik bu yetim kalbi esîr eyledik hissen?
Sevdim seni, sevdim seni, sevdim ebediyen...

Lakin seni sevmek acı bir zevk peyâpey!
Çünkü seni gördükçe, düşündükçe demide;
Bir şey diyorum gizlice tâamak dilimde:
“Ağlar gibi, inler gibi, sızlar gibi bir şey...”

(Kazanzade Cenap Muhyittin, *Sevda-yı Nev, Zekâ*, nu. 27, s. 59)

3.1.23. Saadet-i İftirâk

Güzelim! Bugün sen mi benden uzaksın, ben mi öyle bir vehm-i his içindeyim? Bugüne kadar seni bana pek yakın, ruhuma mecz olmuş kadar yakın bulurdum. Kalbimde seni benden ayıran dakikaların tacil-i mürur-u endişesinden, sana bir an evvel mülâki olmak sabırsızlığından mütehassıl üzüntülü helecandan başka bir şey titremezdi. Rüyakâr, müphem gözlerinin zilâl-i esrarında ruhun, daha sakit ve emin, dinlenirdi. Samimi muhit-i şığfedârında nefis nefis içtiğim yalnız zilâl-i saadetidir. Ne ruhumda bir sızı, ne kalbimde bir ceriha, ne neşvemde bir bulut... Gözlerinin ibtîsâr-ı ruhumda açtığı afak-ı bar ve nazandan öteye uzanan âlemler, andımda ziyasız senelerden beri ziyasını arzımıza isal etmeyen avalim-i semaviye-i meçhule kabilinden idi. Her günüm meşmes, her gecem makmer idi. Bakışlarımda renk renk tebessümler uçuşuyor, sözlerimde dalga dalga neşve ve ibtihaç canlanırdı.

Fakat ruhumda matemi bir inilti, kalbimin meçhûliyetlerinde cehennemî bir acı var! Göz kapaklarımın kenarında kaynayan yaşlar, neden mecrasını da değiştirecek acı acı içime sızıyor?

Damarlarımda ateş geziyor, pürgaleyân-ı tefekkür çıldırıyorum, neden neden?

Oh, nedir, sen mi benden uzaksın? Şubatın buzlu ruhunu ısıtan bu parlak güneş bende sıtmalar uyandırıyor; üzerinde az esmer tüller hâlinde sisler uçuşan mâ-yi denizin şuhu tensimi bile nazarımda hazin bir şehre rikkatini haiz. Bahar âmiz rüzgârın şatâretli buseleri ellerimde, yüzümde kuruyor, kavruluyor...

Fakat ne garip; bu azap, bu ıztırap beni öldürmüyor, öldüremiyorum. Daha ziyade yaşatıyor. Damarlarımda seylan eden ateşler, ruhumda inleyen matemler, kalbimde sızlayan cerihalarda bu açıda yabancı bir şey hissediyorum. Başka, emin ve müsterih demlerimde, o gezişte âvân hayatımda bende daima başlayan ruhanî neşve, aşk. Oh, önce beni teskin ediyordu, şimdi neden çıldırtıyor...

Evet, evet senin gaybubetinden olacak. Bu beni ebedî hicranlar melâliyle sarsıyor. Mamafih, bu beni mesut ediyor. Çünkü ruhumun ruhuna ne şedit nisbeti olduğunu anlıyorum. Anlıyorum ki ne kadar uzaklaşsak, birbirimize o kadar takrib ediyoruz. Değil mi güzel meleğim?

10 Şubat 329

(Selanikli Mehmed Rasim, *Saadet-i İftirâk, Zekâ*, nu. 27, s. 59)

3.1.24. Buhran

İşte geldim harim-i vuslatına
Yine tenvîm-i ihtirasım için
Acıyıp ruhumun felaketine
Et bu âlâm ve yesimi teskin

Bir kadın şekline temessül eden
Ey perî-yi hüsn melîke-yi nûr
Ruhum ateşlerinle, bak yanıyor

Bu temenni ve ızhâp neden?

Şuh-u gözlerinle mest oldum
Seni göğsümde isterim sıkmak
Benim olsun bu titreyen bedenin

Yok, mudur sende merhamet ruhum
Gözlerimden çıkar şerare-i aşk
Kalb-i sevdanı yakmıyor mu senin

(Ayn. Fuat, *Buhran, Zekâ*, nu. 28, s. 71)

3.1.25. Yeisler, Emeller, Şehit Mezarları Üzerinde - Aka Gündüz'e

Irzlar yırtıldı, namuslar çiğnendi, bakir turan yaylalarını kahpe düşmanlar ezdi. Hâlâ başımızda buralar, içimizde kasırgalar var. Ebedî müfferislerin boyalı yüzleri, ısırarak için canlar arayan öldürücü dişleri yine mi görünmek istiyor?

Uzak ve metruk akşamlardan selamlar getiren rûzgarlarda inleyen bir ses, ağlayan bir iştikâ var. Unutulmuş şehit mezarlarından gelen bu gizli feryatlarda Türk ili için kimsenin hissetmediği yaralara, büyük dertlere ilaçlar fisıldayan şefkatli hitaplar, kalbî terennümler yanıyor. Turan'ın meşum zehirlerini yakıcı gelir yine, felâketli hasedlerini haykıran, kirli suratına fırlatan ve sonra: “Bizim şehit mezarlarımız üzerinde de melun ihtiraslarınızla boğazlaşacak kadar kendinizde kuvvet mi var?” diyen bî-kes mezarlardan ilahî iniltieler yükseliyor. Yurdumuzda zevkler icadıyla, eğlenceler tertibiyle ihtiraslar yaratan insanlar... Osmancığın al bayrağını çamurlularda çiğnetmek için yıldızlı sedirlerde keyf sürebilmek ateşiyle tutuşan yalancı erler, sahte erkekler görülüyor.

Yıldırımlar gürlerse, şimşekler parlarsa, tufanlar kan ateş saçsa Tuna'nın bahtsız göklerinde yine kardeşlik ışıkları görülmeyecek mi? Mezarlardan hicranlar besteleyen şehit Türk mezarlarından perişan olmamak için imdat bekleyen viran Türk obalarından, bundan sonra hiçbir eser kalmasın mı?

Dümdüz olmuş kabirler üzerinde ahenk ve sefalet ayinleri yapmak! Kandilleri sönmüş türbelerde, mihrapları yıkılmış mescitler içinde zevkler ve eğlenceler kurmak!

Turan, altın turan sen eskiden de böyle vefasız günler yaşadın mı?

1 Teşrinievvel 1329

(Fehmi Razi, *Yeisler, Emeller, Şehit Mezarları Üzerinde, Zekâ*, nu. 28, s. 71)

3.1.26. Ey Nevbahar!

Bu yıl, niçin, bana daha yabancısın? Şemim taravetinden yükselen mısra şiirlerde hüznün gölgeleri uçuyor. Bedayının dilnişin dudaklarına şekva tebessümleri irtisam ediyor. Ruhanî zemzemelerinde, şikete-emel peri ruhlarının derin derin hıçkırıkları var. Bulutların esmer tüllerinden örülmüş nermin kanatları üstünden geçen rüzgârlarda yetimâne akisler titriyor. Boğaz'ın raz-alud feşpeşelerle teneffüs eden hayaller sularında nursuz, mülevvel bir ziyadan başka bir şey yok. Niçin ey nevbahar! Ben, evvelce fecirlerinden sevdama nurani hisler, guruplarından neşaid aşkına renkâr ahenkler toplardım. Sinalarından, hacele-i hayatına, nazardan emeller, güzide bedayi ebkar indirdi. Yeşil sinekte, ben yalnız hissimle yaşayan, rakik bir mevcudiyet idim. Ey bahar! Bu böyle basire-i tahassim, bütün mevcudiyetinin ekail mahasini olarak. Yalnız bir hâle-i matem görüyorum. Hissiyen nûselik, solgun, pejmürde bir menekşe demetimi uzun bir kışın fecayi-i şiven ile inleyen, dinlenen mariz ruhuna sen de zehirli bir ceriha açtın. Heyhat! Ben, senin kâfur-u kudümünden iltiyam beklerdim. Sen geldin, fakat bana pek yabancı geldin. Ey bahar! Kalbimin en hassas bir yerinden taşarak boğazıma dayanan yeni o sengin akideler. Damlarımdan, âteşin tahribatıyla süzülen, zehirler, işte, şimdi, girye halinde gözlerinde bulutlar yapıyor. Bu beyaz billur parçaları arkasından kâinatı, her şeyi, seni, ey nev bahar, hatta seni karanlık, boş görüyorum! Bu yıl, senin darbe-i hayatınla usul eden emellerimi harabe-i kalbime gömdüm, vürud-ı cedidine kadar, münzevi bir türbedar gibi, bu mezar harmanın hazır kasiyetinde bekleyeceğim; geldiğim zaman, şiir, nur, aşk getir. İştittin mi ey nevbahar!

5 Nisan 1320 Beşiktaş

(Selanikli Mehmet Rasim, *Ey Nevbahar!*, *Zekâ*, nu. 28, s. 71)

3.1.27. Gece

Gece... Ne kadar sakin ve ulvîdir... Gündüzün çok ve muhtelif renklerinin tufan imtizâciyle yanılan meftun şiir nazarlar; semanın koyu ve donuk çıplaklıklarını örtmek isteyerek şeffaf birer gâze gibi beliren ince ve solgun bulutların şuh ve tabii bir ihmâl-perestlikle örtmekten imtina ettikleri kamerin munis ve pür-şiir çehresindeki nâmere-yi işmizâzları, yüksek ve hayalî handeleri takip ederek sakin ve pür-küsür dinlenirler.

Ve uzakta esmer bir kurdele gibi hafif hafif mevcelenen denizin yeknesak şırıltıları boş ve muntazır kulaklara daima inilâsıyla kitâb-ı tabiatın bir kısım şiir ve fûsununu ne hazin bir şive ile okurlar!

Gecenin ruhlara tevdi ettiği bu rakîk güzelliklerin, bu ince ve fûsunkâr sırların daire-i teessüre neden muhîtâte o kadar seri yayılır? Neden mefkûreler bilâ ihtiyar muzlim ve yüksek dağın arkasındaki mevhum mezarların soğuk ve bîtâb tahteriyle lerzana gider?

Böyle hazîn ve tenhâ gecelerde, hayâlin sefil ve gürültülü mücedelâtındaki boşluk âdîliğe rağmen; hayâtı sevdiren, kalbe ölüm ve adem hiraslar-ı dehşetleri ilkâ eden şübhesiz derin bir tenhâyı, nim-muzlim ve pervizsiz bir sâdelik...

Uzaklarda koyu ve esmer bir kurdelâ gibi uzanan denizle ona tül kadar şeffaf, ince ve solgun bulutlar arasından selâm âşnâyı gönderiyor gibi duran kamerde öyle samimi irtibat hiss olunur ki, gündüzlerin velvele hayali bile bu sükunun şiirini ihlâl edemez!...

(Derviş Gülsüm, *Gece*, *Zekâ*, nu. 30, s. 95)

3.1.28. Turan Yollarında...

Ömer Seyfeddin'e:

Kutlu ve çevik adımlarla, pek uzaklardan hafif ve titrek ışıklarını saçan sevgilim, sana geliyorum. Uzun ve rahmetli yolların kalblerde oya getirdiği ümitsizlikten, asla pervam yok. Gözlerim ufuklarda, kalbim tatlı ve helecanlı duygularla dolu ayrılıyorum.

Ben geliyorum sana, sevgilim ben. Yeşil ve kıvı obalarında millî türküler, yiğit şarkılarla göç hazırlıkları yapan cesur Türk aşiretlerine ben de karışacağım. Nihayetsiz ve zümrüt dağlardan, sevimli ve ağaç sayeleri altına gizlenen ırmaklardan ben de geçeceğim. Tekmil bu kalbimi coşturan tatlı zevklerle hiçbir şeyden korkmadım ilerliyorum. Yolların uzunluğu, seyahatimin zorluğu asla emelime fütur vermeyecek. Senin altın ve çink saçlarından rüzgârların topladığı ve tâ buralara kadar, benim ruhuma kadar getirdiği dilber ve bayıltıcı kokular, karışık yollarımda bana kuvvet verecek, yol gösterecek.

Ben geliyorum sana, sevgilim ben. Veh bileyim belimde, bu mebâm çantamda turan kırlarının, Türkistan çiçeklerinin tabii güzelliklerini doya doya içerek kalbim ümitlerle baygın geliyorum. Sen de beni bekliyorsun değil mi, sevgili ruhum? Hissediyorum ki, heyecan anları, intizar ateşleri içinde çırpınıyorsun. Bekle güzelim, bekle. Yollarım her attığım adımla bir parça daha kısalıyor.

Sana çabuk kavuşmak için her türlü müşkülli ezeceğim, çiğneyeceğim. Korkma, senin hayat veren bulunmaz mefkûren için and içtim, geleceğim. Göklerden taş yağsa, tufanlar kopsa yolumdan dönmeyeceğim; müstesna kucağına atılacağım. Yalnız biraz bekle.

Ben geliyorum sana, sevgilim ben. Senin ebedî aşkın, ezeli meftunun geliyor:

— Ey ulu müebbet sevgili Turan!

30 Nisan 1330

(Fehmi Razi, *Turan Yollarında*, *Zekâ*, nu. 30, s. 95)

3.1.29. Ölen Kardeşimiz İçin

Onu duydum, bütün emellerimi;
Bir siyah gölge örttü, söndürdü
Sardı kâbus yes ve gam serimi
Giryeler verdi, çok düşündürdü...

Öldük artık bu dâr-ı mihnette.
Sustu her nağme-i safâzâdır
Bu uzak kuşe-i felâkette;
Beni kahr etti mevt bîdâdın!

Şimdi her lahza iğtirâbınla,
Bu müebbed ateşle mekhurum.
Öldürmek ama bütün şebabınla;
Seni yâd ediyor, hatırlıyorum

Dolaşır arkamızda zıll-i memat;
Râh-ı ömrüm nihayetinde mezar!

Hepimiz faniyiz bu yerde fakat
Bu ölüm pek acıklı pek hunhar

(Osman Cemal, *Ölen Kardeşimiz İçin*, *Zekâ*, nu. 30, s.95)

3.1.30. Bir Venüs Heykeline

En küçük beldede mabutların taban idi,
Hâk-pay haşmetinde ordular kurban idi,
Bir zaman gerdûne nurunla, diratinle sen
Tur-u mabudane hâkimdin, venüs, lasd eylesek
Kâinatı tarumar eylerdi, gamzen ey âmân
Hüsn aşıp efkârından al-ihat asman

Mübtelâ-yı reşk olup hun eylemişti âlemi

Lâl ve câmidsin bu gün sen. Gültenin Jülide mi?

Ateşin sönmüş mü etmişken sana ahd-i vefa?
Senden etmişken tevellüt sehm-i bi dâd-u ve hafâ
Hangi nankör bir kemankeş öptü çeşm-i mestini?
Kaç gönül çaldın ki kesmişler o dilber destini? (3)

Hilekâr Merkür mü çalmış efser-i gül rengini,
Nur içinde tâic-i eflak olan o rengini?

Hangi bir nektarla mehûb oldu hüsn ü fikretin?
Hangi nayına kebuterdir zelil nekbetin?

Hâke sevk etmiş felekten talî azerdeki...
Şimdi bir peygûle-i hamal bünye-i efserdeki

Sende artık bir vücud perhiz elin hâli var.
Dâme düşmüş yaralanmış bir gazelin hâli var.

Hangi sıyâd hafâ-keş böyle incitmiş seni?
Hangi raiyeler teveccühten cüda etmiş seni?

Yok, yok, ey mabude-i kahhar-ı behçet, senin,
Taş değil, bir hâle-i nur ve tebessümdür tenin.

Taht-ı ikbalin güneştir, efserin de mah-şâb,
Kâinat ateşindir, nîrân aşu bekle hep.

Mabedindir şu şevketinle çınlıyor kalb-i beşer,
Pâyine her lahza yüz bin müptelâ kurban düşer,

Leblerinde nev-baharın ibtisâm-ı şuhu var,
Sengah camidinde bir pelengin ruhu var,

Aldatır, teshir eder bir gamze-i harın yine,
İncitir, tedmir eder inkişât-ı kahrın yine,

Sen ne olsan kudretin asla zeval bulmaz, Venüs!
Sen bir afetsin ülkenden kimse kurtulmaz, Venüs!

(M. Rauf, *Bir Venüs Heykeline*, *Zekâ*, nu. 31, s. 107)

3.1.31. Gazel

Gül açıl ki: Efendimiz ufkumuz eylül olmasın
Ruhumuz bu Kerbela gamla mahmul olmasın

Yerde bu-yı berk nazın, gökte nur-u tilatin
Bir eser yok ki: Senin şuhuna medlûl olmasın

Renk ve bûyundur eden âşufte gülün şiirimi
Hüsn-ü işvenle gönül kabil mi meşgul olmasın?

Vad-i vaslın doğrusu şükrâne layık bir kerem
Hangi günde ağlasam miadı meçhul olmasın

Çıkma ey tâb-ı muhabbet ruh-u şairden sakın!
Bir garâm-ı âbad iken bir beyit mekfûl olmasın
(Ahmet Rıfkı, *Gazel*, *Zekâ*, nu. 31, s. 107)

3.1.32. İtiraf

Bugün ahd eyledim, elinde elem,
Sana daim pereştiş eylemeye,
Gel beraberce itiraf edelim
Kalmasın ruhumuzda hiç gölge,

Derdimiz, cürmümüz bizim hiç yok,
Ne kadar kim bilir günah ettik;
Bizde aldattık, aldatıldık çok.
Bizde sevdik, sevildik, incittik...
— İtiraf eyledik, güzel, lakin
Affeden kim günahı?
— Kendimiz,
Çünkü halk eyleyen bu aşkı biziz.
Seni bilmem, bütün günahın için
Bana kâfidir aff u takdise,
Sevgilim, şimdi bir küçük buse!

26 Haziran 1329

(Ömer Seyfettin, *İtiraf*, *Zekâ*, nu. 32, s. 119)

3.1.33. Baha Tevfik'e Mersiye

Öldürürsen övüp de yarattıkların
Geride kalanlara aman olur mu?
Taze canlarına ağı kattıkların
Göçerlerse dünyaya derman olur mu?

Kara topraklara sensin bizi,
Hayvanlardan ayrı, uslu bezeten
Gönlü, dili veren, bilgi öğreten,
Verdiğin alırsan ihsan olur mu?

Kılavuzların seni yüce belletti
Kınar yaptığını diye haber ilettiler
Övüp yarattığın işte savrulup gitti.
Bunu gören göze, peymân olur mu?

Baha Tevfik, yurdun gülbüz çocuğu
Serdi topraklara ölüm kucağı

Biricik gelir de, giderse çoğu
Bu dertlerle vatan şadân olur mu?

Seni topraklara gömdüm, kendimi derde
Eşin aramam ben artık bu yerde
Melekler acındı sana göklerde
Görki avutmağa bilmem imkân olur mu?

(Ömer Seyfettin, *Baha Teyfik'e Mersiye, Zekâ*, nu. 32, s. 113)

3.1.34. Arzu – Ümit

Her ihtiyacın ah zaruretle gülmesi
Bir zehr-i hint, fakat o kadar tatlı bir emel
Âlemde herkesin emel ardınca gitmesi
Ruhun adayı fitratı, fitratça bir amel

Güldür yüzünde bir emel ve ibtiğa güler,
Bir handedir ki: Ruh tebessümle beslenir.
Her hande karşısında tebessüm, gülüş diler.
Her şeyde bir taassub-u cinsî filizlenir.

Daim semada, arabda, toprakta bir karal
Hep işte: Derd ü harab tehyiz neticesi:
Karşında bir ölüm. Fakat öldür yerinde kal!
Fetva-yı Hakk'ın sarahatle “sence”si.

Günler doğar, şafak ve fecir kanla çalkanır.
Zulmetle nur, nur ile zultmet boğazlaşır.
Her gün ölüm hayat ile bir hisse paylaşır.
Zan etme “Kan kanla değil suyla yıkanır”

Nâ-ârâmîde âlemin enva-ı kâfeti,

Sui ve vaktal, sebihde ve kûf-û sitem bile
Asla makderin değil, kaderin sırası mükenneti
“Arzu-ümit” bu seher muser, bu besmele

Arzu-ümit uyanmayan afak-ı ruh için,
Fani hayatın encamı doğmaz zulüm olur
İcat eden bu kanlı mebâlâtı büsbütün –
Hep arzudur ki, saik, hırs cinân olur.

Arzu nedir? Lakîta ve biçare bir çocuk,
Doğmuş, zina-yı mevt ve hayatın neticesi.
Cinsinde bir hasise ve verasetzede aruk-
Ve cihanda zehr-i afiyettir kanlı pençesi
Besler nevazişile onu mader-i hayat
Bekler beşik başında ölüm, mehlin vakur.

Sermaye-i hayatı kanla yoğurtturur.

Arzu büyür, ümit onun en fena rehberi,
Yükseltir, alçatır, onu cebren söndürür.
Arzu, beşikte aldığı terbiye peyrevi
İster, bulursa matem eder, yoksa: Öldürür!

Öldürdü, öldü, kendi ölümlerle geçti hep,
Âlemde kurban beşer, böyle gayesiz.
Her bir ölüm ki, helâket için başlıca sebep,
Her bir hayat, ölüm gibi bî-sûd, vayasız
(Ömer Seyfettin, *Arzu – Ümit, Zekâ*, nu. 32, s. 119)

3.1.35. Tayyare (Bir Köylü Lisanından)

Narin yapılı, sürmeli yılan gibi kıvrak,

Aslan gibi kuvvetli o narinlik içinde.
Sessiz de değil bir koca leylek gibi şakrak,
Ardında tavustan da güzel kuyruğu belde

Gördüm onu göklerde gürültüyle gezerken,
İmrendim onun hâline şaşım kalakaldım.
Kartal kanat açmış gibi vurgun süzülürken
Kıskandım, uyardım tasamı kaygıya daldım.

Gönlüm de benim böylesi yüksekleri özler
Sığmaz içime coştığı gün tarlada, öde.
Göklerde, açıklarda gözüm hep onu gözler,
Bir çaresi yok, ah yavuklum pek ırakta.

Tayyare misin, sen nesin ey mutlu uçurtma.
Benden ona bir gizli selâm söyle, unutma.

(Ömer Seyfettin, *Tayyare (Bir Köylü Lisanından)*, *Zekâ*, nu.32, s. 119)

3.2. NESİRLER

3.2.1. Tiyatromuz

Neden yok? Niçin olmasın?

Devrin kavlı-i nizamîyle giden medeniyet taburunun dördüncü bölüğünün son, malzemesi olan Avusturalya'da böyle, fenn-i mimari, mebhas tesvif nokta-i nazarından Avrupa'nın birçok tiyatrolarına kabil-î tercih mebâni-âliye bulunurken otuz senelik bir devlet-i muâzzamanın payitahtında hâlâ neden, genişçe birer musandere itlâfına lâıyk sahneleriyle buğday ambarını andıran tepesi delikli koğuşlarından başka bir müessesesi olmasın?

Bu biraz, Napolyon'un meşhur "Para! Para! Para!" fıkrasıyla hem ahenktir.

Yalnız inkâr etmeyelim, paramız da olsa, onu sefihane ihlak etmekten başka ne yapacağız? Şimdiye kadar olanı ne yaptık?

Tiyatroya intisap edenlerin ağzından haksız, gayet haksız iddia: "Ahali tiyatro anlamıyor ki" ahaliye ne arz ettik ki ne şâpâş bekliyoruz?

Memalik-i mütemedinede levazım-ı zarurîye yekûnu mazrudâtına dâhil olan temaşaya, bizde az mı rağbet edildi? Ve hâlâ da edilmekte!

Tiyatroya hasr-ı kalem etmiş pek mahdûd erbâb-ı kalemin meydana koydukları ve hepsi toplansa işaret hanesine çıkamayan beş elini âsardan başka Türk hayatını, Türklük ruhunu gösterir ne yazıldı, ne oynandı?

"Selim-i Salât"ın kazandığı muvaffakiyet muhakkaya kapılarak meydan-ı musârâa bir el ense hüneriyle dolan yalancı pehlivanların ikişer gecede yazdıkları o esma-i selâtin ile merzü teneke levhaların sanat namına biner kıymeti olduğunu kim iddia edebilir? Ahali bunlara perestîş ederse mi tiyatroperver addedilecek?

Yoksa evbeveyn himayesinden her nedense mahrum kalmış, suretindeki bar tahsil ve tettebbîi silkmış, atmış mecâmâ nekais ıtlak evlenebilecek zavallıların rakîk, kırık ve mevic ifadeleriyle kamus-u galâtât kongresine dönen leyâl-i temaşaya can atmayan ahali tiyatroya meyilsizlikle itham edilecek?

Yoksa teneke patırtıları, sakatlıkta dârülâcezeeye intisap hakkını kazanmış (komikleri!) elfâz-ı müstehcene serdinde, beş kuruşa kavga eden kıptî karılarını hayrette bırakacak maharetleri olmayan sanatkârları(!) dinlemekten kaçanların tiyatro anlamadıklarına mı inanacağız?

O, barhaneye toplamak istediğimiz temaşakârını hangi piyesimiz hangi dekorumuz, hangi maharetimizle avlayacağız? Ahalinin bu iltifatını hangi gayretimize, hangi sayimize, hangi eserimize mükafeten bekliyoruz, istiyoruz?

Hiç olmazsa bu acı hakikatı itiraf etmekle olsun bir hakşinaslık gösterelim de, halimizin her yerden ziyade tiyatro perverler bizi anlamıyorlar değil. Boşuna ümit ile iltifatlarından mükemmeliyetimizi atiden bekliyor, bizâahsızlığımızı cehlimizi, tembelliğimizi afv ile büyüklük gösteriyorlar diyelim.

Medenî memleketlerde bir göz gezdirince hayat temaşaya vakf-ı vücûd etmiş dahiler görürüz. Birkaç satır yazısı ile mütevasıt bir ailenin servetini kazanacak tahrirlere tesadüf ederiz. Fırçasıyla, çekiciyle temin-i maişet, tesis-i refah edebilecek ressam, heykeltıraşlar buluruz. Sanat-ı temaşaya arz-ı iftikârdan müstağni olan bu adamlar bizden geç, bizden güç sahneye çıkarlarken bizim rih kazıp gurur ile puf böreği gibi karın şişirmemiz lezzete şayan temaşanın dimağını doyuramaz, mazurdur.

Gerçi dünyanın her tarafında tiyatrolar hükümetin muavenetine mazhar olurlar. Tahsisatsız tiyatro devam edemez. Fakat mazhar-ı muavenet olmak için de kesb-i liyakat şarttır.

Bir günlük say ile bir aylık refah teman olunamaz, belki bir aylık sayın mahsulü bir günlük refahı vücuda getirebilir. Bugün aç kalmaya razı olmalı ve öyle çalışmalıdır ki yarın vasat-ı maişete nailiyet kabil olsun, meslekte hakiki bir müessese-i temaşa vücuda gelsin, halkta fikr-i temaşa canlansın, hükümet-i aza-yı tahsisat ile muavenete layık bir heyet-i mümessele bulsun. Aksi takdirde tiyatro müntesiplerinde bu zaruret, tiyatrolarda bu tezebzeb, halkta bu adem-i hoşnudî, hükümette bu kaytsızlık tâ haşre kadar tevali eder gider.

Tiyatronun aksam-ı sâiresinden diğer makalelerimle ayrı ayrı bahsetmek isterim. Yalnız şurada hülâsaten müntesibinden biraz temenniyatta bulunarak sözümü bitireceğim.

Temenniyatım şudur: Muharririn-i muktedire kıymettar asarlar vücuda getirmek lütfunda bulunsunlar; enstantene-i piyes muharrirleri bir az hazm ve ihtiyat ve biraz da tetebbî zahmetini diriğ buyurmasınlar; aktörler sanatlarına muhabbet ile çalışarak tehye edecekleri istikbali bugünkü gurur-u cahilânelerine feda etmesinler; münekkitler zemini, zamanı vüsat-i maliyeyi nazar-ı itibara alarak sâhib-i vicdan bir hâkim gibi muhakeme etsinler, kendilerinde olmayan fazaili diğerlerinde aramasınlar.

Olmamış, demek kolay, fakat oldurmak güçtür.

(Kemal Emin, *Tiyatromuz, Zekâ*, nu.1, s. 13–14–15.

3.2.2. Lisan, İmla (Tenkit)

Bir yanda, (Genç Kalemler) heyeti, hedef: Terkip! Bir yanda, (ıslah-ı hurûf ve tamim-i maarif cemiyeti) hedef: Yazı! Karşılarında (Servet-i Fünûn Aile-i Fikriyesi) vaziyeti: Müdafa! Lisan cengi açıldı lakin heyetle cemiyet henüz birlik değil! Bununla beraber Servet-i Fünûn ordusu şimdi yalnız terkip düşmanlarını karşılıyor. Hem taarruza geçiyor diye hasimelerine dokunmuyor.

Ben de bir gönüllü ordusu dikmek istiyorum. Fakat bilân şuradaki üç tarafa da birer parça meylim var ne yapsam? Meylimin derecesine göre mi davransam? Yoksa haklı, haksız mı gözetsem? Hayır. Meylim varken heyhat! Aksine, üç tarafa da akın etmek niyetindeyim! Acaba çok fikirdaş bulamaz mıyım? Yine heyhat! Yine aksine, bulabilirim! Çünkü hepsine söz geçirmek istiyorum. İşte size beşerlikten tabiilikten bir örnek! Daha kavga iyiden iyiye kızışmadı.

O vakte kadar ben hepsine yarayacak bir iş göreceğim tabiiliğe uymayan şeyleri düzeltereğim. Fakat bir parça manevra yapmadan olmayacak.

Ne yazıya ne terkiplere dokunmamak; böylece inşam etmek taraflısı olanlara, yaşanılmazın maneviyetiyle beraber âhî âhî gülerim!

Değil, istiklal ve saffetle lisan; yoksanmayıştır! Lisan da bir hükümettir; düzeltmek şanlı bir iştir!

Ama Şu Őartla ki sıra gzetmeyin. Mesala: Terkipler, adetler fazla lağtler, duruyorken harfler asla ıslah edilemez! Çünkü palto, ceket, yelek, gömlek çıkarılmadan fanila yahut i gömleği çıkarılamaz! Bu gayet açık bir Şey. Tecrübeye bırakmak zaid. Hadi harfler ıslah edilsin. Hem de resmi fenne göre ve hepimiz hemen beğenelim, hemen hepimiz kabul edelim.

Acaba kaç faydasını göreceğiz? Yalınız, yazımız doğru okunabilecek! Başka? Hiç değil mi? Hâlbuki biz dilimizi kolay belletmek de istiyoruz! Buna da Şiddetle muhtacız. Terkipler, edatlar tamamıyla durdukça neye yarar ki?

Yine babaların vezinleriyle, mevzunlarıyla, alametleriyle binleriyle uĖraŐacak değil miyiz? Acaba lisanımızı bozan ancak bitiŐik yazımız mı? Yoksa u lisanın kaidesi altında bulunmak maddesi de beraber mi! Şüphesiz beraber! Hatta bu crmdede hangisinin fail, hangisinin Őerik olduğuna uzun muhakemelerden sonra belki de zor hüküm verilebilir! Şu kadar var ki bu iki çürük dışı – yazı ile terkipleri- eğer bir kalbinde çıkarmak kabil olabilirse çok iyi... Bu cihetle Servet-i Fünûn ordusunun bin sekseninci alayıyla Genç Kalemler ordusunun bütün alaylarına ve Islah-ı Hurf ordusunun elifba alayına batırıcı ve bitirci darbeler istenir. Öyleyse pek hoş oluyor. Nasıl ki Selanik gençlerine karşı (Köprülüzade) yaptı! Fakat benim barutum bir atımlık değil!

Bir de bütün terkipleri, bütün adetleri atmak hlyasında yzenlere (Köprülüzade Mehmet Fuat) benimle beraber yürümek Şimdilik tehlikeli! Çünkü o (ilme’l-lisanıye-i eda-yı vukuf) etmiyor. Bense ediyorum. EĞer etmezsem bahse hiç karıŐmamak lazım gelir. Yahut hücuma giriŐmemek düşer!

Yeni lisan diyorlar. Bu ne demek? Galiba bir heyet tarafından bir hamlede bütün bozuklukları düzeltmek; dili kendi kaidesine sahip etmek; de ve kıraatla Őeddirmek tesbiti yeni bir tesbit de yeni namı onun için veriliyor?

Öyleyse: (demokrat lisan) diyenler! Ama düŐünür ki sırf demokrat bir lisan katiyen olamaz! Yine düşünsünler ki!

“Kenar aba diziliŐ, skn ile bekler füsun-u mhadalan bir hayal bekler; havada bir gl tanzir eder sema bu gece anın bucakları güya gmdrkser” diyen Ahmed HaŐım Bey, nesrimizde olmayan, bize Arap’tan Acem’den geçen takdim,

tehiri nazımlarından kaldırmadıkça; bir şeyin kenarına dizilmek başka, bütün sathını işgal etmek başka olduğunu kale almadıkça güllerin merz-i gıyyetini sıtmasını dizanterisini hesaba katmadıkça; Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey devenin başını unuttukça yani fikri temizin: Vaktiyle büyük bir devenin bir başı varmış...

Başsız deve olmaz ya, masal ne ise bütün gün, yaz kış bu beyinsiz, bu çürük baş, çul, kır, tepe, dağ, taş biçare, beyhude sürükler ve yararmış. Biçare ağır gövde ne yapsın, kime küssün bir karga bulup derdini dökmüş, ötmüş: -Vah baştan büyük Allah... Başa gelmiş çekeceksin. Artık işe hörgüç bile şaşmış, kuyruksa dolaşmış.

Baştanbaşa enhâyi? Fakat kimseyi Allah baştan düşürüp kuyruğa baktırmasın; ilkin bir parça durup dinleyen, ölmüşse de git âlim bu uzun derdi işitmekten usanmış; Artık kime dinletmeye gitse, kim duysa işitse yüz vermediğinden, devecik sakın ve sakit bir hendeğe inmiş, başını sokmuş ve uzanmış, birden çekilip “-Haydi demiş –dûzeha merdâr haksızlık eden başları... Koparırlar!”

Şiirini unutup da “Terkipsiz yeni lisanınız bünyesiyle istisna edebilecek yegâne usul nazım hece veznidir.” Dedikçe hiç Selanik’ten çıkmamış, serap yüzü görmemiş oldukları hâlde “Serap âlûd bir uykunun yakaza ve akla sermest” addolunurlar!

(Yeni Lisan) Acaba (Jöntürk) tabirine bir nazire mi? Öyle ise: Genç lisan desinler! Ama düşünsünler ki gençlik, süs ister, ahenk ister, sanat ister, güzellik ister!

Arap’ın, Acem’in terkip-i izafilerinden terkip ve safilerinden cemilerinden bazı âdâtlarından hadi –ağlaya sızlaya vazgeçelim! Gayrı atıp! Neden (prensi) neden (ideal) neden (orijinal) neden (kapris) neden (idefiks) neden (anayın) neden (lirik) neden hatta (eystirik) neden (mûmân kiritin) neden hadi bağıra çağıra ayrılalım? Fakat (saffeti meşbehe) lerden, (vasf-ı terkip)lerden bazı adetlerden hile (yay nisbı)dan dan?

Ne bileyim... Kim bilir... Hayır, asla ayıramayız! Tek lisan bu katiyen olamayacak! Olamaz da onun için olmayacak! Bununla beraber üç lisanın kaidesi altında da yaşayamayacağız! Yaşanmaz da! Onun için yaşayamayacağız! Çünkü: Her lisan bir hükümettir! Kanunların hepsi var. Lağt! Ana kanun! Sarf ve nahv: o bir kanunlar lakin şekilce yalnız mutelakkit mevcut! Hangi dilden ne alsın kaidesine

uydurur. Keyfi, tabii kaidesine! Heyhat Şu haliyle içtimai kanunlarına zıt fakat bu şekildir ki dilleri inkırazdan kurtarır; esirliğe düşürmez! Hem düzgün, kolay hem suistimâli yapar!

Bizim dilimizse aksine! Biraz meşru tabiyet renginde biraz cumhuriyet tarzında... Hile (olmak) ve (etmek) mastarlarımızın, Arabî, Farisî fiillere bitişmesine bakılırsa: biraz da cemâhir-i mütefekka halinde! (münfail olmak), (rencide etmek) iki misal! Şüphesiz iyi değil; faydalı değil! Mutlaka bir inkılâp ister avam lisanı da, havâs lisanı da mutlaka tasfiye ister, mutlaka, mutlaka, mutlaka.

(Celis, *Lisan, İmla (Tenkit), Zekâ*, nu. 1, s. 9–10)

3.2.3. Peri Kızı!

Nuri, yaramaz, ele avuca sığmaz küçük bir çocuktur. Hayvanlara karşı pek zalimane muamele eder; kedileri kuyruğundan çeker, köpekleri döver ve bundan büyük bir zevk alırdı.

Bir gün evlerinin yakınındaki, derenin kenarında gezinirken güzel ve yeşil bir kurbağanın ufak bir nilüfer yaprağı üzerinde oturduğu gözüne ilişti. Hemen yerde büyücek bir kaya parçası yakaladı ve zavallı hayvana doğru fırlattı, attı...

Taş isabet etmedi. Fakat kurbağa büyü ve yeşiller giyinmiş güzel bir kız oldu. Ve ona:

— “Ben, kurbağalar perisiyim... Ekseriyetle buraya geliyor ve senin yaramazlıklarını görüyorum. Bunun için sana layık olduğun cezayı vermek istiyorum...” dedi. Elindeki değneği uzatarak ilave etti:

— “Seni bir kedi kıyafetine sokacağım... Şayet uslu ve iyi yürekli bir çocuk sana acır, merhamet ederse yine insan şekline girersin, acımaz ve merhamet etmezse ilelebed bu hâlde kalacaksın...”

Nuri, peri kızına yalvarmak, ondan af talep etmek istedi. Hâlbuki o çoktan kaybolmuş, gitmişti. Peri kızının tehdidi yalan değildi. Çünkü yavaş yavaş küçülüyor, vücudunda siyah tüyler çıktığını görüyordu. Bir az sonra mini mini bir

kara kedi olmuştu. Mağmum ve mükedder kırlara doğru koşmağa başladı. Akşamüzeri ziyadesiyle karnı acıktı. Belki acırlar, merhamet ederler de sofradan artan ekmek kırıntılarını verirler ümidiyle bir evin kapısında durarak miyavlamaya başladı. Fakat bir lokma ekmek veren olmadı. Nihayet hizmetçi kız bir süpürge yakaladı ve onu kovdu.

Birçok günler bu hâlde yaşadı. Açlıktan teb ve takati kesilmişti. Nereye gitse kovuluyor, dövülüyordu. Zalimane muamelelerine son derece nedamet ediyordu. Her gün, her dakika peri kızına kalben yalvarıyor artık kendisini affetmesini rica ediyordu.

Heyhat!

Böylece aylar geçti. Nihayet bir gün viranede oynayan birçok yaramaz çocuklar kendisini yakaladılar, Bin türlü eza ve cefa ettiler, sonra suya atmağa karar verdiler. Bu hâli gören küçük bir kız; yaramaz çocuklara yalvardı, yakardı ve güç hâl ile ellerinden kurtararak evine götürdü. Zavallı hayvancağızın sırtında birçok yaralar, bereler vardı. Bunları yıkamak için hazırlandığı sırada kara kedi yavaş yavaş eski haline girdi. Yine küçük bir çocuk oldu. İyi yürekli kız hayretle bakıyordu ve bir kelime telaffuzuna muktedir olamıyordu. Nuri sergüzeştini anlattı. Birlikte ailesinin nezdine gittiler. Evlatlarını uzun müddet arayıp bulamayınca öldüğüne hükmederek matem tutan peder ve validesi tabii son derece sevindiler. Bu vaka Nuri'ye büyük bir ders oldu. Önceleri yaramaz, haşarı bir çocuk iken şimdi artık uslanmıştı.

Arkadaşlarıyla güzel geçiniyor, hayvanlara iyi muamele ediyordu.

(Ağabey, *Peri Kızı*, *Zekâ*, nu. 2, s. 32 zeyl)

3.2.4.Edebiyatçılık

Geçen haftanın Servet'i Fünûn'unda (Maraz-ı Tenkit) ünvanlı ve Köprülüzade Fuat Bey tarafından yazılmış bir makale vardı. İki gün sonra çıkan (Hakk) gazetesinde bu makaleyi itmam eder gibi görünen bir (musahebe-i edebiye) münderiçti. Birinci makale emniyet ve asayişi ilan eden azametli bir ifade ile sözleri söylüyor: "Her hangi edebi bir risaleye baksanız mutlaka bir tenkit göreceksiniz. Bu

tenkitler terbiye-i fikriyenin mahiyet ve lüzumunu anlamadan sanatın dikenli uçurumlarına atılan genç ve zeki adamlar tarafından yazılıyor. Memleketimizde “Taslif” akti çok münteşir. Bu taslif sevkiyle bu günün genç ve zeki dimağları bir takım manasız risalelere manasız yazılar yazıyorlar. Hiç anlamadıkları meseleler hakkında söz söylüyorlar. O meseleler hakkındaki onların malûmatları bile anlayamaz. Bilhassa bu gençler- tenkit yazıyorlar. Terbiye-i fikriyesini ikmal etmeden, edebiyatın tarihini bilmeden, hisseniyat (istinatin) öğrenmeden, münekkitlik etmek Naci'nin muallibi olmaktır. Naci olmasaydı edebiyatımızda o zamanki irtica olmazdı. Onun için bu çocuklara hareketlerinin fena olduğunu göstermek vazifemdir. Bu zavallı gençler bu vazih hakikate iyi baksınlar. Benim gençlere muhabbetim var. Yakında kutlu bir halilat rüzgârı bunları ilan etse...”

(Hakk) da münteşir makale nazım bir lisanla şunları söylüyor: “ Edebiyatla uğraşmak gençlerimiz için bir maraz halini aldı. Bu maraz her gün büyüyor. Şimdiye kadar her gün çıkan yeni mecmualarda yeni imzalı yazarlardan bunun böyle olacağı belliydi. Fakat bu gayr-ı tabii hal devam edememiş, ortada müessis birkaç edebi mecmua ile kavi bir nesil kalmıştı. Bu günlerde gençlerde bu maraz yeniden uyandı. Son zamanlarda çıkan gazelleri Rüştiye ve İdadiye talebesi yazıyor. Bunlar derslerine çalışmıyorlar edebiyatla uğraşıyorlar. Muallimler ve ebeveyn bunu men etmeli. Hâlbuki bazı edebiyat muallimleri talebeyi teşvik ediyorlar, yazdıklarının basılmasına vasat ediyorlar.

Bunun zararları çok. Eseri neşir olunan bir talebe “artık mukadderimdir” deyip sokaklara dökülüyor. Muallimler şakirdlerine her şeyden evvel terbiye-i fikriye vermelidir.

Bir de gençler edebiyatta muvaffak olabilmek için az çok çalışmak kâfidir zannediyorlar. Hâlbuki büyük edipler mühim tedbiilere sahiptirler. İlim ve fenne lakayt kalan bir edebiyat ancak bir irtica, bir Naci Devri hazırlar. Zaten bu günkü gençlerin eserleriyle Naci Devri'ndeki eserler arasında bir fark yok... Zaman geçtikçe maddileşiyor. Asrımız demir, çelik asrıdır. Muvaffak olmak için sanatkâr değil, ciddi ve metin bir terbiye-i fikriye ile mücehhez bulunmalıdır...”

Servet-i Fünûn'da münteşir makaledeki iddiaların doğru olup olmadığını tetkik etmeden evvel, beyana mecburum ki makale, ifadenin tarzındaki azamet ve

haşmetle mütenasip değildir. Evvela genç adamlar tarafından yazılıyor, diyerek şahıs ile uğraşılmış. Bende gizlice tetkike şayan olan “mesele” dir. Şahıs değil, bir makaleyi kimin yazıp yazmadığına değil, makalede ne yazıp yazmadığına bakmak adalete daha muvafık olur. İtikadımca muharririn iktidarını veyahut iktidarsızlığını yazmakla eseri hakkında bir mütalaa beyan edilmiş olmaz. “Selefin sevkiyle manasız gazetelere manasız şeyler yazanlar” denilince alt tarafta bu manasız gazetelere manasız şeylerin tasrih ve tetkik olduğunu görmeyenler bu sözlerin muharririn “kavil-i mücerred”inden kaldığına hükmetmek mecburiyetindedir. Hele “O meseleler ki muallimleri bile anlayamaz” cümlesiyle bir talebe bir şey yazıyor diye muallimini techil ve tahkir etmeyi bendeniz ciddi bir şey telakki edemem ve bunlar bu çocuklara hareketlerinin fena olduğunu göstermez sanırım. Buna muvafık olmak için bu hareketlerin fenalığını ilmi bir suretle teşri ederek “çocuk”ları ikna etmek lazımdır.

Makaledeki iddiaların doğru olup olmadığını yine tetkik etmeden evvel (Halk) da münteşir makalenin bu makaleyi izah ve itmam ettiğini söylemek lazımdır. Bu ikinci makale yalnız (musahabe-i edebiye) değil, aynı zamanda (musâhabe-i ahlakıyye) dir. Musahabenin edebi kısımları hemen hemen birinci makalenin aynıdır. Ortada kani bir nesil kaldı. Edebiyatta muvaffak olmak için terbiye-i fikriye, mühim tedbilere ihtiyaç vardır. Bu günkü gençlerle Naci arasında bir fark yok...” Hulasa birinci edebi makale ile ikinci musahabenin edebi kısımlarını şu suretle birleştirdikten sonra o iddiaların doğru olup olmadığını anlayalım. [Muharrir herhalde iddiasını “kavl-i mücerret” olmaktan muhafaza etmeli ve bir zahmeti bize bırakmak idi. Her kari bizim gibi zahmete koşmaz.]

Memleketimizin edebi mecmua ve risaleleri ve Resimli Kitap, Şehbal, Servet-i Fünûn, Kadın, Rübab ve bir de Zekâ’dır. Resimli Kitap’ta da Şehbal’de de çocukların yerleri yok. Makalelerindeki “müessis edebi mecmua” iltifatının müzahirleri olmaları kaviyyen memuldür. Servet-i Fünûn ise öteden beri fecr-i âti diye iddia olunan “kavi nesl”in gazetesi. Zekâ’ya gelince: Memleketin güzide muharrirlerinin de muavenetini temin etmiş olmakla beraber yeniliği hasebiyle mezhür makalelerden kendimize de bir tariz hissesi çıkarmak mümkün değil, geride Rübab ile Kadın risaleleri kalıyor...

Mehmet Fuat ve Selim Sabit Beylerin feryadlarına zemin teşkil eden neşriyatın bu gazetelerde vuku bulduğu muhakkaktır. Bendeniz bu iki risaleyi okuduktan sonra itirafa mecburum ki edebiyatla uğraşmak bir maraz olmuş. Ve bu marazın neticesi olan yazılar hakikaten boş ve manasız. İsterseniz biraz tetkik edelim: Kadın Gazetesi yalnız isim cihetiyle kadındır. Kadınlara mahsus bir gazete de erkeklerin kadınlara tahsisinden değil, kadınlardan, tabiat ve ahlaklarından, mevkilerinden bahis olunur. Daha açıkcası, bir kadın gazetesi kadınlara hitabetmeli, erkeklere değil. Hâlbuki bu gazete tamamıyla erkek gazetesi... Beşinci nüshasında İsmail Hami Bey'in isimsiz şiirini okurken şairi takdir ettim. Eserine isim vermekten sarf-ı nazar etmiş, çünkü isim, ezik, manasının hülasesidir. Hâlbuki İsmail Hami Bey şiirinden böyle bir hülasa çıkmıyor.

Bu manzumeden sonra Falih Rıfkı Bey, "Mazi" isimli bir manzumesi geliyor, dört defa okuduğum bu manzumeden hiçbir şey anlayamadım. Bilmem siz anlar mısınız?

Melâl-u aşka, yabancıken, oldular mahrum.
Ziya ve gölgeler altında kimsesiz gözler...
Ve doldu haz-u tehhiçle münzevi hücrem
Melâl-u rayiha altında bahçeler mağmur
Akar derinlere siyah-u ateşin bir zer.(?)
Açar hadda lâl ve müştehi güller...

Tercüme: Ziya ve gölgelikler altında kimsesiz gözler, melâl-ı aşka yabancıken mahrem olmuşlar ve şairin münzevi hücresi haz-u tahhiçle dolmuş! Muharrire sormak istiyorum ki hücresinin haz ile dolması, gözlerinin malale mahrem olmasından mı ileri gelmiş? Acaba (melâl ve rayiha altında gördüğü bahçede derinlere akan zer nedir? Ve hatta açan garîb-ü görülmemiş güllerle ne ifade edilmek istenilmiş? İlâahire...

Bu manzumelerden sonra fuzulî, bir nazire var. Nice nazire demek, benim dimağım doğurmuyor, elime bir şiir alıyorum ve ona benzeterek bir şey yazıyorum demektir. Zamanımızda hâlâ bu gibi kaideleri görenlerin Naci Devri'yle şimdiki devir arasında bir fark görmemeleri zaruridir.

Bundan sonra (Sanatta Kadın) namında bir musahabe geliyor. İhtimal ki ecrimdendir, ben bu musahabeden kadının sanattaki mevkiini vazıh bir surette anlayamadım. Zannederim ki bunun için kabahatli değilim. Ben muharririn yazılarını zorla anlamaya mecbur değilim. O bana yazılarını anlatmaya mecburdur.

Bu hâli Rûbab risalesinde Şehabettin Süleyman'ın, Nejat Ekrem tetlikinde de buluyorum. Ben Nejat Ekrem'in son kısmını henüz okumadım. İsterdim ki Şehab Bey'in bu tedkikinden mümkün mertebe eseri anlayayım. Hâlbuki bu tedkik bana hiçbir şey ifade etmedi, ben bu tetkikte de vezin tedkiklerden ve muazzam bir üsluptan başka bir şey görmedim. Daha doğrusu ifadedeki teşbihleri, süsleri anlayayım derken manayı kaybediyorum. Yeni lisancılardan ne kadar hakkı var, biz de Arabî ve Farisî'nin kokmuş kaideleri, ezel-karin, nasibe-i tahsisat(?)-, icran-ı müebbet gibi muazzam terkipleri ancak kareleri lafla okumaktan, yazıdaki boşlukları örtmekten başka bir şeye yaramıyor. Tekrar edeyim sen bizim yazımızı anlayamazsın, diyenlere cevap veriyorum: Yazdığınız, bana anlatmalısınız, muharrir, kâriinin hizmetçisidir.

Şehab Bey'in tenkidinden sonra Rüya isimli 774 satırlı bir şiir geliyor. Geçen hafta başladığım bu şiiri bitirdiğim vakit, mütalaamı beyan etmeye cesaret ederim. Bundan sonra (Bir An) geliyor. Yukarıya işaret edildiği için mensure veyahut başka bir şey olduğunu anlayamadım. Nazarımda tayin eden şey teşbiye gürültüsünden başka bir şey değil: “Gümüş kamerin kamelyalı kenarına renkli ipeklerle işlenmiş bulutlar tülünden bir hayal gibi...” bu teşbihe silsilesinden kurtularak manaya nüfuz etmek zor. Muharrir demek istiyor ki: Kamer vardı. Serin bir rüzgâr genç kadının omuzlarına dokundu. [Hangi genç kadın? En genç kadın meshur. Beyaz omuzlarına haris bir el uzandı. Omuz bu ele teslim oldu. Kamer çekildi rüzgâr sustu... Sonra bir mensur şiir: Mehtapta harabeler ziyasını bu harabelere yolluyor. Bir bakışı ile harabeler sarsılıyor(!) Gün kamer bir abed yakasına ilahi selamlar hediye ediyor. Birkaç yarasa harabenin yorgun ve mütevverim(!) sinesinde kaside okuyor. Baykuş hazan yaprakları içine düşüyor. Susuyor, sanki ebeden teâbah oluyor... Netice? Daha sonra mensi elemeler. Bu harabelere harab bir nazire muharrir hayatta kimsesiz mi. Bir gün kadın bir ziya sütunu muharrire (öl!) demiş. Muharrir de ölmüş ve unutulmuş. Nazarları o hayat-ı süfliye gülermiş başının üstündeki Şebabların adem kokan eteklerine (!) saklanır ve bundan örgün ruhunu bir adem nefesiyle sarar, telse

edermiş! İmza T. Orhan! Ondan sonra heveskâr yazarlar ki kendisinden evvelki gayri-i heveskâr gazetesinden üç adet manzume var. Bunlardan Yaşar Nezihe Hanım'ın ki ile İsmail Zühtü Bey'inki herhalde risalenin içindeki manzumelerde söylüyorlar, ne dediklerini okuyan anlıyor.

Demek oluyor ki; Fuat Bey'in iddiaları dâhil olarak ecrâ-yı riyasete başlamış ve altı yüz izah, beyan etmiş olduğu dini kabul ederek kendisine sahabe olmuşlardır. Meselenin en garip ve dikkate şayan noktası; tevsif-i müessesesi, hatbâ-yı meshüresinden merdam bezânın beylerce samiin karşısında irâd ettiği nutuklarda "Beşerine martı olduğunu"söylemesidir!

Karışnamorti bu aralık İngiltere'ye geçmek ve Oxford Darulfünü'nda bir sene kadar icra-yı tetkik ile tenbih ettikten sonra Afrika ve Amerika'ya dahi gitmek niyetindedir. İstanbul'a uğraması da melhuz bulunuyor. Karışnamorti'nin dini Paris'te büyük bir rağbete mazhar olmaktadır. Bu genç fakat sahte peygamberi müdafaa eden birçok muharrirler, hatipler peyda olmuştur.

Hareket-i arzları batacak vapurları evvelden haber vermek gibi her gün birçok mucizeler göstermektedir. İştittigimize göre Ernest Hegel, Lanke ve sair gibi azim maddiyum ve rüesa-yı ilhada birçok tebsiratta bulunmuş ve bunları aşere-i mübeşşire (!) sınıfına ithal edeceğini vaad etmiştir. İnsan bu kabil haberleri işitiyor da gülmeden alamıyor.

(Ahmed Nebil, *Edebiyatçılık, Zekâ*, nu. 3, s. 38)

3.2.5. Pis Boğaz Ferid!

Zeki ile Zekiye, refik ve refikelerinden, Fikret ve Ali Beyler ile Peyker Hanım'ı çay ziyafetine davet etmek için pederlerinden müsade almışlardı. Ziyafet verileceği gün pederleri Beyoğlu'na gitmiş ve büyücek bir kutu pasta, kurabiye ve şekerleme göndermişti.

İhtiyar dadıları çay takımını hazırlamış, bardakları temizlemiş; kurabiyeleri tabaklara, bardakları da beyaz keten örtülü küçük masanın üzerine koymuştu.

Zeki; misafirlerinin şerefine oyuncakları dolaptan çıkarıp hazırlar, Zekiye de, bebeklerine en şık ve en zarif elbiselerini giydirip süslerken küçük biraderleri pisboğaz Ferid, onların meşguliyetlerinden istifade ederek her zaman ki gibi şunu bunu karıştırmak, şuna buna burnunu sokmak için yemek odasına gitti. Kurabiyeleri, pastaları görünce sevincinden deli gibi oldu. Masanın başına geçti, oturdu; kurabiyeleri, pastaları, şekerlemeleri yemeye başladı.

Bu sırada gözüne bir şişe ilişti! “Acaba içindeki ne? Ne de baygın baygın kokuyor! Mutlaka şurup omalı...” diye düşündü. Şişeyi aldı. Çay bardaklarından birini ağzına kadar doldurdu ve bir yudum da içti. Bunun üzerine bir pasta daha yemeye hazırlanırken sofada bir ayak tıptırtısı işitilmeye başladı. Küçük yaramaz, yakalanacağını hissederek hemen yandaki kapıdan dışarı fırladı, kaçtı.

Zeki ile Zekiye, misafirleriyle beraber yemek odasına geldiler. Hazırladıkları şeyleri gösteriyorlardı: Şu tabakta pastalar var. Bu şişede de...

Zeki hayretle bağırdı:

— Ay! Şurubu içmişler!

— Kurabiyeleri de yemişler!

— İhtiyar dadıları söze karışarak:

— Kurabiyeleri yiyen, şurubu içen, pisboğaz Ferit'tir. Siz merak etmeyiniz; ben şimdi gider size kurabiye de getiririm, şurup da... Dedi. Ve kilere giderek birçok kurabiye, pasta getirdi, bunları tabaklara koyarken Zeki:

— Bu yaramaz, bu pisboğaz çocuğa güzel bir oyun edelim. Bu sûretle hem eğleniriz. Hem de ona güzel bir terbiye dersi vermiş oluruz. Belki akıllanır da böyle münasebetsizlikler de bulunmaktan vazgeçer. Ben bir plan tertip ettim. Bırakınız mevki icraya koyayım. Siz yalnız bir şey söylemeyiniz. Ah ne güleceğiz... Diyordu. Çaylar içilirken Ferid'de sofrada bulunuyordu. Fakat kurabiyelere, pastalara pek o kadar rağbet göstermiyordu. Şundan bundan bahsederken Zeki:

— Ferid, dedi. Pederim sabahleyin fotoğraf camlarını banyo etmek için bir şişe eczâ getirdi. Kilere koydu. Sakın ona dokunma. Zira müthiş bir zehirdir...

Ferid havf ile sordu:

— Zehir mi?

— Evet, öyle bir zehir ki içildiği zaman gayet tatlıdır. Adeta şuruba benzer. Fakat bir saat sonra dehşetli sancılarla insanı öldürür...

— Aman yâ Rabbi! İmdat! İmdat! Bu zehri ben içtim! Demek öleceğim! Oh! Hayır, hayır... Ölmek istemem. Acıyınız bana... Kurtarınız beni... Âyyy! Âyyy! Diye bağırmaya başladı. Refikler gülmek istediler. Fakat komediyi nihayetine kadar oynamak için kendilerini zabtettiler. Zeki; tuzlu suyun pek müessir bir panzehir olduğunu söyleyerek zavallı Ferit'e koca bir bardak tuzlu suyu, son katresine kadar içirdi.

Fikret, dört ayak üzere odayı, üç kere devr etmenin faydası olduğunu temin etti. Ferit, inleye inleye kuzu gibi yürüyerek odayı dolaştı.

Zekiye, son ve kati bir tedbir olarak biber koklatmayı tavsiye etti. Biberdanı Ferit'in burnuna dayadı. Ferit şiddetle aksırırken berikiler için için gülüyordu.

Hülasa, bir çeyrek saat devam eden bu garip mualecelerden, bu garip tedaviden sonra artık kurtulduğunu ve gidip yatmasını söylediler.

Ferid itaatle hemen gidip karyolasına yattı. Kremalı pastalar, bademli kurabiyeler, üzerine şurup; şurubun üzerine de içtiği tuzlu su midelerini fena hâlde bozmuştu. Küçük pisboğaz dehşetli ıztırablar içinde çırpınırken bir daha müsadde almadan şunu bunu karıştırmamaya; bilmediği şeyleri yememeye ahd ediyordu

.(Ağabey, *Pis Boğaz Ferid! Zekâ*, nu.5, s.80 zeyl)

3.2.6. Def Eder Bin Kazayı Bir Sadaka!

—Tevfik Danşe-

Kim bilir kaç memleketten ne kadar seyli ihtiyaç ile yuvarlana yuvarlana oraya kadar gelmişti. Sokağın herkes tarafından görülebilecek bir köşesinde, Keşiş dağının müncemit ve camit rüzgariyle bilâ fasıla dövülmekte olan bir noktaya her

zaaf ve ihtiyacını, sermiş, galiba hayır ve hasenatı son bir istikdal-i nefrinin vermiş olduğu asker yağmurluğunun deliklerinden çıplak teni bütün kadidiyetle manzur. Sağ kolunun üstüne uzanmış, dirsekten aşağısı boş bir torba gibi sallanan sol kolunu kemal-i gurur ve mebahat ile her geçene gösteriyordu.

Tahminen ellilik bir ihtiyar. Sakalının siyahıyla grili beyazı birbirine karışmış. Sefalet-i uzviye bütün kuvve-yi hayatiyesini hemen tatil edecek, hemen söndürecek zannolunurken, o, yine mevcudiyet-i sefilesini bir gün daha taşımak için o harab vücuttan çıktığına inanılmayacak kadar asâbhıraş bir kütle ve aynı eda ile aynı kelimeleri tekrar edip duruyor.

Tesadüfün bir istihzâz-ı garibi midir bilmem? Kelimât-ı teselli bir neşîde-i hikmet kadar vakur ve âmir bir mısra şeklinde, mevzûn.. Aç ve kısık sesinin etrafına döktüğü bu mısra-ı eşkâl ve o zâî bir iştîmzâz-ı elim ve müstehzi ile bakarken, o, yine mesl-i kaza olan hayatının esbâb-ı devamını istikbal için, geçen her adama, her gölgeye çapaklı gözlerinin fersiz nazarlarını dikerek ve kırık kolunu sallayarak, vaaz u nasihate benzeyen bir tavr-ı hayr havâhâne ile ve bir parça da hiddet ve tehurle:

Def ider bin kazayı bir sadaka!

Hakikatini lâyenkata tefhime çalışıyordu.

(Süleyman Nazif, *Def İder Bin Kazayı Bir Sadaka!*, Zekâ, nu. 5, s. 74)

3.2.7. Tiyatro, Maarif

Geçenki makalemde “Hükümet, siyasî dedikodulardan kurtulmak isterse halkın nazarını, fikrini avutturmak için tiyatro yapsın.” demiştim.

Heyhat! Tiyatro yazmak için muharririn-i Osmâniyyenin himmetinden ne kadar ümitsiz kaldımsa tiyatro yapmak için hükümetin gayret göstermesinden de o kadar emin olamayacağım. Bu ümitsizliğime sebep memleketimizde maarife gösterilen ezelf ihmal ve şimdi de ebedî unutkanlıktır.

Bana bir ecnebi dostum demişti ki:

— Siz memleketinizde istediğiniz kadar şekl-i hükümeti değiştiriniz. On milyon kere meşrutiyet istihsal ediniz. Eğer bir nebze maarife çalışmaz iseniz dâhili berelerden haricî yaralardan asla şifa bulamazsınız. Maarifiniz ordu kadar kuvvetli olmalı ki düşmanlarınıza göğsünüzle karşı durabildiğiniz gibi dimağınızla da meydan okuyabilesiniz. Emin olunuz maarifsiz bir memleket muhit-i medeniyette paydâr olamaz. Haniya kuvve-i kâhireyle meşhur olan kânun-u evvelî, vasita-i hezimetleri? Cümlesini maarifsizlik öldürmüştür.

Bu sözleri maalesef çoklarımız bir hocanın ibtidaî talebesine verdiği nasihatler gibi can kulağıyla değil ense kulağıyla dinler. Hele maarif nezareti bu sizleri daima işitir de sonra unuttur. Dikkat ediyorum hükümetle millet arasında birbirine cehalet isnat etmek modası çıktı. Zaman oluyor ki millet “İşimiz bu cahil hükümete kaldıysa vâÿ hâlimize!” diyor. Gün gelecek ki hükümet bu cahil milletle başa çıkılamaz diyecek. Fakat asıl kara cahillik bu memleketin ab u havasında varken bilmem niçin birbirimize iftira ediyoruz. Erkân-ı hükümet gökten zembil ile inmedi ya! Onlar da efrâd-ı millettendir, bu hâlde cehaleti meyanede taksim edelim de diyelim ki “İkrar-ı cehl kadar ilm olmaz!”

İlm ve irfan yalnız mekteplerde tahsil edilmekte bitmez ki...

Dimağın ilm ve irfanla büyümeye ihtiyaç olduğu gibi nazarın, ruhun da bedayı ilim ve irfanla beslenmeye ihtiyacı vardır. Bunları besleyebilen yerin biri de edebiyatın daraltılmışı olan tiyatrodur. Ne çare ki maarif nezaretinin tiyatroya karşı öteden beri kapalı duran pencere perdeleri şu dört sene içinde biraz aralık edilip oradan nîm nigâhile bakan bir baş görünmedi.

Bir fena mektep gibi bir fena tiyatronun ahlak üzerinde sûfî tesirini inkar edecek fert tasvir edemem. Ancak bu işi benimsemek istemeyen bir yer varsa o da maarif nezareti olduğunu nazar-ı yesle seyr ediyorum.

Bizim yetmiş yaşında bir Menakyanımız vardır. Memleketimizde tiyatroyu tesis eden Ermeni hemşehrilerimizin en gayuru, en fedakârı budur. Senelerce istibdatla pençeleşerek tiyatroyu iyi kötü bir hâlde muhafaza etti. Halkımızı, gençlerimizi mümkün olduğu kadar tuluathanelerin çirkinliklerinden, çirkeflerinden kurtardı. Ve diyebilirim ki –ölümlü dramlarla olsun, tenvir-i efkâr-ı millete hizmetinden yılmadı. Bu kıymetli pir-i sanatın Osmanlı sahnesine vakfettiği ömrün

ellinci sene-i devriyesi şenliği geçen hafta Beyoğlu'nda Vârite Tiyatrosu'nda icra olundu.

Memleketimizde ilk defa olarak gördüğümüz bu şenlik memalik-i mütemeden elde her sanatkâr hakkında kesirül-vakıa ise de ellinci sene-i devriye şenliğini idrak etmek şerefi pek az sanatkâra nasip olmuştur. Menakyanı sevenler, sanatın kıymetini bilenler, hizmetin ehemmiyetini anlayanlar o gün ya bizzat tiyatrodan hazır bulunarak yahut mektup, telgraf göndererek tebrikler yağdırdılar. Bu tebriklerin sürekli alkışlar arasında Menakyan'ın senelerce istibdat sansürlerinin kırmızı mürekkebli, kan damlayan, keskin demir kalemlerine siper ettiği salahverde sinesi padişahımız tarafından Nâfiâ nazırı beyin delâletiyle ihsan buyurulan altın maarif madalyasıyla tezyin edildi. İşte bu âli takdir her türlü tebrikin fevkinde bir kıymet-i mâneviyeyi haiz olduğu için yalnız Menakyan'ın değil bu sanatın bu büyüklüğünü bilip anlatamayanların da gözlerini yaşarttı. Fakat bu nişan nafiâ nezaretinden ziyade maarif nezaretinin eliyle takılmak lazım gelirdi... Farz edelim ki maarif nezâ

Nezreti buna el yunmuş. Hiç olmazsa iki satırlık takdirnamecik göndermeğe de mi eli varmadı.

Bundan kırk yıl önce vükelâ-yı devlet memleketimizde tiyatronun vücudunu, vücubunu takdir ederek Osmanlı tiyazrosuna bir imtiyazname vermişti. Bu imtiyaz devr-i hamîdide verildi. Bari bu meşrutiyet devrinde tekrar yazmak teşebbüsünü maarif nezreti diriğ etmeyi unutmasa!

Menakyan o gün kendisini tebrik edenlere söylediği son sözlerin son fıkrası şudur:

— Ben tiyatroyu bu yaşıma kadar bu dereceye kadar getirdim, bu kadar muhafaza edebildim. Bundan sonrasını millete bırakıyorum.

Ben de derim ki:

— Hakkın var koca sanatkâr. Fakat tiyatroya ihtiyâc-ı şedit gören efrâd-ı millet diyor ki:

— Memleketimiz de tiyatroyu Ermeni hemşehrilerimiz tesis ettiler. İdamesi için yine onlar himmet etsinler.

Eğer maarif nezaret-i şehremini gölge etmezse...

(İbnürnefik Ahmet Nuri, *Maarif, Zekâ*, nu. 7, s. 111)

3.2.8. Yeni Lisana Dair

Şimdiye kadar yeni lisana birçok itirazlar edildi. Bunların hepsini tedkik ettim. İçlerinde ilmî ve fennî mahiyeti haiz bir tane bulamadım. Bir gün Şehbal'ın son nüshasını okuyordum. Büyük ve muhterem edip Süleyman Nazif Bey'in yeni lisana dair bir musahabesini görünce:

— İşte mazi ve alışkanlık saikasıyla kabul edemeyeceği bir şeyin hakikatini, doğruluğunu söyleyecek bir zekâ... Dedim. Sanıyordum ki genç ve muhafazakâr edibimiz Şehâbettin Süleyman Bey gibi O da duyduğunu saklamayacak ilmî ve cedânin samimî itirafını yazacaktı.

Yeni Lisan için yapılan istimzaca ferdi ve boş gurura kapılmayarak köklü ve asil bir Türk gibi serbestçe cevap vermiş,

“Yaptığımız doğrudur. Üç lisandan mürekkep bir lisan olamaz. Her lisan müstakil bir lisandır. Ve lisanın tabii tekâmülü süratlendirilir. Hem bu vatanî bir vazifedir. Ama ben hislerine tâbi bir adam olduğum için eskiyi bırakmam ve sizi takdir ederim.” Demişti. Şehâb, kendisinin kabul etmediği, edemediği, edemeyeceği bir şeyin doğruluğunu, hakkını söylemekle ilmin ve fennin; gençlik ruhunun faziletini gösteriyordu. Süleyman Nazif Bey gibi hakkın ve hakikatin kıymetini bilen bir edipten de böyle samimî, ilmî itiraf bekliyordum. Fakat makaleyi bitirince yanıldığımı anladım. Ve dikkat ettim ki eski lisanın bu meşhur neşircisi yeni lisanın esaslarına asla dokunamıyor. Ecnebi kaidelerle yapılmış birçok terkipler... Uzun ve ihtiyar ahenkli cümleler... Hâsılı yalnız iddia ve hüküm.

Eski lisanı müdafâ edenler şunları ispat etmeğe mecburdurlar:

1. Üç lisandan mürekkep bir lisan olur ve bu tabîdir.

2. Bir lisan diğerk yabancı ve uzak lisanlardan kelimeler aldığı gibi kaideler de alabilir.

3. İçtimaî uzviyetler tabiata muhalif şekiller de yaşar.

4. Lisanların tabii tekâmülleri tesrii edilemez.

Süleyman Nazif Bey bunları ispat ederse, eski lisanın ömrünü uzatır. Yoksa “Lisanı yeni tertiplerin (Ahenk manatından) mahrum etmek kadar manasız ve muhallik bir şey olamaz. Şafakların (elvan-ı mutahhare) siyle gülşenlerin (nevâyih-i müzehhere)si, kuşların (esvât-ı şâika) siyle şahikaların (miyah velule sazı)bir lisanın (harim-i samimitine şitâb ederken menfezleri kapamak günahtır) gibi ecnebi ve ihtiyari süslerle değil.

Dünyada her şey değişir. Bu bir kanundur. Bir lisan da mütemadi bir değişme içinde yuvarlanır. Tekâmüle doğru giden bir lisan sadeliğe doğru gidiyor demektir. Eski lisanın anası olan “milletsizlik” öldükçe, kendisi de şüphesiz ölecektir.

Eski lisan milletin ruhunda bir tutmamıştır. Bunu anlamak mı istiyorsunuz? Biraz dikkat ediniz. Konuşurken:

1- Arapça, Acemce kaidelerle yapılmış terkipler,

2- Tarif olunmamış ecnebi kelimeler.

3- Ecnebi kaidelerle cemaler.

Asla kullanılmaz. Tabii ıstılahlar filan müstesna...

Fakat yazarken iş değişir. “Enderun Edebiyatı” haberimiz olmadan bizi pençesine alır. Neler yazmaz: Güft u gu müzâmin medar, feyz ü cidânhâ kim, temsihrât güna gün, telikât tişedâr ve ilâ ahir...

Konuşurken kullandığımız hakiki lisanı kâğıdın üzerinde niçin kaybediyoruz? Fikret “lir birize” yi tercüme ederken niçin “kırık rübâb” demiyor da “rübâb-ı şikeste” diyor. Milliyetsiz, komitesiz koz-mopolit, çanak yalayıcı, dalkavuk Enderun Edebiyatı, ruhumuza derin izler bırakmış. Meşum tesirinden kurtulamıyoruz. Şikeste ile kırık arasında manaca hiç fark yok. Biri Türkçe... Şair Türkçe’yi sevmiyor. Kırık yerine “şikeste” yi kullanıyor.

Enderun Edebiyatı nasıl ve ne gibi amiller tesiriyle teşekkül etmiş? Bu bütün gençlerce tetkike şayan bir meseledir. Enderun Edebiyatı'nın milleyetsizliği, tabiata muhalifliği, suniliği anlaşılınca yeni lisanın hakikati daha bariz bir tarzda meydana çıkacaktır.

Süleyman Nazif Bey yeni lisanla yazılan manzumelerden şiirlerini beğeniyor. Ve gördüğü güzelliği zorla hayatı lisandan kopararak, şaire veriyor.

Yeni lisanda da birçok şiirler yazılmıştır. Acaba bunları görmediler mi? Yeni lisanın son bir şiirini müsaadeleriyle buraya naklediyorum. Şarkın azl-ı felâketini bu kadar vâsi, bu kadar tabii, bu kadar bedii bir tarzda haykırmış ikinci bir şiir gösterebilirler mi?

3.2.9. Şarkın Ufukları

Aldım gözünde vehim uyuyor susamış ufkuna ey zerik, kanmadın mı asırlarca uykuna? Hâlâ hüsva kabihler en hisli bir penah hâlâ minarelerde değil diyen bir ah, hâlâ saçaklarından güler baykuş evlerin, hâlâ köpek eninleri serper. Sokaklarda kin, hâlâ hurafeler yaşatır her çürük kafes hala beşik gıcirtısı. Hâlâ o tuzlu ses...

Yükselmeyen tazrinin ey şark bitmiyor, “Hayalel-felâh” ki gökler işitmiyor... Sonsuz fezalarında sükût işleyen seher dönsün zeminlerinde de asiyaneye bütün ittikalari artık belalari? Her zulmü, kahrı yeter: Ey şark uyan yeter!

Eski lisanda bu kuvvetle bu nühdâ bir “şehûver” var mıdır? Varsa yalnız ismini lütuf buyursunlar, okuyalım. Gösterecekleri, şiirle bu şiiri bütün sanatkârların önüne koyalım. Bakalım hangisini begenecekler?

Eski lisanın hataları; Fuzuli, Nefi ve Nedim'den vazgeçelim, Abdülhak Hamit de, Tevfik Fikret de az mıdır? Hamit'i de bırakalım. Hatta Tevfik Fikret de amale zihaf, ikâa hataları yok mudur?

Yeni lisanla yazılan şiirlerin bir kısmında, hususiyle yeni lisanın ilk şairi Ali Canip'in manzumelerinde, arayınız, bakınız, hiçbir kusur bulabilecek misiniz? Bu kusursuzluk yeni lisanın tabiiliğinden, kolaylığından, güzelliğinden çıkıyor. Fakat siz

reddeder ve bunu Canip'in kudretine atfederseniz iddiamızı asla isbat edemeyeceksiniz.

Siz, eski lisanın en muktedir nesircisi geçen gün bir terkip yanlış yaptınız, Ekrem Bey ihtar etti. Teşekkür ettiniz. Düşününüz ki o hata sizin değil, eski lisanın idi. "Enderun argosu"nun manası dimağımıza intibâi etmeyen ecnebi kelimelerini yanlış kullanmak sizin hatanız değil, tabiatın bir adaleti, adil bir tezahürü idi.

Ama siz kırk bu kadar senelik itiyatlarınızı değiştiremezsiniz, bu mümkün değildir. Ve bu imkânsızlık kadar tabî bir şey tasavvur olunamaz. Ah lakin o gençlere ne diyelim ki en ufak bir tedkik ve tecrübe zahmetine girmeyerek körü körüne, idraksiz, maziye uyar, Enderun argosu ile terennüm ederek milletine, milletinin samimî lisanına, anasının diline yabancı kalır, bilmez ki "Her millet kendi lisanı ile yaşar."

(Ömer Seyfettin, *Yeni Lisana Dair, Zekâ*, nu: 9, s. 143-144.)

3.2.10. Merhum Ekrem Bey

Geçen nüshamızda bu muhterem zatın vefatından bahs ile cenaze alayını musavver bazı resimler derc ederken, şahsiyet ve sanatına dair hususî his ve mütalalarımızı bu nüshamıza bırakmıştık. Bu tehirde ise bir maksat vardı: Memleketin her vakıa hakkında yüksek sesle beyan-ı efkâr eden büyük muharrirlerini dinlemek istiyorduk. Tekmil yevmî gazetelerimiz boş makalelerinde Ekrem Bey'den bahsettiler. Akdâm ve Peyâm muharrirleri suzişli ah ve feryatlarla yazıp yakıldılar. Diğer bir takım muharrirler merhumu müphem ve esbabı meçhul medihlerle ila ettiler, Peyâm'ın teknil bir ilavesi, kocaman Servet-i Funûn'un bir nüshası, İctihât'ın nisfindan ziyadesi bu medihlerle doldu. Hâsılı Osmanlı matbuatını eski yeni teknil hadimleri büyük üstadı mutantan tabirlerle göğe çıkardılar, onu Osmanlı edebiyatının en mühim bir rüknü olmak üzere gösterdiler.

Bütün bu kalem sahiplerinin hakları vardı. Ekrem Bey; mekteb-i mülkiyedeki muallimlik hayatıyla birçok şakirtlerinin hafızasında ciddî bir hürmet izi bırakmıştır. Bu gün için Ekrem Bey'in mevkii şayan-ı münakaşa değildir. Lakin yarın, yani aradan yirmi-otuz sene geçtikten sonra, çocuklarımız yahut çocuklarımızın çocukları

tarih-i edebiyatımızı tetkik ederlerken tabii bu gazeteleri bulup okuyacaklardır. O zaman, onların fennî hakikatlerle daha ziyade mükemmelleşmiş olan dimağları- öyle zannederim ki- haftamızın en mühim hadisesini teşkil eden bu neşriyata biraz güç inanacaklar... Çünkü edebiyat şahsîdir. Bir edip ne kadar muktedir, ne kadar hassas ve nafiz olursa olsun kendisini sevmeyenler de bulunur. Şu hâlde tekmil muharrirlerin aynı mealde methiyâta bulunmalarına bir sebep düşünülecek ve hiç şüphesiz bütün bu meddahların hassasiyet-i ictimâiye tesiri altında hareket ettiklerine ve nasılsa hâsıl olmuş cereyana takılarak asıl şahsî düşüncelerini meydana çıkaramadıklarına hükmlunacak!

Ah! Bu ne kadar acı. Çünkü o zaman bu kadar yazının tarihi tespit edici bir kıymeti olmayacağı gibi zavallı Ekrem Bey'in de nain ve muhterem bir mevkiî bulunamayacak...

Her şey müphemiyet ve meşhukiyet hülleri altında boğulup kalacak!

İşte ben buna mahal vermemek için gerek şahsını ve gerek şiirlerini pek sevdiğim Ekrem Bey'in muharrir refiklerin gibi alel-amiya methedip geçmeyeceğim, ona dair en samimî hislerimi söyleyeceğim.

Pek çocukken ben, Ekrem Bey'i Nef'î ile muasır zannederdim. Çünkü mekteb-i rüşdiyede okuduğumuz bir kıraat kitabında onun şimdi bazı mısralarını hatırladığım bir şiiri vardı.

Bu zannım bilâhire İstanbul'a gelip de kendisini gördüğüm zaman değişti. Üstadı ilk defa trenin üçüncü mevki bir vagonunda, ikinci defa ise Tepebaşı bahçesinin meccanen oturulan kanepelerinden birinin üzerinde gördüm. En ehemmiyetsiz vakalara bed-havahane mana vermek istenilmeden bir sevgili muallimin biraz hasis olduğunu söylemişti. Fakat ben bilâtereddüt hükmettim ki Ekrem Bey bu kanapeye daha asude olmak ve sunî bir kalabalıktan mümkün mertebe uzak bulunmak için çekilmişti. Bu hükmünü bilâhire Ekrem Bey'i daima aynı kanapede görmekle teyit ettim.

Günün birinde meclis-i ayana intisabım Ekrem Bey ile aramızda samimî bir rabıtayı intacetti. Ekseriya kendisiyle edebiyattan bahsediyorduk. Eserlerinde pek hissî görünen Ekrem Bey musahebâtında böyle değildi. Dudaklarında büyük bir

şöhretten sonra gelen aczin şayan-ı merhamet tereddüdü vardı. O bir sanatkâr gibi değil, vaktiyle vefat etmiş büyük bir üstadın teyit namı için vücuda getirilmiş seyyar bir heykel gibi idi. Ve tıpkı böyle bir heykel gibi gençlere daimî ders-i teşvîk vermekle meşgul bulunuyordu.

Vefatından on-onbeş gün kadar evvel idarehanemizin önünden geçerken kendisine mülâki oldum, bütün büyüklere söylenen şu tabirâtı mutât mihanikî bir surette teleffuz ettim.

— Yeni bir şiirinizle ne zaman mütenaim olacağız?

O da bir mutât ve yine mihanikî bir surette şu cevabı verdi:

— Artık yazmak sırası sizindir. Çalışınız!

Ekrem hakkında hiç halledemediğim bir mesele varsa o da muhterem şairin üstatlığı bahsidir. Çünkü Ekrem Bey’in bir tarz-ı mahsus sanatı bilmediğim gibi o tarz-ı mahsus sanata şakirtlik eden bir kimse de görmedim. Acaba şakirtsiz de üstat olunur mu?

(Baha Tevfik, *Merhum Ekrem Bey, Zekâ*, nu 18, s. 304.)

3.2.11. Gürültü

Karı koca gayet garip bir şey söylemişim gibi gözlerini açtılar. Yalnız gözlerini değil, ağızlarını da... Kadın: — Bunun kim olduğunu tanıyorsunuz ha? Diye ayağa kalktı. Baktım, baktım acaba Hazret-i Musa’nın muasırlaştırılmış resmi olmasın diye... Hayır hayır... Bakıyorum ve meşhurlardan kimseye benzetemiyordum. Mağcup oldum. Önüme bakarak kekeledim: — Affedersiniz. Tanıyamadım. Kadın: — Hakikaten teessüf olunur, dedi, sizin gibi felsefe ve ilm ile iştil eden “Osmanlılık” namı altında umumi “insaniyet”i de alenî hakikatlaştırmaya çalışın bir zat “medeniyetimizin ekâzib mevzûası” muharriri tanımasın. Kadın da aynı zamanda yetişti: — Son Siyonist kongresinin büyük ve feylesof reisini tanımamak... Teessüf... Teessüf... — Bu Makes Nordav mı diye haykırdım ve ayağa kalktılar. Eserlerini ezberleyecek kadar çok okuduğum bu zatın resmini görmemiştim. Zayıf, sarı, pis bir hizmetçi kızın getirdiği şekerlemeleri yiyorduk. Ben

onun için beslediğim hürmet ve hamiyeti anlattım. O kadar mübalağa ettim ki... : — Osmanlı milletinin cumhuriyetine getirip reis yapmalı. Diyecek kadar cesaret buldum. Kadının ağzı hemen bir arpa kadar denecek derecede küçük idi. Yahut büyük şişman vücudunun ve kocasının daima açık duran geniş ağzının yanında böyle duruyordu. Oradan çıkan kelimeler o sarraf Yahudilere mahsus firatessizce kelimeler hoşuna gidiyordu. Bilmem ne kadar oturdum. İzin alıp dışarı çıktığım vakit Doktor Eserullah Natık gibi ben de biraz Siyonist olmuşum. Lâkin Osmanlıları kaynatıp yeni ve mukavlevi bir millet yaptıktan sonra bu tatlı hayalinde manası kalmazdı. Bütün bankalar, sefaretler, mali müesseseler tanır. Hükümetle de arası hoştur. Yalnız müeddih imtiyazları değil, şimendifer dalaverelerine bile karıştığını gazetelerde okumuştum. Böyle bir zekâ bizim de elimizin hakikatleşmesine büyük hizmetler edebiliyordu. Ertesi gün daha erken kalktım. Pazardı ve hava o kadar güzeldi ki... İnsan kendini yapraksız baharda zannedecekti. Galata'ya çıktım. Koştanuf, orada kale sokağında büyük bir apartmanda oturuyordu. Bu adam bekârdı. Akrabalarından biri muallime ile beraber yaşıyordu. Kapıyı açar açmaz: Zaten sizi bekliyorduk dedi. Geleceğimi nerden biliyordunuz? – Dün gece Toktalıyan'da Müeyyiz Efendi'ye rast geldim. Ona söylemişsiniz. Kabul odaları muhteşem değil bilakis pek sade idi. Matmazel Mağda Çakuf ismindeki akrabasını bana takdim etti. Bu kız Tatara benziyordu. Fransızca'sı çok zayıftı. Türkçe de bilmiyordu. Kostanuf Bena Heristo Butef'in bir şiirini tercüme etti ve bu şairin eserlerini Fransızlar, Almanlar, Ruslar lisanlarına tercüme ettikleri halde Osmanlıların aldırış etmemelerine canı sıkılıyordu.

— Lakin azizim, dedim, onun eserleri. Şiir değil ki... — Ya ne?

— Hep kan... Kan... Heristo Butef'in dehasını bana kabul ettirmek için çok saçmaladı. Hayatta tabii halin harp ve mücadelesi olduğunu, sükûn ve istirahatın tabiata muhalif bulunduğunu ispata çalıştı. Sıkılmadan bütün insaniyet fikirlerinin çürüklüğünü edaya kalkıyordu. Ben gayet nazikâne, maksudumuzu hatırlattım. Bizim ilmi ve fenni kanaatimiz, irfanımız son derece insani ve mücadeleden uzak idi. Bunu o kadar tatlı anlattım ki itiraf edemedi. Yalnız, benim söylediklerim Avrupalı filozofların fikirleri... Dedi. Yoksa ben de “insaniyetçi”yim ve sizinle beraberiz. Kalkıp elini sıktım. Gülümsedi. Kaynaştırarak yeniden vücuda getireceğimiz “Osmanlı” milletine sonradan bütün Bulgaristan krallığını da sokabilmek ihtimalinden bahsetti. Ayrılıp sokağa çıktığım vakit Kostanufun, nasıl yaşadığını

düşündüm. Belki zengindi Selanik'te neşrolunan Türkçe paçavralar bu muhterem ve âlim zatın uzun müddet çetecilik yaptığını ve daha geçen ay içinde arkadaşı olan bir evlah çete reisini boğarak suya attığını yazmışlardı. Mümkün müydü? Sürbünden müezzin bu kadar filhakika bu yeni fırka-i edebiyenin kabul ettiği alet-i sanat câlib-i dikkattir. Edebiyat-ı cedide-i erkâni, saha-i edebiyata rayet-i isyan ile çıkmışlardı. Çünkü o devirde hücum edilecek kudema-perestler fırkası vardı. Hâlbuki bugün öyle bir fırka-i halife mevcut değildir. O halde acaba fırka-i cedidenin dest-i sanatını terbiye eden nâyîler neye delalet ediyor? Bu sorunun cevabı pek basittir: Alet-i sanatı tebdil suretiyle temin şöhret... Artık halk rebablerden ergunutelere usandı. Kulaklarda başka nağmelere karşı ihtiyaç peyda oldu. İşte naiyun mektubunun felsefe-i temsimi... Bundan sonra âlem-i edebiyatımızda aynıları ihya edilecek demişlerdi. Bunu ben kendi nokta-i nazarımdan pek eğlenceli bulurum mesela: Mevlevidir, sevdiğim her dem külâh eyler bana. Tarzında isnâd edilen manzumeler, fırka-i cedide-i edebiyenin ney sanatında gayet raksengiz bir besteye bürünecek. Sonra bunu herkes meşk edecektir. "Naiyun" Mektebi yeni bir devre-i edebiyeye başlatmış olduğuna kanaatim var. İşte bu kanaat sabıkasıyla ki, ben de Fırka-i cedideye peyrev olmak istedim. Maharat-ı musikiyemi nazâr-ı dikkate alarak, taht-ı riyasetimde "Zur naiyun" namıyla bir şube-i edibe teessüsüne karar verdim. Teşkil edeceğim şube-i edibe, naiyun Mektebine mahreç vazifesini ifa edecektir. Ney çalmak zannedildiği gibi kolay bir mesele değildir. Bu sebeple "Naiyun" mektep-i edebiyesine intisap etmek istenilir, evvela "Zur naiyun" sınıfına dâhil olup bu şube-i edebiyeyi ikmal ettikten, kaba ve gürültülü nağmelerle kâfi derecede istinâs hâsıl eyledikten sonra ikmal-i cesâretle "Naiyun" mektebine intisap maksudum, edebiyatımıza naçiz bir hizmet ilave etmektir. Fakat bir nokta beni çok düşündürüyor: "Tâvilivûn" namıyla diğer bir fırkanın bizi takib etmesinden çok korkuyorum. O zaman âlem-i edebiyatda hâsıl olacak gürültüye halk nasıl tahammül eder bilmem.

(Ömer Seyfeddin, *Gürültü, Zekâ*, nu: 18, s. 308–309–310)

3.2.12. Millî şiirler

Eskiden şairlerimiz yalnız meyden, mahbuptan bahsederlermiş. Sonra kelebekler, havalar, bulutlar, ahlalar, ohlar başladı. En nihayet kavgalar, küller, kumlar, mehtaplı geceler, beytimiz tükenmez misafirler, fûsunlar mevta oldu... Edebiyatta Arap, Acem kızının ruhu kaynaşıyor, Türklük kör ve sağır bir şuuruzluk içinde kaybolup gidiyordu. Son zamanlar da “Millî Edebiyat” için bir hareket, bir arzu görüldü. Lisanımızda ilim ve fen hususunda yabancı olan aruz vezinleri ihmal olunmaya ve bütün medeni milletlerin kabul ettiği hece vezniyle manzumlar isnadına başlandı. Lisan sadeleşti. Hayır, lisan sadeleşmedi. O zaten sade idi. Konuştuğumuz lisanın içinde ne öyle mana ve tertibi Türk harfine uymayan Arapça, Acemce terkipler ne de, Arabça, Acemce edatlar vardı. Konuşurken cümlemiz kısa, Arabça, Acemce terkiplerden, (atıf tefsiri)’lerden külliye müberra idi. Şavtı ahengimizle şivemiz gökçe Türkçe olmayan kelimeleri bile yumuşatıyor, Türkleştiriyordu. Mesela ilk hecesinde (ü) olan bir kelimenin ikinci hecesi “ü” olacaktı. Üzüntü, Üzüm gibi... Sonra Arapça “Münir” kelimesini biz “Münür” telaffuz etmiyor, daima şavt-ı ahengimize uydurarak “Münür” diyoruz. Ve hemen her kelimeyi lisanımıza girince bozup kendi şivemize sokuyor ve o kelime eski milliyetini ancak imlası ve terkip kaideleri sayesinde muhafaza ediyordu. Yavaş yavaş anlaşıldı ki “bir lisan kendi cüzlerinden değil, tasarruflarından mürekkepti. Tasarruf ettiğimiz, kelimeler ise tekellüm lisanına inen ve Türkçesi olmayan Arapça, Acemce kelimelerle ıstılahlardı. Konuşur gibi yazarsak Türkçe yazmış addolunuruz. Tabii hareketleri de yaşar. Türkçede, Türkçe sarfının hâkimiyetini eskiler ve hatta yenilerden bir kısmı istemiyorlardı. Son günlerin gayet tabii, sade, terkipsiz ve saf yazıları yanında yine birçok Arapça, Acemce terkiplerle doldurulmuş, anlaşılmaz ağır, tatsız, yazılar yazılıyordu. Meselâ Hüseyin Dâniş Bey’in manzumeleriyle, Süleyman Nazif Bey’in makaleleri...

Tahrir-i lisan-ı tekellüm lisanından uzaklaştırmak, milletsiz bir lisan kullanmak her ne kadar fena ise de yine bir mislik, bir mektup demektir. Bu mektubun şimdi yazan ancak birkaç müntesibi var. Zaten onlar müseliklerini bırakmazlardı. Nitekim Şinasi lisandan atf-ı tefsirleri kaldırdığı kuvvet yine birçok edipleri bu atıfları daha fazla kullanmaya başlamışlardı. Ekrem Bey’in ve Hamit Bey’in teccidine Muallim Naci Efendi’nin nasıl mukavemet ettiğini daima edebi

muhasebelerde okuyoruz. Aynı hâl bugün de tekrar ediyor. Milli Edebiyat yavaş yavaş teessüs ediyor, milli vezinler doğuyor. Fakat eskiler yine o milliyetsiz ve anlaşılmaz, uydurma lisanlarını bırakmıyor ve onu yaşamak istiyorlar. Milli şiirler, millet için yazılır. Bir kısım bir zümre için yazılan şiirler milli ad olunmaz. İşte eskiler bu noktayı düşünerek kendileri gibi Arapça ve Acemceye son derece vakıf, hususu ve edebî bir lisanla sahip edipler için yazmadıkları zaman Türk milletinin konuştuğu lisanı Türkçe harfini, Türk tertibini kullanmalıydılar. Millî matemler, millî sürurlar, millî ve konuşulan lisanla terennüm olunmalıdır ve bu pek mantıktır. Aksini, biraz düşünen eda edemez. Yazarken konuştuğumuz saf ve sade Türkçeyi kullanmayarak “Osmanlıca” denilen Arapça, Acemce terkiplerin selika, şive ve hissimize muhalif bir tertip ile yan yana getirilmesinden hâsıl olan sanii Enderun lisanının terennüm eden eski şairlerimiz Namık Kemalzade, Ali Ekrem Bey de tayyarecilerimiz için bir şiir neşretti. Niçin bu şiiri Türkçe yazmadı? Bu millî matem lazımdı ki Türkçe yazılsın. Ve eminim ki kimse o terkiplerin bitmez tükenmez zincirinden bir şey anlayamadı. Bu şiirin de, dikkat olunursa görülür ki, Ekrem Bey mümkün olduğu kadar içini kâğıtlarla terkip yapmış, Türkçenin yalnız kelimelerini değil, sarfını cereyanı da sevmediğini göstermiştir. İki üç parça nakledeyim de bakınız:

Vatan ey (fıkr-i ismen Peyma) Vatan (Encâ-yı zar zarından) Vatan evladığının mezarından bakıyor (tabeş güzârından) Ona coşan olur (Nücum u sema) işte bir (İsme ruh u âlud) ki hevâsında (İbtisâm-ı bahar) ki kebudunda (Cünbüş ü ebhar) bus eder arzı bir (taravet-i har) yükselir cevve bir (dua-yı vedûd) Sanki (Aguş bizim maderdir) Çırpınır kollarında bir Nevzad vechi bir (Zühre-i mübeşşirdir) Şimdi bir (fend-bâd-cûşa cûş) ve ilh... Şimdi bundan ne anlaşılır. (Tend-bâd cûşa cûş) un Türkçesi yok mudur? Yoksa Türklere bu terkiplerin de lüzumu yok mudur? Demek. Lakin maksat söylenen tabii Türkçeyi yazmak... Milli matemini konuşulan güzel Türkçe ile ve milli Türk vezniyle yazan Aka Gündüz'ün de şiirini nakledeceğim. Aka Gündüz bu şiirinde “Şevket, gayret, hamiyet, saik, layık, gayil, kügrân ve ilh...” gibi kelimeleri Türkçeye addediyor. Çünkü bunlar tekellüm lisanına girmiş, tasrif edilmiş, manasını her Türk'ün öğrenmiş olduğu kelimelerdir. Hiçbir Türk'ün konuşurken “Zühre-i mübeşşir, dua-yı vedûd, tend-bâd, cûşa cûş, taravet-har, sükût, harman, hayal-i Nigar, enhâ-yı zar râz, tabeş-güzûr, cünbüş ü ebhâr ve ilh...” demez, hatta

diyemez. Çünkü Türk'ün sudurunda ancak Türk sarfı yaşar. İşte Aka Gündüz'ün konuştuğumuz güzel, sade ve saf Türkçe, millî Türk vezniyle yazdığı şiir: Yaşayan Ölüler.

Gökte bulutlara bir yoldaştınız,
Denizler aştınız, dağlar aştınız,
Hâlâ nuri gibi uçup taştınız,
En sonra düştünüz toprak üstüne,
Tarihte bir altın yaprak üstüne.

Ey fetih! Ey şehit!
Gördü şu cihan öldüğü toprakta, yeniden doğan
Kaçanlar önünde, uçan kahraman,
Aktı mı kanların toprak üstüne?
Tarihte bir şanlı yaprak üstüne!

Vatan ey sadık sadığı şehit!
Yükselmekle kıldın küfranı tehdit.
En sonunda düştün toprak üstüne,
Tarihinde bir altın yaprak üstüne,

Kanlardan deniz müslümanlığı,
Eflaka saldınız kahramanlığı.
Yükselttiniz gafil, kör insanlığı.

Lakin ise düştünüz, toprak üstüne,
Toprakta bir altın yaprak üstüne.

Asıl ölü biziz, asıl cihansa bizle
Siz imanlısınız, asıl kansız biz,
Siz şereflişiniz asıl şanssız biz,
İşte siz düştünüz toprak üstüne
Tarihte bir altın yaprak üstüne.

Ey çifte şehitler! Çifte kahraman!
Şahit sizlere yerle asuman,
Yokluğu örttünüz, varlıkla hemen,
Düşmediniz asıl toprak üstüne,
Düştünüz bir şanlı toprak üstüne.

Yok, bir küçük şeref, bir küçük duygu!
Kahrımıza kâfi, bir küçük pusu!
Bizi ister mi hiç bu toprak pusu?
Felek bizi atsın toprak üstüne,
Hazana uğramış yaprak üstüne.

Bir lokma ekmeğe vatani satan,

Bir lahza hayat için silahı atan,
İrzini düşmanın hırsına katan,
Atılsın çürümüş toprak üstüne,
Yazılsın çamurlu yaprak üstüne.

Saklamak gerekmez duyuyor vecihten
Yalandan ağlıyor, sizi ağlayan,
Kurtarsın bu halden bizi yaradan.
Ne yiğitler attık toprak üstüne!
Ne kurtlar üşüşürttük yaprak üstüne!
Şerefe hayata layık olanlar,
Düştüler, gittiler toprak üstüne,
Tarihi ağlatan toprak üstüne.

Şimdi bu şiiri okur da hangi Türk anlamaz hangi Türk müteessir olmaz?
Çünkü lisan Türkçedir konuştuğumuz dildir. Eskiler, Enderun Osmanlıcasıyla
terkipler, terkipler, terkipler yazan şairler bari kırk yılda bir defa millî bir matemi,
millî bir süruru Türkçe terennüm etmek lütfunda bulunsalar... Ve anlasalar ki artık
Türkler; Arap, Acem, gerinin edebiyatının doğurduğu çirkin mahsulleri istemiyorlar.
Gördükleri rağbetsizlik olsun bu zatları uyandırmıyor mu? Uyan, kendi dilinin
satırlara geçtiğini görmek isteyen koca bir milletin kavmi ve meşru iştiyaklarını
duymuyorlar mı?

(Ömer Seyfettin, *Millî Şiirler*, *Zekâ*, nu.22, s. 352–353–354.)

3.2.13. Matbuatta Palavra

Hiç yoktan... Durup dururken, dünyada kimsenin bilmediği “ilm-i menafî er-ruh” gibi bir ilmin yalnız ismini icat ve bu ilmle fikirlerine de şâhid getiren meşhur Ali Kemal Bey son defa Türklüğe hizmet “havsala-yı kübrâ”dan masal uydurmakla olamayacağını yazıyordu. Hak verdim. İçimden daima malumat ve beyt olduğu “mecmua-yı malum” kadar doğru söylüyordu. Sonra olsa olsa doktor ve feylesof ve eski mebus Rıza Tevfik Bey Efendinin maisinin bir hizmet, hem de gayet büyük ve mühim bir hizmet sayılabileceğini tekrarlıyordu. Zaten bundan tabii bir şey yoktu. Üç milyon kitap okumuş, altı yüz bin sahifelik gayr-ı matbu bir eser yazmış ve muktedir bir zât kadar kim hizmet edebiliyordu.

Hemen doktor ve feylesof Rıza Tevfik Bey’in son defa yazdığı makaleleri buldum. Ve dikkatle okumaya başladım. Zekâm, muhakemem, fikrim bu gayet büyük adamın yazılarını anlamaya müstait değildi. Anlayamadım.

— Aman Ya Rabbi! Ne vukuf, ne kuvvet, ne fedakârlık! Diyordum, zavallı feylesof kırk sekiz yaşından sonra yüzbinlerce eski kitapları karıştırıyor. Meydana inciler çıkarıyor...

Vatanımın böyle bir âlim yetiştirdiğine için için seviniyordum. Kendi yazdığı atı yüz bin sahifelik gayr-ı matbu eserini tab ettirmeyi sonraya bırakıyor, (Risale-yi vahdet-i vücûd) ünvânlı eski bir kitabı bastırmak istiyor idi. Bu ne âlicenaplıktı! Altı mart tarihli peyâm ilavesinde? Bunu vad ediyordu. Fakat yalnız o kadar zahmet çekerek bulduğu ve hiçbir yerde diğer nühasını görmediği kitabın müellifi için tereddüt ediyordu:

— Ya Ahmed el-cehârinin yahut da İdris Muhtefi’nin diyordu. Ben hakikaten büyük ve âlimane olan bu saye? Şaşırdım. Başka hangi Türk ve yahut hangi Osmanlı âlimi böyle müellifini bilmediği görülmemiş kitaplar bulsun! Ve tab ettirmeğe kalkmasın...

Hayret ve meftuniyetimi dün akşam vapurda rast geldiğim arkadaşşıma anlattım.

— Gayet büyük bir adam... O kasferde gitse o anda füsûr yaparlar...

Diyordum. Arkadaşım yüzüme baktı. Feylesof doktora karşı beslediği hürmet ve hayreti zaten biliyordu. Ama bilmem niye:

— Şaka mı ediyorsun? Diye sordu.

— Niçin şaka edeceğim?

— Şaka etmiyor isen budalası...

— Niçin budalayım?

— Ayol doktorun yazdığına inanıyor musun? Dedi. Onlar hep palavra.

— Hep palavra mı?

— Evet, hep palavra... O kadar ilmine, fazlına bayıldığı bu meşhur feylesof, hiç mutalaayı sevmez. Eline geçen bir kitabı okumadığı gibi müellifinin ismini aramaya bile üşenir. “Gizli fakat ruhlu bir edebiyat” makalesinde bahsettiği “Risale-yi vahdet-i vücûd” ne Ahmed el-cihârinin, ne de İdris Muhtefi’nindir. O öyle ağzına geldiği için palavra savurup geçiyor. Hâlbuki bu kitap (1515) tarihinde vefat eden matsufeden divan-ı eşâr sahibi Seyit Seyfullah Efendi’nindir ki bu zat kapısı civarında üçler dergâhında yol üzerinde medfundur. Ve meşhur Seyit Nizamettin’in mahdumudur. Ve yine feylesofun “diger nüshasını hiçbir yerde görmedim” diye bir palavra savururak badıracağını müjdelediği bu risale yirmi otuz sene evvel sarı kâğıt üzerine tab olunmuştur. Yakın zamana kadar bedestan yanındaki sahaflarda bulunurdu. Kütüphane-yi “Kütüb tavsif?” kısmının (175) numaralı mecmuasında Mısır-yi Niyazi ve Sarı Abdullah Efendi’nin risaleleri arasında bu risale de vardır. Ve matbunda olduğu gibi “Seyit Seyfullah’ın eseridir” diye yazılıdır. Ben âlim ve iddiacı değilim. Lakin mütalaaya bir parça merakım vardır. Benim gibi ne kadar (biraz mütalaa) meraklısı varsa doktor feylesofun “hiç görülmemiş bir eser diye halka yutturmak istediği bu matbu kitabı okumuşumdur. Feylesofun maksadı bir takım cahillere “bakınız ben şimdi de eski ve meçhul kitapları buluyorum, bunları bulmak için ne kadar çok kitap okumaklığım icap ettiğini düşünün. Hem öyle eski eserler buluyorum ki müellifleri bile malum değil demektir.” Hâlbuki palavra kuvvetiyle o kadar nadide ve meçhul yaptığı bu risale o kadar malûmdur ki... Hemen kütüphanelere giren her adam bilir. Hele sahaflarda bilmeyen kitapçı pek azdır. O kadar malum bir şey için bu kadar siyah bir bilgisizlik gösteren meşhur feylesofun

diger palavralarını da bir kere düşün! Şimdi sana nasıl budala demeyeceğim? Söyle...

Ah sevgili ve muazzez doktor! Bana “budala” dedirttiğin için sana kızıyorum. Fakat... Fakat ne yalan söyleyeyim? Benim gibi birçok cahillerin seni hâlâ bir şey zannederek ezeli palavralarını sahih sandıklarını düşünüyor ve bilinmez nasıl bir sihir ve sanatla kazandığın o sebepsiz ve kuru gürültüden ibaret olan şöhret sayesinde hükümetten rahat rahat, hiç yorulmadan, her ay aldığın liracıkları kıskanıyorum... Çünkü bundan başka kıskanacak bir şeyin yok...

(Ömer Seyfettin, *Matbuatta Palavra, Zekâ*, nu. 25, s. 30–31–32)

3.2.14. Edebiyat ve Gençliğimiz

Rumeli hezimetini vaki olmadan, gençlik devr-i istibdatta madur olarak, inkılâptan sonra itiyat belası edebiyat içinde istiğraktan kurtulamamıştı. Bunu tarih af ile yazsın. Fakat vatanın yarı parçasını elimizden götüren, Rumeli kerbelâ-yı millîsinden sonra vazife, gençliği artık intibaha davet etmiştir. Artık bundan ötesini tarih, sahaif-i tenkidine, afyon suyu ile yazacaktır.

Rumeli felaketi vatanın yakın bir köşesinde sukut-u ölüm haykırır, muhacir arabaları Bâb-ı Âli Caddesi'nde seyyar tabutlar gibi canlı ölümler naklederken, gençliğimiz hâlâ, visal ve misal peşinde koşuyor, edebiyat nâmüstead şairlerin edâ-yı hayidelerinden, meştihiyât gayr-ı vicdanelerinden kurtulamıyordu. Bu itiyat sefil hâlâ ve hâlâ bu sivri kafaların üzerinde vebaya benzeyen bir kavak yeli gibi esip duruyor. Bir milletin mürebbiyât-i maneviyesi arasında edebiyatın da bir kudret-i istifâiyesi olduğu muhakkaktır. Fakat bu kudret etka edecek famla, istinat edecek nikât-ı esâsiyeye müftekdir.

Bunlar temin olunmadan, şu tarz-ı hevâ pürsitanede takip olunacak edebiyat, iş başına giden bir amelenin yolda mani söyleyerek ezâci-yi evkaf etmiş gibi ağustos böcekliği etmekten farkı olamaz.

Bir cihat ordusu, silahlanır harp meydanına gelir, her şeyi amade-i şûlet olur, işte edebiyat ve musiki o zaman izhar-ı keramet eder. Bir teşide, bir netse ile zebunları kahraman, kahramanları aslan eder.

Balkan felaketi bizi bir harp belâ-yı peyâm içinde üzdü çöktürdü, “madde ve kütle” kaybettiğimiz şu “felek imtihanı” sene-yi tâliyede kazanmak, tarih önünde sınıftan düşmüş bir şakirt hacaletiyile dönecek kalmamak için bize hayatımızı telâfi etmek lazım gelirdi. Bu zayıf ise edebiyat değil, kan ve vatandı.

Biz bugün ölmüş ecdat ile doğacak ahfat arasında sûd-ı tenelik eden bir türbedar vaziyetindeyiz. Bize gazel söylemek yakışmaz. Biz söyleyeceğimiz niniyi bile, huzur-u mevtaya hürmeten pes perdeden ve belki ilahi tarzında söylemek mecburiyetindeyiz.

Gençliğimizin sazende ve havanende kısmı ve bunların (mâi sûtrelere) kadıncı şairleri tarih önünde aldığımız ve şu vaziyeti hacaletvari temil edip de, ihfisdai ecdadın kabri önünde faal ve müntakim büyütmek için ilahiler, millî ilahiler lazım olduğunu hâlâ derk idemiyorlar. Şuaramız arasında hala bir (Harsetuf) (Butef) çıkmadı.

Biliyoruz ki, gençliğimizi istila eden tarz hazır edebiyat merakı, bize Karvin vasıtanın büyütülmemiş yadigârlarından Rönesans’ın pürüzleyip daha kötüleştirdiği bergüzarlarındandır.

Karvin vasılatının devr-i istila gençliğinde şan olan harp ve darbe iktidar kesbetmek; dini pek bir silahşör olmalı. Bu akide, bilahire o derece tebdil ve gençlik o derece reddetti ki, gençliğin sıfat-ı mümtaz-ı fahrı bundan sonra dadı dizinde masal dinlemek, kendi büyüğü önünde [dev] görmüş gibi sinmek oldu.

Devr-i telakki olan sen sabâvette, kocakarı masalı ile imlâ-yı efkâr eden bu biçareler bilahire eski şuaramızın edipleri ile tenvir-i izan ettiler. Bugün şarka bir nazar-ı istihfaf atarak feshane-i edebîlerini ecnebi mallarından tedarik etmeye uğraşan şuaramızın hala kocakarı masallarının teslis-i edebiyesini gösteren (aşk-hicran-vuslat) akanim-i sebanesinden kurtulamadılar. (Sebâ kelimesi için lûgat’a müracat oluna) illeti bu suretle teşhis ediyoruz. İşte fecr-i ati gibi, Nâyiler gibi, hala

anane ve dadılarının masallarını nazmeden bu genç şairlerimizin derd-i nâmekşuf ruhanilerine karşı vereceğimiz rapor.

Bu müddeamızın en kutlu delili de henüz gençlik içinden ehemmiyet ve kıymet ve kati takdirler ile vatanperverane mesaide bulunacak kimseler zuhur etmemesi, edebiyat-ı vatanperveranenin hâlâ ve hâlâ eski kalmalara müftekar kalmasıdır. Filhakika bu gün bir tuti, bir hicran, bir mehtap yazmak için vazife-i milletini unutarak uğraşan gençler, bir imtidayı hocası ve hatta bir aktar, bir bakkal olsalardı, vatan karşısında yine, ifa-yı vazife ediyorum kavliyle teselliye daha ziyade istihkak kesbedebilirlerdi.

Hâlbuki dilber ve zarif edebiyatın bu günkü gençlikle zıfafi, beyt-ül mal-i müsliminden geçinecek bir lâkayta ihtiras vücuda getirmekten başka bir fayda vermiyor.

İşte vazife karşısında edebiyat ve gençliğimiz.

Ne hazin?

(Tevfik Mecdi, *Edebiyat ve Gençliğimiz*, *Zekâ*, nu. 25, s. 33)

3.2.15. Yaramaz Çocuğun Hatıratından

Hüseyin Rahmi Bey'e:

İdadiye geçtiğim ilk haftasında yoklamada bir arkadaşımın kulağına ısırgan tuzu sürdüğüm için izinsiz kalmıştım.

İlk hafta teshir olmak hasebiyle o Cuma gecesi, teknil sınıf arkadaşlarımın nasıl birer beşuş çehre ile mektebin kapısından çıktıklarını gördüğüm zaman; benim gibi birinci defa izinsiz kalan diğer küçük bir arkadaşımınla beraber meyasûne ağlamış ve şeytancarane bir az amal-i fikirden sonra tehlikeli de olsa kaçmaya karar vermiştik... Usulca derlenip, toplanıp nöbetçilerin dalgınlığından bilâistifâde kapıdan dışarı fırladık.

Bilmem onu, ben eve geldiğim zaman valide ve hemşirem nevazişkâr buseler ve iltifatlarla karşıladılar ki, yarım saat kadar sermest u sürur öpüşüp kaldım ve bu aralık kendilerine firarımı sezdirmemeye çalıştım...

Benim için yenecek neler hazırlamışlardı neler! Yalnız sofrada dört türlü tatlıdan maada mütenevvi yemişler vardı. Yemek pek neşe ve şetaretle yenmiş, şimdi bilhassa beni ziyaret için komşulardan, akrabadan bir alay kadın çocuklarla eve dolmuş, sigara dumanından göz gözü görmeyen odanın mütefessin havası içinde bir hay huy şematet temevvüce başlamıştı.

Komşu çocuklarla gülüp oynarken firarım akla geldi, gayri ihtiyarı gözlerim sulandı; itiraftan vaki olan sualleri hep cevapsız bırakıp mütemadi ağlamaya ve hırkamin kollarıyla gözyaşlarımı silmeye başladım. Annem, bir hiss-i şefkat maderâne ile yanıma sokuldu:

— Ne o yavrum, ne oldun, söyle bana! Bende ses yok...

Tekrar etti:

— Söylesene yavrum!

Ağlayarak ve o lakırdıları ağzımda çiğneye çiğneye ben bu mektebe gitmem dedim.

— Sebebi?

Ağlamaya başladım:

Baksana... Anneciğim daha gider gitmez ilk haftası beni izinsiz bıraktılar, ben de sizin hasretinize dayanamayarak kaçtım... Şimdi gidince hem üç hafta izinsiz kalırım hem de döverler...

Annem, evvela güler yüzle uzun uzun nasihatlerini izaleden çekinmeyerek mektebe gitmekliğim hakkında beni pek çok iknaya çalıştı. Ben yüz bulunca bütün bütün şımardım; gitmeyeceğim de gitmeyeceğim diye ter ter tepindim...

Kızdı, zan ederim dövmek için olacak üzerime yürümek istedi... Misafirler bırakmadılar ve ben ağlaya ağlaya minderin üstünde uyuyakaldım...

Ertesi günü annem erkenden beni uyandırıp çarşaflandı, kolumdan tutup sürüklercesine karşımızdaki miralayların evine götürdü... Miralaylar bizim ders nazırımızdı... Annem daha kapıdan:

Hu! Bey orda mı diye kadınlara seslendi. Evde henüz kahveye çıkmadı dediler... İçeri girdik miralay bey bizi gecelik entarisiyle merdiven başından, buyurun buyurun Sâfinâz Hanım, yine nedir zorun bu oğlanla! Nidalarıyla karşıladı ve beni daima tedhiş eden iri, patlak gözleriyle tehdit âmiz süzerek odasına aldı...

Annem:

— Rahatsız ettim ama bey kusura bakmayın! Nedir benim bu oğlandan çektiğim Allah aşkına? Şu yaşa geldim, saçım, başım ağardı. Böylesini görmedim... Hadi bir vakte kadar çocuk mocuk diyor elbette bir gün olup aklı başına gelecek uslanacaktır diye zar zor katlanıyor, dişimizi sıkıyorduk... İşte bakın, kazık kadar oldu, rüşdîyeyi bitirdi gece yatısına geçti... Artık devlet ve millet giydirip kuşatacak yedirip içirerek adam edecek! Bunun hala kırılısıca kafasının adam olmaya niyeti yok... Ta üç gün evvelinden başladım hazırlığa, dün akşama kadar... Bir haftadır göremediğim oğlum gelecek, evladım gelecek de bir arada yeyip içeceğiz diye, ben didindim kız didindi; tel kadayıfından tutun da... Ne karın ağrısıdır o? Vanilyalı sütlacına kadar hepsini hazırladık, ettik... Ha şimdi gelecek, ha şimdi gelecek diye saatlerce pencerede bekledik bir de gele gele beyimiz geldi. Hoş geldi, safâlar geldi vükela geliyormuş gibi kapılardan karşıladık... Kız zavalılık ağabeyciğim, ağabeyciğim diye parça parça oldu. Ağladı sızladı, ben de ağladım... —Ağlamaya başlayarak- hay inşallah cenazene de böyle ağlarım, boyu bosu devrilesice yezit!

Yemeğe oturduk, bir şeyler yok... Yemekten önce söylese olmayacak, sofrada tatsızlık olacak... Bilir miyim işin aslını?

Üç bir haftadır görmediğim evladımın bir arada yiyorum diye ben bile az yerken akşam ne kadar iştahlı yemek yedik... Kör boğazına kurşun akası! Tıka basa yedikten sonra güzelce kalktı, erkek minderine kuruldu... Yine bir şeyler yok... Besbelli biz bize söylemeye sıkıldı; tam konu komşu gelip de iki lakırdı ederken bir de ne bakarsın iki gözüm beyim! Gözleri dolu dolu olmuş ağlıyor. Ne var, ne oldun dedik; ses yok... Söylesene ayol nedir zorun! Yine ses yok. Oğlan söyle, beni öldürecek misin, nedir bu ağlamanın sebebi? Artık dayanamadı. Hıçkırığa hıçkırığa

minderin üstüne kapandı, ben mektebe gitmeyeceğim diye tutturmasın mı? Kadınlardan utandım, yerin dibine geçtim... İlahi, nedir o Âliye Hanım'ın oğlu Vasıf... Oğlan kaç senedir okuyor, bıyıkları bükülecek, hâlâ okuyor. Anası söylüyor; daha dört sene mi ne de başka bir mektepte okuyacakmış. Kadıncağız, o gece bizde idi, yüzüme şöyle bir baktı... Yerin dibine geçtim. Benimle beraber herkes ayıptır, günahdır, etme, eyleme diye ne kadar yürek tükettilerse hayretmedi. İllâ gitmeyeceğim diye bağıra bağıra bir köşeye zıbardı, yattı. Bir şeycik demem; ölüm döşeklerine yat da kalkamaz ol, sana verdiğim bu kadar emeklerim haram olsun! Rahmetli şehit baban kafasını kaldırsa da bu hâli görse! Burada miralay gazabane bana emretti:

— Şöyle yanıma gel! İhtirazile sokuldum.

— Ne imiş bakayım mektebe gitmemek istediğinin sebebi?

Ben cevap vermeden yine annem atıldı:

— İzinsiz bırakmışlarmış da, bilmem ne etmiş. Hepsi yalan, hepsi düzen. Bu kadar âlemin çocuğunun içinde izinsiz bırakacak seni mi buldular? Bıraksalar kim bilir ne yaptın ki bıraktılar sen bir yerde rahat duramazsın ki...

Miralaya hitaben:

— Âmân beyciğim, efendiciğim, ayaklarını öpeyim, bunu siz bildiğiniz gibi yapın, izinsiz bırakın dövün, hapsedin ne yaparsanız yapın, adam edin! İşte ben gidiyorum adam olmazsa kendi bilir, ben eve almam. Ya mektebe gitmeli, ya evin semtine uğramamalı deyip annem savuştu. Şimdi miralay sert de olsa bana annemden daha halim geliyordu. Meseleyi anlattım. Biraz düşündü ve mektebe gidince beni cezadan affettireceğini vad ile yanıma bir nefer terfik ederek tekrar eve, annemin yanına yolladı...

Bütün memanetlerine rağmen annemin ellerinden öptüm, barıştık, biraz oturduktan sonra müthiş bir gazâb-ı derunî ile mektebe mütevecihen evden çıktım...

Mektepte cumartesi günü akşama kadar bir ses çıkmamıştı. Bir gün bir geceyi bin türlü helecan ve heyecanlarla geçirmiştım, çok korkuyordum. Akşamüstü yoklamada nöbetçi çavuşu elinde bir pusula ile beni benimle beraber firar eden diğer

küçük arkadaşımı çağırdığı vakit ben de sabahtan beri zihnen tasarladığım yalanın tanzimiyle meşguldüm. Nöbetçi zabitanın odasına gittik, dahliye zabıtından maada bir genç mülazım vardı. Bize bakıp gülüştüler, mülazım dedi ki:

— Hele şunlara bak, boylarına poslarına bakmadan bir de firar etmişler. Şimdi görürsünüz, niye kaçtınız bakayım? Arkadaşım korkudan titriyor ve ben altın nahut tanesi gibi terler döküyordum, dayak korkusuyla yanımdakine meydan bırakmadan, ağlayarak cevap verdim:

— Efendim, bilseniz bu firarımın bir mecburiyet-i elime tahtında olduğunu! Emin olunuz ki değil beni tecziye etmek, ihtimal yalnız afv ile de bırakmaz da belki takdir ve taltif edersiniz...

Ben kendisini hayal meyal tahattur edebildiğim; muharebesinde büyük fedakârlıklar ibrâziyle sûret-i feciade şehîd olan yüzbaşı Efendinin mahdumuyum. Pederimin vaka-yı şehâdeti o zaman validem üzerinde pek fena tesir yapıp onu da fena halde hastalandırmıştı. O vakitten beri zavallı kendini bir türlü hastalıktan toparlayamayıp gittikçe vücuttan düşmekte idi, bilhassa alil ve muavenetsiz kalkamayacak bir hâlde sakat oldu. Benden başka bakacak hiç kimsesi de yoktu. Önce rüşdiyede iken sabahtan yanına her şeyi hazırlar gider ve akşam gelir sabaha kadar yanından ayrılmazdım. Fakat öteden beri rüşdiyeyi bitirdikten sonra idâdiye geçince onu gece bırakıp da gideceğimi düşünüyor ve babamın pek sevgili olan mesleğini de bir türlü terk etmek istemiyordum. Bir gün bu fikri kendisine açtığım vakit demişti ki:

— Oğlum git, babanın kılıncını kuşan onun yerine geç de ben burada aç öleyim ziyarı yok...

Ben bundan cesaret alarak ve kendisini önce Allah'a saniyen komşularımızdan nazımızın geçtiği bir kadına havale ederek gelip buraya kaydolundum. Çocukluk sâikasıyla yaptığım ufak bir hatadan dolayı daha ilk haftada izinsiz kalınca bittabii evde belli bir haftadır oturduğu yerden bir yere kımlıdanamayan zavallı anneciğimin hâlini hatta açlığını, susuzluğunu düşündüm, dayanamadım pek mecburî ve mazur olarak kaçtım. Benim yerimde siz olsanız ne yapardınız ve şimdi bana ne yaparsınız?

Baktım ki genç mülazım mendiliyle yaşarmış gözlerini siliyor, yüzbaşı kafasını öne eğmiş mütevekkilâne düşünüyordu. Yüzbaşı ayağa kalkıp mülazıma: Al kılıncını dedi ve bize de geliniz emrini verdi. Müdür paşanın odasının önünde durduk nöbetçiye paşa içerde mi diye sordular. O da:

— İçerde efendim.

Onlar ikisi birden girdiler biz kapıda bekledi. Yüzbaşı; benim dayağın korkusuyla muhayyilemde canlanan bu sergüzeşt-i hazinimin sonuna gelmişti. Paşa:

— Yeter, yeter! Yüzbaşı kes, dedi. Dinleyemedi ve sonra ben dedi onun babasını tanırım, alaydan yetişme idi, lâkin cesur ve fedakâr zabitti. Vah zavallı çocuk! O zavallı çocuğu zadedgân sınıfına kaydediniz. Neharilerle beraber akşam sabah evine gidip gelsin. Ve biraz düşündükten sonra çağırın göreyim, dedi.

Beni içeri aldılar, paşanın; nerede oturuyorsun oğlum, sabah akşam gidip gelebilir misin sualine cevap vermeden kapı açıldı, komşumuz miralay içeri girdi ve ben yıldırımla vurulmuşa döndüm.

Beş dakika sonra yüzbaşım ensemden ite ite beni hapse götürürken firâri küçük arkadaşım da:

— Efendim zaten beni de o ayartmıştı diye mülazıma tazlim-i hâl ediyordu.

(Osman, *Yaramaz Çocuğun Hatıratından*, *Zekâ*, nu. 31, s. 102)

3.2.16. Baha Tevfik'e Ait (Baha Tevfik'in Ölümü Üzerine Yazılan Taziyeler):

“Çok çalışkandı. Çok zekiydi. Fakat gayesizdi. O zekâsıyla, o saidiyle mükemmel bir feylesof yalnız bir fanteziyet oldu.

On yedi cilt kitap neşrettiği halde milletine hizmeti mahdut kaldı.

Ey gençler! Onun yorulmak bilmez çalışkanlığını seviniz! Fakat sakın gayesizliğini taklit etmeyiniz. Çünkü asrımız milliyet ve faide asrıdır. Ve âlemdeki mefhumlar artık “şeniyet”den çıkarılır, yoksa arzu, heves ve ihtirastan değil!”

Ömer Seyfettin

Baha Tevfik İçin

“Zavallı Baha’yı kadirşinas bir iki arkadaşla masum beş on mektep çocuğu gömdü. Az kalsın musalla üstünde yapayalnız kalacaktı. Fakat onun ölümünden müteessir olmayan bazı gençlerimizi rahmetlinin çıkardığı eşek gazetesinin mahil muharrirleri bile kaldırmağa gelmeyecektir.”

Aka Gündüz

Baha’nın ufku bana hayatta ihtimal veremediğim birçok hakikatleri daha öğretti. İnsanların vefadaki ihmallerini, nisyenlerini, her şeylerini müsamaha edeceğim. Fakat muhitimizin zekâya, cehd ve akdama, bilhassa diğerlerini yükseltmek için şebâb-ı ömrünü tebah edercesine çalışan zatlara karşı izhar etmekte olduğu bu kayıtsızlığı hiçbir vakit unutmayacağım.

Suphi Ethem

(*Baha Tevfik’e Ait (Baha Tevfik’in Ölümü Üzerine Yazılan Taziyeler)*, Zekâ, nu. 32, s. 113)

3.2.17. Lisan Meselesi

Lisan cemaatın ruhundan doğar. Hayat-ı umûmiyede istihale katidir. İlm-i lisanın ilm-i tabiiyede mühim bir mevki vardır. İştikaklarda her zaman mahzurlar bulunur. Tarih-i tıbbiyede lisanın ehemmiyeti büyüktür.- Lisanda vahdet ve telâsik meseleleri biraz nazariyeler serdini mucip olmuştur.-

Beşerin mevcudiyetinde ümitsizlik kadar ıztırap tevlit eden bir husus yoktur. Ümitsizlik ıztırabı her şahsın az çok tedafii bir vaziyette kalmasını muciptir.

Son felaketler bize yalnız silahla değil bilgi ile de mücehhez bulunmaklığı öğretti. Bu vukuf bir buçuk seneden beri aramızda müteselsil faaliyetlerin tezahürüne vesile teşkil etmektedir. Bunların hemen büyük bir kısmı esastan ziyade ferilere temas ettiği hâlde ruh-u avamın arası tarihini iyice bilen bir psikolog nazarında yine bunların ehemmiyeti vardır.

Bahsetmek istediğim lisan meselesi de bu teferruata dâhildir. Şimdiye kadar bu hususta birçok sözler söylendi ve hâlen de söylenmektedir. Fakat teessüf edilecek

bir cihet var ki, münakaşaların hepsi dedikoduya masraf oldu. Buna rağmen ilm-i lisanın mevzuuna dair şimdiye kadar hemen hiçbir söz söylendi gibi bir şey.

Biz bu kalem münakaşaları arasında lisanın tarifini bilmek, tekvini tarihini, hayatını, inbisatını, tebeddülünü, gayesini görmek isterdik. Hâlbuki böyle olmadı. Yeni lisan, tadil lisan Fransızca birkaç kelimeyi gayr-ı menus bir iki garpça veya Türkçe kelime ile nakle münhasır kaldı. Ve tabii neticede değerli bir fayde temin edilmeden mesele kendiliğinden muğlâk bir şekil almış oldu.

Mevzum bu dedikodulara tamamiyle bigânedir. Bununla beraber, lisanın menşei ile meşgul olmak, ıslah ve tadilinde takip edilecek usullere irae etmek niyetinde değilim. Çünkü bunlardan birincisi münhasıran antropolojiye râci bir keyfiyet; ikincisi ise ıslahatçıların uhdesine mevduu bir vazifedir. Benim dâhilinde hareket edebileceğim dar hudut ise şundan ibarettir:

Lisanın morfolojisini ve bünyesini göstermek; hayatında maruz kaldığı istihaleleri irâe etmek, beşerin tarih-i tabisindeki mevkiini bildirmek. Ümit ediyorum ki, bu irâelerim tulu (tevali) edecek olan münakaşaların faydasız taşkınlıklarına mani olacaktır.

Her şeyden önce şurası bilinmelidir ki, lisanın ıslahı bir iki zatın keyf ve arzusuna tabi değildir. Bu hususa dair elde salim bir vâhid-i kıyasî mevcuttur. Beşerin tarih-i tabiiyesinde bize lisandan daha harkûlade, daha etraflı, daha yorucu bir şeyi irae etmektedir. Lisani icat ve ibda eden sarf ve nahv muharrirleri, kavaid mütehasısları, deha sahbeleri, akademileri değil cemaatın, halkın rauhudur. Bir âlim tarafından bin zahmetle tedvin edilen lisanın kaideleri ekseriyetle cemaatın ruhundan iradesiz ve şuursuz olarak çıkmıştır.

İstihale hayata hâkimdir. Cihanın tekevvününden bu ana kadar faaliyette bulunan bu amil serbestîsinde hemen gayr-ı mahsus gibidir. Onun varlığı zaman ile ölçülür. Şahısların bünyelerine kadar icra-yı tesir eden istihale onların fikirlerinde de, lisanlarında da birçok tehavüllere badi olur.

İki sene önce Selanik'te münteşir "Genç Kalemler" mecmuasında lisana dair birçok fikirler dermiyan edildi. Daha o zaman bu gibi hususların münhasıran fen ile halledilebileceklerini göstermiş olmak için "Alman Tarih-i Edebiyatına Umumî Bir

Nazar” diye uzunca bir makale yazmışım. Bu makalede “Löter”den bahsederken “Bu zat, demişim, en ziyade lisanı ananeleri nazar-ı itibara alarak lisanı ıslaha çalışmıştır.” Bizde de bu kaideye rağbet ediliyorduydu da biraz ifrattan da geri durulmuyordu.

Anane hayat-ı ictimâiyede esastır. Anane lisanda, müsesata da şamildir. Ananesiz milliyet ve medeniyet olamaz. Anane tabiiyâtı itibarîyle hem eksik hem hata âlûttur. Lisanın, ananeler tarikiyle intikal ettikçe morfolojisinde değişiklik göze çarpar. Her hususta ananelerin batıl bir surette ifnasına razı olmayan kavimler terakki edememeye mahkûmdur. İstikrariyet kanununa göre münkât olmaya çılaşan her mevcudiyet-i uzviye, her cemiyet, her şeyi fenaya karindir.

Terakki için maziye merbut tesisatın –muhafaza ediliyormuş gibi görünerek-hissedilmeyecek tarzda tebdil-i muktezidir.

Fennin bütün şubelerini ihata edemeyen birçok gençlerimiz ananenin şümulüne merbut kalmak isteyerek araya birtakım taşkınlıklar karıştırıyorlardı. Lisanı sadeleştirmek isterken bilmeyerek onu anlaşılmaz bir hâle ifrağa hadim oldular. Pek bedihîdir ki, gaye de akim kaldı.

Diğer kavmilerde olduğu gibi bizim de biri baîd diğeri karib iki mazimiz vardır. Bunlardan baidi müzlim karibi pek münevverdir. Müteselsil asırlarla ayırdığımız mazi-i bâîdin ananesinden, örfünden, ahlakından, seciyesinden ruhumuzda bir zerre kalmıştır. Bu keyfiyet fennen pek muhakkaktır. İstihaleler arzularımızın değil kavânîn-i tabiiyenin mahsulesidir. Münasebetlerin teceddüdü muhaceretlerin tekrarı ile kuvvet kazanan istihale kanunları bünye-i uzviyemiz kadar zihniyetimizi tebdil etmektedir. O hâlde bugün siyasette nasıl alatekinleri, atabeyleri düstur kabul edemiyorsak lisanda da Altay, Ural dilini veya Orhun vadisinden çıkan Köktürkçe’yi teleffuz edemeyiz. Çünkü bu lisanla tekellüm evvela bizim teşekkülât-ı hançeremize gayr-ı müsait, gayr-ı muvafıktır.

İnsanlarda birçok melekeler, hasîseler vardır. Bunlar muhitin heyet-i içtimaiyenin ve en nihayet ferdin iradesiz aksül-amelinin tesiriyle inkişaf edebilmişlerdir.

“ Bana lisanımın esasını kitap ve kavait malumları öğretmedi. Ben onu çocukluğumda münasebette bulunduğum muhitten öğrendim.” Demekle lisanın felsefesi tekmil vuzuh ve sarahatle meydana çıkmış olur.

Eğer mücahedemizde “Marten Luter”i rehber telakk edeceksek bari baid bir mazinin ananesinden önce yakın bir mazininkine tabi olalım. Ve bu günden yarına biraz sahih ananeler tahsil ederek köhneleşmeğe yüz tutanları bir tarafa atalım. Yani her manasiyle muassırlaşmağa çalışalım.

Luter, lisanını avamdan almıştı. Şüphesiz bizde eski üdeba meclislerinde müstemil ifadeleri, Uygur ve Altay lehçesini, hatta Nef’î ve Nergisi lisanını ihmal edeceğiz. Fikirlerimizi, emellerimizi neşr ve tebliğe vasıta, bugünkü halkın kullandığı güzel İstanbul Türkçesi olacaktır.

Her kavim edvar-ı hayatiyesinde istihalelere maruz kalmaktadır. Bir hayat sahibinin nasıl tevellüt, neşv ü nema, tevkif ve izmihlaal safhaları varsa bir lisanında menşei, inbisatı ve ölümü vardır. Bir mevcudiyet ananeye muhit, tesalip vesaire ile değiştiği gibi bir dil de vasatının müteaddit münasebat ve vasıtalar ile tahvile duçar olur. O hâlde uzviyetler ile lisanlar arasında dikkate şayan bir ayniyet vardır.

Şu hâlde bir şahsın rüşeym, cenin ve sabi hâlindeki efal ve hareketini gâhîn halinde araştırmak ne kadar makûs neticeler verirse cemiiyetlerde de tıpkı böyledir. Biz bu kanuna sadık kalarak lisandaki istihaleleri takip edersek –itikadimce- biraz bedbinlikten, hodpesendlikten kurtulmuş oluruz.

Lisan en ziyade itinaya layık bir mesele iken her nasılsa bizde ihmal edilmiştir. Şinasi ve Fikret devrelerinde lisanımız mevcuttu. Maalesef bugün yoktur. Bu boşluğu imla ile uğraşılacağına emin isek de en azimkâr zamanlarda devam etmekte olan bu sükût bizi biraz ümitsizliğe düşürmektedir. Neyse...

Lisanın ıslahından önce onun felsefesine, tekâmülünde tabi olduğu kanunlara vukuf lazımdır. Bunun için, ibtida ıstılahatı ve bilhassa ilm-i lisanla münasebette bulunan ilimleri tetkik etmeliyiz.

İlm-i lisana en yakın ilm-i filolojidir. Birçok kitaplarda filoloji ile ilm-i lisan bir gibi gösterilmektedir. Hâlbuki o “ilm-i lisan-lingüistique”un bir şubesi bile değildir.

Filoloji herhangi bir lisanın sarf, nahv ve tarih-i edebiyat noktasından tetkik ve tedbiîdir. İlm-i lisan ulûm-u tabiiyeden, filoloji ise fûnûn-u târîhîyeden madûttur.

(Suphi Ethem, *Lisan Meselesi*, *Zekâ*, nu. 33, s. 122–123)

3.2.18. Lisan Meselesi

Geçen haftaki musahabemde ilm-i lisan ile filoloji arasındaki farkı tarife başlamıştım. Bu musahabemde ise tekrar eden mevzuu üzerinde biraz tevkif mecbriyetindeyim:

Bir filoloji ilminin düsturu olarak kullandığı ilim; asar-ı atîke, edebiyat hurafat münasebetlerine müstenaden eskilerin vücuda getirdikleri asarları tetkik, tashih ve bazı edebî parçaları tenkit veya şerh etmek vazifesiyile mükelleftir. Bu ilmin malûmat-ı lisaniyedeki hududu da o kadar vasi değildir.

Mesela filoloji en ziyade şunlarla uğraşır:

1. Bir dilin mürur-u zamanla düçar olduğu edebî istihaleleri araştırmak.
2. Bir lisanın menşeyini, sarfını, nahvini en salim tarzını, tevziini coğrafisini, kendisine yakın olan diğer lisanlardan istiare ettiği kelime ve lehçelerin ne olduğunu bilmek.
3. Sanatın müstakbeldeki hissesini ayırmak.

Bu üç güruh, irae edilen hususanın hemen hepsi adeta tarih-i lisanın geniş bir topoğrafyasıdır.

Filoloji yalnız bir lisanla meşgul olduğu vakit elde ettiği ilmî vesikaları şerh ve izah ederek, ciddi ve sahih malumata nazaran onun hata âlûd mütevenninde tadil ve ıslah edebilir. Eğer bu vadide bir iki lehçenin şivesini, usul teleffuzunu husûsât-ı sairesini mukayeseye kalkışırsa o zaman da “mukaysöy compa'rée” ismini alır. İşte filolojinin klasik bir kisveye bürünmesi mukayesevi olmasına vabestedir.

Bazı, müellifler, Germenlere, Anglosaksonlara veya Fransızlara eski Latin ve Yunanlılara ait müstakil birer filoloji gösterdikleri gibi Türk, Arap ve Acem

filolojilerini de bir araya mecz ederek ismine “Şark Filolojisi” diyorlar. Tabii husûsâtın bast ve irâesi benim muhasebemin mevzuundan hariçtir. Bunun için izahatından sarf-ı nazar ediyorum.

Filoloji, ilm-i lisanan pek eskidir. Hatta denilebilir ki ilm-i lisan tevellüdü filolojinin tetkikatına medyundur. Filoloji, bir lisanın tetkikiyle meşgul iken o lisana komşu bulunanlardan iktisap ettiği malûmat-ı lisanîye ile bu tetkikatını mukayese etmiş, neticede kendiliğinden müstakil bir ilm zuhur etmiştir ki, bizim “ilm-i lisan” dediğimiz de budur.

İlm-i lisan, filolojiden ayrıdır demiştim. İftirakın hangi noktalarda olduğunu göstereyim:

Bu şube-i ilm, doğrudan doğruya bir dilin bünyesini tetkikat-ı savtiyeyi tahlil ile mütevağgildir. Bununla beraber, bir lisanı teşkil ve terkip eden mefluz unsurlarıdır. Onların muhtelif şekil ve istihalelerinden beyhude salâhiyettardır. Lisanlarda mürâi, mihaniki ve psikolojik kanunlar onun hudûd-u nazarından hariç değildir. Şu halde, ilm-i lisan ulûm-u tabiiyede hemen hemen fizyolojiye muadildir. Fizyoloji salim uzuvların vazifelerini nasıl gösteriyorsa bu da tetkik ettiği lisanların sedalı veya sedasızlarını teşhis, zabt ve inı tetkik eder. Sonra da tahavvül ve iptal Pernutation kanunlarını zahire çıkarır.

Mamafih, bu kanunların keşf-i echize-i savtiyenin hareketi, vazifesi ile istina peyda etmekle kolaylaşır ki, bu hususta biraz da teşrih ve filoloji denilen ilmlere vukuf zaruridir. Şu irâeye nazaran bir dilin hakkında lazım olacak ve müracaat edilebilecek me hazler “fizyoloji, fizik ve ilm-i lisan” olmak üzere üçtür.

Bunlardan iki evvelkinin lüzumu o kadar kavi değildir. Sathî malumat da o işi görür. Tabii hiç bilmemek ilmi ve esası bir gayeye usul bulmaya engeldir. Şimdi bu hususu da numara tahtında mütala edelim:

1. Seda. Ciğerlerden yükselip, tark-ı hançereyi takiben gelen zefir sütunundan başka bir şey değildir. Bunun kesb-i mafsâl etmesi lakırdıyı husule getirir. Sedanın tahassülünde hançere de müteaddit gazrufların dahli vardır. O hâlde bu ihtizazların ne suretle vaki olduğunu bize fizyoloji denilen pek vasi pek çetin bir ilim gösterecektir.

2. Hikmet-i tabiiyenin satur-ı esâsiyesine vukuf sayesinde echize-i semiyenin bünyesi, levahak uzviyesini muhtelif suretlerde mütehasıs eden ihtizazât-ı hevâiyenin terkibi intisacı, münhameketi anlaşılır.

3. Tesut noktasından cihaz-ı femin ve echize-i sutyenin ve zaiyetinde, ihtiyari olarak, husule getirdiği tebeddüllerle tevlit ettiği seslerin muhtelif nevilerini araştırmak da ilm-i lisan ile mümkündür. Şu hâlde, lisan tetkikatında vasi ve hadsiz malumata ihtiyaç vardır. İrae ettiğim bu üç ilme muavin daha birçok şube-i ilm mevcuttur. Bunlardan biri bilinmezse diğerinden bir şey anlaşılmaz. Elde edilen malumat daima pek ibtidai bir derecede kalır.

Lisanlar fertler gibidir. Doğar, büyür, ölür. İbtidada tıpkı zi-hayat bir şahsın maruz, kaldığı “devr-i cenîbî” takip eder. Cenin halinde iken bütün bünye-i uzviyesini husule getirmek için ayrıca bir neş vü neması vardır. Bu ibtidai neş vü nemadan sonra tedrici bir istihaleye mahkûmdur.

Bir lisan bir defa doğunca tarihine ilk adımını atar. İnsanlar da böyledir. Her lisan tarîh-i hayâtında kavânîn-i tabiiyeye münkaddir. Evvela her lisanın hayatı az çok uzun olsa da yine mahduttur. İlk hutve-i terakkisi kendi hayatında inhitata doğru attığı adımdır. Buna mümanaat mümkün değildir. Nitekim ki, süratle akan bir silik mecrasından menbeine doğru bur ricatın temini kabil değildir.

(Subhi Edhem, *Lisan Meselesi – 2 –*, *Zekâ*, nu. 34, s.134–135)

SONUÇ

Bu çalışmamızda Zekâ Dergisi'nin tamamını incelemiş bulunmaktayız. Öncelikle dergide yer alan bütün yazılar, fotoğraflar, karikatürler, reklâmlar ve duyuruların fişlemesi yapılmıştır.

Daha sonra elde edilen bilgiler konularına ve yazarlarına göre tasnif edilmiştir. Tezimizin omurgasını bu tasnif çalışması oluşturmaktadır.

Tezimizin özet ve önsözden sonraki giriş bölümünde, dönemin şartlarını aktarabilmek maksadıyla Osmanlı Devletinin son dönemi ile ilgili siyasi bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde derginin hangi fikrî ortamda çıktığını anlayabilmek için dönemin fikir akımlarından bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti'nde basının gelişimi yine giriş bölümünde ele alınmıştır. Bu başlık altında dergiciliğin gelişiminden de bahsedilmiştir. Ayrıca Zekâ dergisinin yayın politikasını da belirleyen batıcılık akımının Osmanlı basınına etkileri de ortaya koyulmuştur.

Birinci bölümde inceleme başlığı altında derginin şekil ve muhteva özellikleri ayrıntılı bir biçimde anlatılmıştır. Muhteva özelliklerinde öncelikle derginin edebi muhtevası üzerinde daha ayrıntılı durulmuştur. Ardından yazar kadrosunun dizini ve tanıtımı yapılmıştır. Ancak yazar kadrosunda yer alan birçok ismin hayatıyla ilgili bilgilere ulaşılamadığı için geniş bilgi verilememiştir. Bununla beraber derginin ana kadrosunda yer alan kişilerle ilgili tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde tahlili dizin yer almaktadır. Bu dizin içerisinde yazılar, önce yazar adına göre, daha sonra da konu başlıklarına göre yer almıştır. Yine aynı bölümde ilanların ve reklâmların dizini ayrı bir başlık altında verilmiştir. Burada, doktor, dergi, eczane, kitabevi ve kitaplarla ilgili tanıtımlar yapılmıştır. Dergideki karikatürler de yine bu bölümde yer almıştır.

Bölümler arasında en uzun olanı üçüncü bölümdür. Bu bölümde seçme metinler yer almaktadır. Dergi'nin incelemesinin edebi yönüne ağırlık verildiği için özellikle mensur ve manzum eserler seçilmiştir. Şiirler başlığı altında hem nazım hem de mensure şeklinde eserler yer almıştır. Nesirlerde ise dönemin edebi tartışmalarına ışık tutacak yazıların yanında; tiyatro, hikâye ve denemelere de yer verilmiştir.

Bu çalışmada 20. asrın başlarında Türkiye'deki fikir ve edebî faaliyetlerle ilgili kanaatlere ulaşma imkânı elde edilmektedir. Bu maksatla edebiyatla ilgili yazıların pek çoğu transkribe edilerek çalışmada yer almıştır. Ancak Zekâ Dergisi'nin felsefe ağırlıklı bir dergi olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Derginin bu yönünden dolayı yazar kadrosuyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır. Bunada dergide yazıları yayımlanan kişilerin tanınmamış kişiler olması da etkili olmuştur. Takma isim kullananların yanında isimsiz yazılara da sıklıkla rast gelmek mümkündür.

Zekâ Dergisi'ni inceleyerek Osmanlı Devletinin son dönemlerindeki siyasi, sosyal, fikri ve özellikle edebi durumuna ışık tutmaya çalıştık. Müracaat edenlerin istifade etmeleri temennisiyle...

KAYNAKÇA

Aktaş, Şerif, *Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt: 3, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.

Akün, Ömer Faruk, *İslam Ansiklopedisi*, cilt:17, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, İstanbul,1998.

Beydilli, Kemal, *Osmanlı Devleti Tarihi*, cilt: 1, Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999,

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

Çıkla, Selçuk, *Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Gül, Muhittin, *Türk İnkılâp Tarihi*, Barış Yayınevi, Ankara, 1998.

Işın, Ekrem, *“Osmanlı Materyalizmi”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, cilt: 1, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

Kahraman, Âlim, *İslam Ansiklopedisi*, cilt: 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,2003.

Karpat, Kemal Haşim, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, (Çev: Recep Boztemur), İmge Kitapevi, İstanbul, 2004.

Karpat, Kemal Haşim, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Korkmaz, Ramazan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt. 3, TC Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.

Kutlu, Sacit, *Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Necatigil, Behcet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2007.

- Okay, Orhan, *Batılulaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005
- Okay, Orhan, *İslam Ansiklopedisi*, cilt:16, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, İstanbul,1998.
- Okay, Orhan, *İslam Ansiklopedisi*, cilt:17, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, İstanbul,1998.
- Özmen, Kemal, *Türk Edebiyat Tarihi*, cilt: 3, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, cilt: 1, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004.
- Polat, Nazım Hikmet, *Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- Şimşek, Hüseyin; ,“*XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği Ve İşlevleri Üzerine*”,Milli Eğitim Dergisi, Sayı:151(özel sayı),Ankara,2001.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Tarlan, Ali Nihat, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, cilt: 2, Meb Yayınları, Ankara, 2001.
- Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.
- Tuncer, Hüseyin, *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Akademi Kitapevi, İzmir, 1998.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005.
- Uçman, Abdullah, *İslam Ansiklopedisi*, cilt: 5, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, İstanbul, 1993.
- Uçman, Abdullah, *İslam Ansiklopedisi*, cilt: 27, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, Ankara, 2003.
- Uçman, Abdullah, *İslam Ansiklopedisi*, cilt: 28, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, Ankara, 2003.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 1, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 2, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 3, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.

- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 4, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 5, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 6, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 7, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 8, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 9, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 10, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 11, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 12, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 13, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 14, Nefaset Matbaası, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 15, Matbaa-yı Ebûzziyâ, İstanbul, 1912.
- Yirminci Asırda Zekâ*, nu. 16, Matbaa-yı Ebûzziyâ, İstanbul, 1912.
- Zekâ*, nu. 17, İstanbul, Matbaa-yı Ebûzziyâ, İstanbul, 1913.
- Zekâ*, nu. 18, Karebet, İstanbul, 1913.
- Zekâ*, nu. 19, Karebet, İstanbul, 1913.
- Zekâ*, nu. 20, Karebet, İstanbul, 1913.
- Zekâ*, nu. 21, Karebet, İstanbul, 1913.
- Zekâ*, nu. 22, Karebet, İstanbul, 1913.
- Zekâ*, nu. 23, Karebet, İstanbul, 1914.
- Zekâ*, nu. 24, Karebet, İstanbul, 1914.
- Zekâ*, nu. 25, Karebet, İstanbul, 1914.
- Zekâ*, nu. 26, Karebet, İstanbul, 1914.
- Zekâ*, nu. 27, Karebet, İstanbul, 1914.
- Zekâ*, nu. 28, Karebet, İstanbul, 1914.
- Zekâ*, nu. 29, Karebet, İstanbul, 1914.

Zekâ, nu. 30, Karebet, İstanbul, 1914.

Zekâ, nu. 31, Karebet, İstanbul, 1914.

Zekâ, nu. 32, Karebet, İstanbul, 1914.

Zekâ, nu. 33, Karebet, İstanbul, 1914.

Zekâ, nu. 34, Karebet, İstanbul, 1914.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde doğan Zübeyde SÜRMEK ilk, orta ve lise öğrenimini sırasıyla; Cumhuriyet İlkokulu ve Naim Atakaş Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. 1999 yılında kazandığı Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünü 2004 yılında başarıyla bitirmiştir.

Hâlen Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk annesidir.

İletişim Bilgileri:

Adresi:

Aşağıhatıpbacı mah. Altıkulaç cad. 60 Evler B blok No:11

İnebolu/KASTAMONU

Telefon:

0504 904 86 33

e-posta:

zubeydesurmen@hotmail.com

EKLER

Ek. 1: Tablo 1 - Derginin Künyesi

Numro	Tarih	Sâhib-i İmtiyâz	Müdü-r-i Mes'ûl	Baş muharrir	Matba	Fiyatı				
1	5 Mart 1328	ALİ FUAD	Fuat Sami	Bahâ Tefvik	Nefâset	2 Kuruş				
2	19 Mart 1328									
3	2 Nisan 1328									
4	16 Nisan 1328									
5	30 Nisan 1328									
6	14 Mayıs 1328									
7	28 Mayıs 1328									
8	11 Haziran 1328									
9	25 Haziran 1328									
10	9 Temmuz 1328									
11	23 Temmuz 1328									
12	6 Ağustos 1328									
13	20 Ağustos 1328									
14	2 Eylül 1328									
15	17 Eylül 1328									
16	1 Teşrinewel 1328		Bahâ Tefvik		Bahâ Tefvik	Karebet	50 Para			
17	23 Kanunî Sanî 1329									
18	30 Kanunî Sanî 1329									
19	6 Şubat 1329									
20	13 Şubat 1329									
21	20 Şubat 1329									
22	27 Şubat 1329									
23	6 Mart 1330									
24	13 Mart 1330									
25	20 Mart 1330									
26	27 Mart 1330									
27	3 Nisan 1330									
28	10 Nisan 1330									
29	17 Nisan 1330									
30	24 Nisan 1330									
31	5 Mayıs 1330									
32	22 Mayıs 1330			Ismail Neşat						
33	5 Haziran 1330									
34	19 Haziran 1330									

Ek. 2:

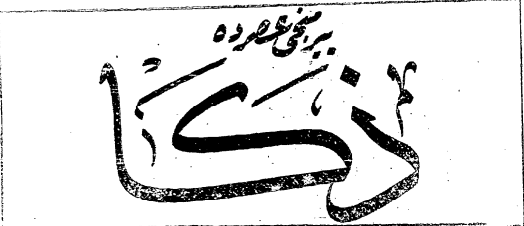
مدیر مسئول : فؤاد ساجیح

اشتراک - سرسنة لکی استانیون
وولایتار ایچون یازمه غامقی یازماچی
اجتی محمدکاتیر ایچون ۱۵ قرانغوز،
یوسته یول ایچون اولتورکن یولور
درج ایبدینسین. ایسکین ائده
اوتوز .

آبک ایلك واچچی بازار برتسی
کونلری نئیر اولتور .

اعلانر ایچون برتسی نئسخه من .
دهکی شرايط مضاطفه اولمئیدر .

۲ نیسان ۱۳۳۸ - ۲۷ ربیع الآخر ۱۳۳۰

فلسفی ، علمی ، ادبی هر دلور ترقی و مجددلردن باحث . کئچلرک برتی عصره لایق اجتامی
وسیاسی برتریبه آللرینه خادم اون بش کونلک غرته درر .

باسمه محرر : برتی نو فیه

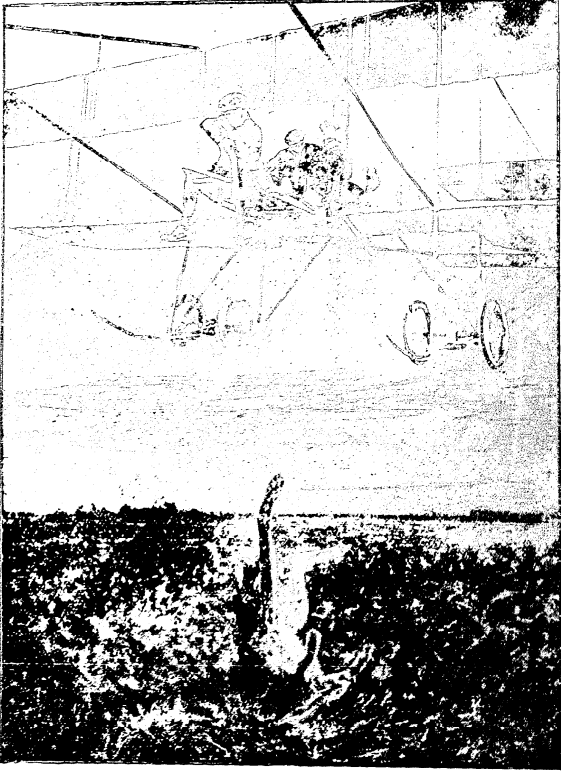
صاحب امتیاز : علی فؤاد
قره کوز غرته سی صاحبی

صاحبار ومؤسسار : علی فؤاد
پ.س. سیاتاریس ، بها توفیق

اداره ایملری ایچون صاحب امتیاز
نامنه ، تحریر ایملری ایچون ده
باش محرره مراجعت اولتور .

یازیلر یزک ورسملر یزک هر حق
مخفوظدر . آتیق ماخذ کوستر .
یلک شرطیله اقتباس اولنه بیلیر .

نومرو ۴۳ برتی سنه

برتی عصرده ترقی : طیاره ایله آوجیلق [پارس چوارنده بعضی مراقیبیر حرمانده «بیک بیغی اولتین»
پو اکلنجه به بو یوک بر خواعنه اشتراک ایچکنده درتور .]

Ek. 3:

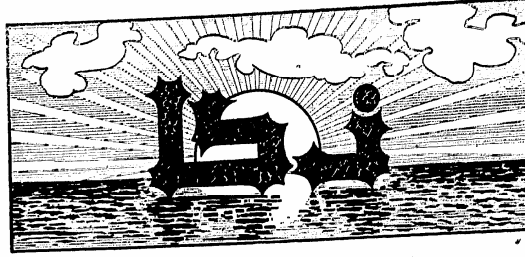
باسمه محمد و محمد: بهر انوشیرو

شترک - برسته لکی استانبول ولایت
ایچون یازم غنایلی لیراسی، اجنسی
مادکتش ایچون ۱۵ فرانقدر

پوسته چولی قبول اولنور

یازارلری بیزک ورسسار بیزک هم حق محفوظند.

د. کا. ترک کتیلرلی معاندلشد. برمه
چالیشیر.

و. ب. امتیاز: علی قزاق

بجلی: باب عالی جاده-سندھ
نومرونی قرقموز کتیلجانه سی

تجارت اعلانلر شکر سغری
ریش، مبادلہ، خصوصی شماره
سازمکلی اعلانلر کلاسی
اون باره در

د. کا. هر هفته نشر اولنور.

تابلو - بکارکن

قیاتی ۵۰ باره در

نومرو ۲۰

[۱۳ ریشبه شباط ۱۳۲۹]

بیت مطبعه سی

«سون-يات-سن» کنج، ضعیف و برآوردنی قدرشقی، ظریف برآدمدر. ذوقاً و حساً برآوردنی اولان بوذات البسه ملیه سنی چوقدن ترک ایش واوزون صاچلری دها پوجوق ایکن کسوب آتمدر.

چین ریاست حکومتده جری برمدت بوندقدن صکره بوشرقی مقامی، اداره سکومنده کی انتدار واهلیتی اوروپا لیرجده مسلم اولان سابق رئیس وکلا «یونگ شی قای» به برافترق چکیلمش وشو حرکتیهده وطنی جدا سور، ترقی و تعالیسی آرزو ایدر برذات اولدینی اثبات ایشدر...

۱۸۹۶ تاریخنده لوندرده ایکن یک غریب بروقیه اوغرامشدر. «هایدپارک» ده گزینرکن چین سفارتی مأمورلری طرفندن یقالانهرق ایلیک پوسته ایله چینه کوندرک اوزره سفارنده حبس اولمشدر.

تشرک اولورکه آوروپاده، بالخاصه انکترده سفارات اجنبیه تک بوکی قوانینه مخالف تجاوز و تعرضلریه مساعده اولماز.

وقعه شایع اولور اولماز، بتون انکلز افکار عمومی سی غلیانه کلرک محبوسک هان تخلیه سینی سفارندن شدله طلب ایدرک موالییی بر موت محققدن خلاص ایشدر.

سنده کی موازنت او صورتله حاصل ایدلش درک بولردن برینک هرهانکی بر هیئت دولیه التحاق باشقه برینسک مقابل هیئت دولیه التحاقی ایجاب ایده چکندن بیوک برتأثیر حاصل ایشی محتمل دکلد.

ناصیهلر:

سون - یات - سن

سابق چین جمهوری رئیس

ایکی سنه اول، چینده جمهوریت اعلانندن بخت ایدن بونک یک یقین اولدینی سوبله سن بوذاتدر. اوزمانلر - باشده بر جوق جدی غزتلر اولدینی حالده - هرکس بوسوزلری برخیال حال عد ایدرک استرا ایله قارشیلانمشدری.

وقایع اخیر، خیال عد ایدیلن وغیر ممکن طن اولتان شیرلک بعضاً یک جزقی برزمانده حقیقته تحول ایدیه جکته کوزل بردایلدن...

سنه لردنبری چینده بوروق بیلمز بر دماغ، خارق العاده بر جرأت وشایان تقدیر بر جسارتله چالیشان بوذات نهایت امله موفق اولدی. عصر لردنبری حکمران اولان مانجو خاندان امپراطورینسک اداره مستبدانه سنه مدهش برضربه اورارق تاج سلطنتی یقیدی. بوخدمته مکافات اولارق ایلیک جمهوریت اعلان ایدن اون درت ولایتک مرخصلری طرفندن رئیس حکومت تعیین اولدی.

«سون - یات - سن» نک ترجمه حالی جداً غریب، وبرمثله تصادف اولنمه جق درجه خارق العاده در.

بو حقیق وطنپورو؛ چینگ «ساندوچ» آطه لرنده دنیا به کلمشدر. پدري عن اصل «قانتون» اهالیسنندرن. «سون - یات - سن» آمریقا دارالفنونلرنده اکل تحصیل ایلش و صکره «هونفونگ» ده طبایسه چالیشمشدر. دوقتورای پارلاق بر صورتده کچر دیکدن صکره «ماقاو» ده وبلاخره «قانتون» ده اجرای صنعته باشلامشدر. اوپه اتورلی ایله بو بوک بر شهرت و ثروت قزانشدر.

ایلیک اختلال ۱۸۹۵ سنه سنده «قانتون» ده وقوعه کلشدر. بو اختلالی چیقاران «قانغ یو» نامنده بر چینی اولفله برابر مرتب و مشوق حقیقیسی «سون - یات سن» در.

بو حرکت اختلالیه تک عدم موفقیتله نتیجه لنیسی اوزرینه فراده مجبور اولمش و حیاتی خارقه قییلدن اولارق قورتاره بیاشمشدر.

برمدت ژاپونیا ده قالدقدن صکره آوروپا به کلش، پارس ولوندرده اقامت ایشدر.

موسیقی

شاعری: توفیق فکرت
سها پروین اوپرهندن بر پارچه
بسته کاری: محمد بها

The musical score consists of several staves of music with lyrics written in Persian/Urdu script. The tempo markings include 'Allegretto', 'Andante', and 'Moderato'. The lyrics describe the historical events of Sun Yat-sen's imprisonment and his subsequent political activities.

سیاست

ع . س

— طرابلس محاربه سنك اتفاق وائتلاف
مثك قوی عسكریه سنه تأثیری —

سوك زمانرده عثمانلی - ایتالیا محاربه سنك كرك اوروپاده ، كرك باقمانارده اختلاطات ظهورینه سببیت و بره چكی موضوع بحث ایدیهرك حالاً ایتالیاك مغلوب اولدینی بو حربه بر نهایت ورمك ایچون برچوق تنبثانده بولونیده یینی حوادث روزمه جهلسندئر . ایتالیاجه درمیان اولان شرائط دائرهمسنده برصلحك درجه امکانی بالطبع اختصاصك خارجنده اولدینندن بوندن بحث ایتك وظیفه مزك خارجنده در .

آتیق بو صلحك بأی حال عقدی خصوصك بیوك بر حرارت وشدتله آرزو ایدلسی بالقان امورنده و بونك نتیجه طبیعی سی اولهرق اوروپاده برچوق اختلافات سیاسیة نك ظهورینی ایجاب اید . جكندن قورقیده یینی صراحة كوسترمكده در . بالقان امورینك عادتاً كوردو كوم دینه چك درجهده قاریتیق اولسی و برچوق منافع متضاده نك او ساحهده چار . پشدینی نظر دقته آلتیرسه بو اختلافانك سلاخله حل لزومی میدانه چیقار .

طرابلس محاربه سنك اول اتفاق مثك وائتلاف مثك قوای بره سی آره سنده شایان دقت بر موازنت موجود ایدی . بناءً علیه سلاح قوتیه برمشایی حل ایتنه ك هر ایك طرفك منافعه موافق اوله میه جنی آشكار ایدی . چونكه بو كوونکی اوروپا حریرلندن تفوق عددی اك بیوك عامل حكمنده در . فی الحقیقه اوروپا اردولریك تیجهزات و تسلیحات نظفة نظرندن هیچ بر فرقلری اولدینی كی تعلم و تربیه عسكریه لری آره سنده سبب ترجیح اولاجق بر فرقلی بولنك مشكلدر . بویه بر تساوی تفوق عددینك درجه بالاترینی حصوله كیره مشدر .

طرابلس غرب حربنده ایتالیا نارك دوچار اولد . قاری مغلوبیتلر قوای معنویه نك اك بیوك بر تأثیر اجرا ایدیه چكی فكر قدیم و مصینك قطعیتنده شبه بر اقیورسه ده اوروپا اردولری و اوروپاده وقوع بولمچ بر سرر حقدنه یوروتله چك مطالعات صرف نظری اولدینی كی قوت وحد ذاتنده مختلف حكومت عسكری نك قوه معنویه سی آره سنده كی موازنتی بولنك شك اولدینندن حربك مان بكانه عاملی اولان قوه معنویه ییده آتیق حسابات قلمبه نتیجه سنك صوكنده داخل حساب ایدیه چكز .

قارین كرامك بو خصوصه ده قلی بر فكر

ایدنلری ایچون شوئیده ذكر ایدیه كم :

تفوق عددی تعبیری علی الاطلاق مثلاً آلمانیا ۴ ملیونق و فرانسه ۳ ، ۳،۵ ملیونق بر اردو چیقاریر . بناءً علیه تفوق آلمانیا در . صورتنده حساب و مناقشه ایدنر . سوق الجیش جزؤ تاملری بو باده اساسدر . سوق الجیش جزؤ تامی دیه كندینه اعطا اوله چق بروطفه حریبه نك هر درلو ادوارنی ایفا ایدیه بیه چك صنوف واسلحه مختلفه یه مالك اولان هیئت عسكریه یه اطلاق اولنور . كه زمانزده (قول اردو) در . بناءً علیه بوكون كره ارضك مقدراتی بامزه انحاذ ایدن ، كندی منافعی ایچون دیکر لرك ضررینی حصوله كترین ایكی هیئت دولیه نك قواسی بو صورتله یعنی جزؤ تام حسابیه مناقشه ایتك اقتضا ایدر .

آلمانیاك بوكون وقت ضررده ۲۳ قول اردوسی واردر . كه بونلردن ایكسی اوچر فرقه لی اولدینندن ۲۴ قول حساب ایدیه بیلیر .

آوستریانك قطعات مستفاه سی ایله برابر اون آتی قول اردوسی واردر . ایتالیاك طرابلسده كی قوللریله برابر اون ایكی قول اردوسی وار .

بونلرك بجموی ۵۲ قول اردو ایدر .

برده ائتلاف مثكه بقالم :

فرانسه نك جزائر قول اردوسی ده داخل اولنق اوزره ۲۱ قول اردوسی ،

روسیه نك اوروپاده قفقاسیه اردوسی داخل اولنق اوزره ۲۸ قول اردوسی واردر .

بوكا انكلتیره نك اوروپاده اشبو قوته علاوه ایدیه بیه چكی درت قول اردوده علاوه ایدیلیرسه : ائتلاف مثلك من حیث المجموع ۵۳ قول اردوسی واردر .

بووفق حساب عیاناً كوستریوركه : عثمانلی — ایتالیا محاربه سنك اول ایكی هیئت دولیه نك قوای عسكریه سی آره سنده بر موازنت تامه وار ایدی . ایتالیاك طرابلس غرب غائله سی باشنه صاتون آلمسی متقلری اولان آلمانیا و آوستریا ییده اوروپاده كی موقعلری اعتباریه غایت مشكل بوضع و موقعه الفا ایدی . ایتالیا حكومتك شمده یه قدر طرابلس غرب وبنغازی منطفه لینه سوق ایدنكی جزؤ تاملرك عددی اوچ قول اردودن عبارت اولدینندن اتفاق مثك قوای مجموعه سنك مقداری ۴۹ قول اردویه نزل ایدر . حالبوكه ایتالیا متعرض موقعنده اولوب بو اوچ قول اردو ایله طرابلس وبنغازی ده آتیق اشغال ایدنكی موافق محافظه ایتك ایتدیکه باقیلیرسه تعرضی ایلری به كوتورمك و مقصد حرب اولان اشغالی موقع فعله قویق ایچون اك امین و قیصه

Ek. 5:

بیرمنچی عصرده:

واسطه اولان اوراده قوای عثمانیه یی مغلوب ایتك مجبور بنده اولدینندن اقلی ده ایكی قول اردو سوق ایتك مجبور بنده بوله چقدر . او حالده ۴۷ قول اردویه نزل ایدیه چك اولان اتفاق مثك قوای عمومی سنه مقابل ۵۳ قول اردو ایله و آلتی فضله ایله ائتلاف مثك قوتی عدد اعتباریه تفوقی تأمین ایتش عد ایدیلیر .

بویه بر حربده تفوق عددی قدر حائز اهمیت و نتیجه اعتباریه — ولوموقه — اولسون اشبو تفوقی تأمین ایدن — بر طاقم عوامل واردركه بونلرك باشلیجه سی تجمع و سفر برلكك سرعیتدر . بو خصوصه آلمانیا اردوسی برنجلیكی احراز ایدر . سفر برلك و تجمع خصوصاتی غایت دقیق حساباته و علی الخصوص شمندوفرلرك كرت و قابلیت نقلیه سنه تابع اولدینندن شمندوفرجه برنجی درجهده بر موقع احراز ایدن آلمانیاك بو خصوصه كی موقی عادتاً لایزالدر . فی الحقیقه برر احتیاط فرقه سی ایله تقویه ایدلسی اوله چق اولان بر آلمان اردوسی سفر برلكك اون بشنچی كوئی ۱،۲۵۰،۰۰۰ كشیك مهیب براردوی فرانسه حدودنده تماماً تجمع ایتدیروب او كوئی حرکات تعرضیه سنه مباشرت ایدیلیر . آتیق محاربت حاضرته نك اسلحه جدیده نك تأثیرات فوق العاده سی ، قازمه و كوركك ، موانع فرعیه نك بوكونكی میدان محاربه لرنده ایفا ایدنكی پك مهم روللر حسابیه شمندوفرلرك نقصانندن طولایی حاصل اولان بو تأخر بر مقدار قان سپاسه تلافی ایدیله بیلیر .

مع هذا بوكونكی ایتالیا محاربه سی متفق معظمك بواستفاده عظیمه سنیه ده تعین ایدنكی امپریالیست پولتیقه سی ایله فدا ایتدیر .

فرانسه حكومت عسكریه سی سرعت تجمعه كی نقصاتی نظر دقته آلهرق و ایتالیاك دوشدیک بوكونكی حال ضعفدن استفاده ایدرك ایكی هیئت دولیه آره سنده وقوی مفروض بر حربده جنوب شرق دشمنه قارشى ترك ایدیه چكی قول اردولردن بر قسمنی شرق قومشونك حدودلرینه دوغرو باقلاشدرمه باشلامشدركه فرانسه اردونك مرکز ثقلی تماماً (موز) وادیسنه نقل ایدلنكده اولغله فرانسه اردوسی قومشونك سفر برلكده تقدم رجحانی بر طرف ایتش اولور .

شو قیصه مطالعات بوكونكی عثمانلی — ایتالیا حربنده اتفاق مثك هیئتك نه درجه یه قدر ضرر دریده اولدینی صراحة كوسترمكده اولوب آلمانیا و آوستریانك بالخاصه حل فوق العاده ارزو ایتلریك اسباب اساسیه سنك بری میدان بداهته چیقار . دول سائر صغیره نك ده اردولری شایان مناقشه ایدسه دول معظمه نك سیاسی ایله بونلرك آره .

کوچوک حکایہ

محمد علی

— عکسیلکار ایچندہ —

فراغتخانہ تک بر کوشہ سنہ چکیلمش ، امدہ کی غزتہ بی کوزدن کچریوردم . یانی ہاشمدہ کی ماصدہ اوپوران منتظم قیافتی کنج بر آدم غارصوندن ایستہ دیکھی حقہ قلم ایلہ مکتوب یازبیوردی . بن غزتہ تک بر فقرہ سنی مطالعہ بہ دالہ ینم صیردہ بر طبعی قریب پیدا اولدی . عین زمانہ ہانمدمہ اوپوران آدم : — های الله بلاستی ویرسون . . . دیہ میریلہ اندی . باقدم . ناصلہ حقہ دہوریلش ، آدجغزک ساقیز کی بیاض بانطالونی براد ایچندی . تسلیتکار بر نظرلہ یوزنہ باقدیم اتادہ بر طرفدن النده کی مندیله ایلہ بانطالونی سیدکہ اوغراشقلہ برابر آچی بر تبسمہ :

— آہ بیلدسکز عزم . . . بیلدسکز صانکہ بن دنیاہ عکسیلکار ایچون کلش بر آدم . . . بوکون بیاض بانطالون کیدم یا . . . مطلقا بر شی دوکولوب لکہ اولہ جق . . . دیدی . سوزنی جوابیز براقامق ایچون :

— نہ چارہ . . . قضا . . . اولہ بیلیر آ . . . جوابی وردم . بنہ غزتہ می او قومہ دوام ایده جکدم ، فقط آدجمنزما بوسانہ برطورلہ باشی صالایہ قریب دیدی کہ : — خایر ائندم ، اولہ دکل . . . قضا آرمہ صبرہ و نادراً ظهور ایدر . . . فقط هرکون اوست اوستہ اولاز . . . حالوکہ بویلہ عکسیلکار بکا هرکون واقع اولان شیرلدند . . . اوت ، هرکون . . . مطلقا برترسلکہ اوغرازم . . . باشمدن بلا اکیک اولاز . . . سزااحتال کہ بوسوزمہ تعجب ایدرسکز . حککزده واردد . فقط حقیقت بو . . . سزہ ناصل آکلاتیم بیامم کہ ! مثلاً صاحبین اودن چقارکن هوا کوزل دیہ باستون آلوب چققسہم آفتام اوستی مطلقا یاغور باشلار . . . ایکی کئی بربرلرلہ غوغا ایدرکن یا بلرندن کسہم برینک اوتہ کنہ صاورور دینی صویا مطلقا بکا اصابت ایدر . آیرمق ایچون آرمہ لرنہ کیرسہم غوغالری بر اقوب بی دوکرلر . . . طاولہ ، بزیک ، بیلاردو اونارسہم محقق غائب ایدہم . تیاتر وہ کیدہ جک اولسہم یا اوپونی پولیس منع ایدر ، یاخود متری کلہ دیکھی ایچون تعطیل ایتمکہ مجبور اولورلر . . . سزہ تعریف ایدہم کہ . . . نہ سویلیہم . . . عکسیلکار بن تا طوغدیم آدن باشلار . والدہم بی طوغورہ جینی صیردہ صانچی چکمکہ باشلادینی زمان کیجہ وقتی آہہ آرارلر . اوپور دینمز محلہ دہہ ایکی اہہ وارا بکن بریسی خستہ ، اوتہ دہ کی کوزتہ بہ کینش . ادرنہ

قیوسندہ کی شالی آہینی کتیرمکہ کیدرلر . جان قادنی بر آرایہ بہ قویارلر . آرایہ سرعتہ دار بر سوفاقدن دورکن کوشہ دہ کی چشمہ بہ چاربار . تکرلکک بری فیرلار . اہنک قوی قریلیر . بن او صیردہ کندیلکمدن اورتہ بہ چقارم . . . والدہم سوت اولادینی ایچون بر سوت نینہ بونی لازم کلیر . کوچلی قوتلی ، سوتی مبدول بر آناطولی قادین بولورلر . بن جمہی آغزیمہ آلیر آلاز قادیئک سرتی چکیلیر . . . نہ ایسہ . . . مکتبہ بریرلر . درسی از برلہ دیکم کون : واجہ ہیج درسہ چاغیرماز ، چایلمش اولورسہم درجا ، چاغیر بر . . . بایرام کوزلرندہ مطلقا صالنجاقدن ، یاخود آتلی دولایدن دوشرم . . . ہیج اونوٹام ، بر بایرام کونی بی بیکی البسہ مہ تیزمک الی او یکہ کیدبیوردم . قومشونک اوندہ تختہ سیلیورلریش . بخیردہن دوکدکلری بر قوغہ طولوسی کیری صو باشمدن آشاخی بہ ایغری ؟ سنت دوکونی ہیج صورما بکیر .

برچوق رومان ویسہ ترجمہ سیلہ و سلیسہ
تزیہ لسانیہ بوتون قادیئہ کندینی
سودرہن محمد علی بک

خورسز بارمانہ تصادف ایتدیکی ایچون ختہ باز بولہمازلر . بر خیالی بولورلر . حریف تمام اوپونہ باشلایہ جینی اتادہ پردہ طوتوشورہ . اولک ایچی آلت اوست اولور . . . اوراسی دہ لازم دکل . . . بلایہ باہ کز کہ الہ فنجان ، طباق ، یاردق کی بر برئی آلامام . چونکہ یوزدہ طغانن طفقوزدوشوب قیرلیر . . . مثلاً چارشودہ بر شیتہ ایزمہ جک اولسہم جیبمدہ بارہ بولونماز . بارہم بولوندینی وقت میدہم یوزوقدر ، جام برئی ایستہم . . . برپاک توتون آلسہم ایچی یاری یاری بہ توت چقار . . . کیرادن برئی زیارتہ کیتسہم او صیردہ تزلہ یہ طوتیش بولونسہم مطلقا مندیلی اودہ اونوتیش اولورم . ایکیدہ بردہ برونی چکسہم عب اولہ جق . . . چکسہم چہرہم مستکرہ بر شکل آلہ جق . . . والحاصل کوچ مسئلہ . . . ہایدی یونزہ بر شی دیبلم . اولغاندر دیوب کچلم . یا بوکا نہ دینلی؟

مکتبیدن چققدم ، پدیمک احباسدن بر تاجراک یانہ کاتب صفتلہ کیردم . آرتق ایس کوچ صاحب اولدم دیہ سویبوردم . بر آئی کچمہ دن آدجغز انلاس ایتدی . . . عکسیلکار درجہ سنی دوشونکز کہ المدہ شرق دمیریولی تحویلانندن بردانہ سی واردی . برکون پارہسز قالہرق کوتوروب صراہہ صاندم . برہتہ صوکرہ غزتہ دہ چکیلن قرعہ نوسورلرنہ باقارکن نہ کورہم ؟ برچی اکرامہ بی قازانان نوسور و صاندینم تحویلک نوسورسی دکلی ؟ عادتا طلہسزلکک رسم مجسمی برادر . . . بونلر سزہ ماضال کی کلیر . . . اینانہ مازسکز . . . معذورسکز . . . جام اوزاغہ کیتسہ نہ حاجت ؟ برادرم اولندیکی زمان قینہ کیچہ سنہہ چالنی واکنجہ آرمسندہ مراد بوندن دوشدم ، باشم یارلیدی . . . قلندن قادرو خارجی قالدینم بیچون غزتہ لردن برینہ کیردم . اوج کون صوکرہ غزتہ قانیدی . . . ہانکی بری سویلیہم . . . ہلہ شوکا نہ درسکز ؟ اولنکہ قرار ویردم . آلہ جنم قیز اسکداردہ اوپوربور . ہرشی حاضرلانندی . دوکون کونی پارلاق توالنہ . بیکی البسہ کی کیدرک ، اسکدارہ کچمک ایچون صبا لین واپورہ بندم . او صیردہ استا . بولہ تولاوارادی . تمام قیز قولہ سی آیقیرلرنہ کلنجہ واپورہ بر کورولتو قویدی . مکر یولیلردن بری قی ایچکہ باشلامش . شہرلی دیہ بزنی طوغری قواق تحفظخانہ سہ کوتور . سزلیری ؟ آملن ، شیددی نہ اولہ جق ؟ اسکداردہ دوکون خلقی بی بکلور . بن قواقدہ ، او مکمل کوکلاک انوارلم آسیدیفیک وسولبمہ لہ ملع ، یگیری درت ساعت . . .

آرتق دہا زیادہ دیکلہمک محکم قانمندی .
— یتر آرتق . . . یتر . . .

دیہ حاجتہ جققدم . بومنادی طلہسزلکلری بومتسلل بلالری دیکلہمک بندہ بوآدمہ قارشی دیرن بر حس مرحمت او یا برمتلہ برابر صیتنیدن بوغولنی درجہ سنہ کتیرمندی . او حالا سویبوردی . آرتق کندندن کچمش ، بوتون عصیتنک علامتی چہرہ سنہہ نمایان بر حالہدہ ، سوزلرنتک آرقہ سنی کیمک ایستہ میوردی . احتمال کہ دہا برچوق شیلر سویلیہ چکدی . فقط بن جان یرمدن قاقوب ساعتہ سریع بر نظر فیرلانہرق : — عفو ایدرسکز . . . ساعت درتہہ بریسیلہ بولوشمغہ مجبورم . . . مابعدنی ایکینچی تشریفزده آکلایرسکز . . .

دیہک قیودن دیساری بہ کندینی آتدم . بن قیودن چقار چقماز ایچریدہ بر شانفیری قویدی . دونوب باقدینم زمان ذرصونک قیریلش ناریکاہ پارچہ لری بردن طویلامقہدہ و بو آدمکدہ حدتہ اللری صالنا لایہرق خموردا تہدہ اولدینی کوردہ .

«هوهی» ك «سهن ساهن» ك «كوبه لیک» ك «واين غارته» ك

علم و فن

فكری توفیق

«ده بوس» ك (اوستده ك)
«ستراوس» ك (آلتده ك)

— موسیقی شاسلرده قولاق —

مشهور كافی لردن موسیو «كوبه لیک» اصلا قولاقری آغریمدیغی ادعا ایدیور، هر نه قدر مشاهده من بزه برچوق مرضی تغيرات کوسترسده بونك موسیقی شناسلغه هیچ برآئیری یوقدر .

صاغ قولاغك غشاء طبلیسی بالخاصه قسم قدامیسی جهندن خفیفجه ضوره دوچار اولشدر . فضا له اولهرق شوراسنده بوراسنده مختلف شكلده برطاقم رسوبات كلسیه لوحه لری مشاهده اولنور . صول قولاقده عین صورتله خفیفجه ضوره مالكدر ، فقط ذروه سی مر كزده وقاعده سی محیطده اولان كوچوك منك شكلده منور قطعله ابراز ایتزلر .

بوراده بزم ایچون موجب استفاده جهت شورا- سیدركه ؛ هر ایگی غشاء طبلده بك زیاده مائلدر . مشهور بسته كار « غولمارق » ك تمامیه عمودی ایگی غشاء طبلیسی واردر . مع مافیة بسته كار (۶۱) یاشنده اولدینی حالده بوغشالار مرضی هیچ برتغیرانه دوچار اوله مشدر . موسیو غولمارق برچوق زمان اول قولاق لردن بریسنك آغریدیغی وبونی تداوی ایچون یاردیردینی حالده شمدی هیچ بر اثر بیله قالدیغی سویلیور .

مجرای سمعیك كنیش اولسی ویا نه لی مشرح « هر تل » ك فكرنی میدانه قویدی ، چونكه بومشرح؛ اختیارلرده مجرای سمعیك بیودیكنی ادعا ایدیور . مشهور اوركستره رئیس و بسته كار موسیو « فلیس واین غارتنر » ك ایگی غشایی ده تمامیه قائمی ایدی . عین زمانده كافی اولان بسته كار موسیو

بكرشده قولاق ، برون وخنجره خسته لقلرینه متعلق تنجات عمیقسه لیه عالم طیه كندیسی طایتمش ویوك بر شهرت قازانمش اولان دوكتور « برمان- بهرا » طرفندن صوك دفعه موسیقی شناسانك قولاقری خنده اجرا ایدیان تدقیقاتی غرابی جهتیله قارئلریزه خلاصه تقدیم ایتمكی مناسب كوردك :

عجبا موسیقی شناسلرك قولاقری ده بزمكیلر كیی؛ بوقه اولرككنده برطاقم خصوصی حالر، غیر طبیعیلكر موجودمیدر ؟ فرضا كاشانك متصوته ایله قولاقری آراسنده كوروله بیان برفرق ، بر نشانه واریمیدر ؟ شاید وارسه بونلرته كی نشانه لردر؟

هر نه قدر قابل رد اولسه ده موسیقی به تعلق ایدن شوسؤالرك جواجی قطعاً دماغك خارجنده آراماملر . مع مافیة بو خصوصده اسكی قولاق خسته لقلری متخصصلردن « بونافون » و « شوارتز » كی دوكتورلر قولاقده كی غشاء طبلی خنده برطاقم مهم مطالعاتده بولمشلردر . غشاء طبلی ، ایلف دائرویه وشعاعیه دن متشكل وسیغاره كاغدی كی كنیف ، خارجا بصره جلد وداخلاً ایسه مخاطی بر ماده ایله مستور ، نیم شفاف بر غشادر كه اذن خارچی ایله اذن متوسطی یكدیكردن آیرر . بو غشاك میل بك مختلفدر . مثلا موسیقی شناسلرده غشاء طبلی موسیقی به واقف اولیانلرككندن زیاده عمودی در . مع مافیة بو فكر بعضیلری طرفندن قبول ایبلش ایسه ده ، بوكا قارشى برچوق كیمسه لرده همانندن كری قالمشلردر . دوكتور برمان بهرا لك بو خصوصده كی بعضی مشاهداتی ذكر ایدهم :

دو قوتور امانوئیل پر

فرینک و بلی صفوفانی متخلص
فرینک (۶۰۶) علاجیہ صولک اصول تدوینی
یکی اصول اوزرہ اسکی ویکی ؛ صفوفانی ایله
فرینکی و امراض جہاز بویہ و ناسلیہ دن پورک ،
مناہ ، سبلان می ، عدم اقتدا رورحم خستہ لفرنی
آز مدت ظرفندہ تدای ایدن طیب موی الیہ هر
اوتلی قارشوسندہ کی فطوغرافخانہ تک ایکٹیوی قائندہ
صراجت ایدن خستہ کافی قبول ایله ایک معاینہ عجائبا ،

عمانی طب دارالفنونیندن دیپومالی
کوش صوبی وبک اوغلی ذکور خستہ خانہ سی
حربیہ شاهانہ و دارالشفقہ مکتبلی

دیش طیبی محمد خدووردی

دیشک ترقیات حاضرہ فنیہ بہ تطبیقا تدای
وصولک سیستم هر نوعی اعمال اولنور .

عربی صا و تحفہ رسع صیفا ایله

جمال اوغلندہ عسکری قاعدہ صندوقی قارشو .
سندہ و امنیت صندوقی اتصالندہ دائرہ مخصوصہ .

۸ آنچه ، حیاتی و فلسفہ سی ، مدوح سلیمان ه غروش
..... انسانک منشی ، ارزست هه کل اساجد نیل ه غروش
۱۰ داروینیزم ، مدوح سلیمان ه غروش
۱۱ چیره ، حیاتی اساسی ، فکری توفیق ۶ غروش
نشر ایڈیلہ جک اولانلر
کاشانک معماری --- نسل و اخلاق بوزوفانی -
صالون فلسفہ سی --- غریزات - رشیمیات
ارضک منشای --- حیاتی منشای و سائرہ

& Δ (S) مبادلہ
سکرچی پوست رستانت M. N

استانولده موجود ائیلرک کک ملی

تربیتی ایستادلیق
نوبتی
چشمه قران ، افق ، قوتلیر قران ، شیمیز قران
رکلی کابیر ، موزیر ، نارت نانا نور دایون
ذیت نفس غیشدرک زعمالا پیربر
آخوتیت ، نقاشکت ، موزیک
بایک ایستادلیق اولان کک ملی ایستادلیق
۵۹

اغوام السیر

مشجخت غایا مکتوبی قلمی مسودی دوزجہلی
بوسف سعاد افندی طرفندن نشر اولان بو اثر سیر
سنیہ جناب رسالتینامی بہ دائر مہم برکتنا پدیر ، برچوق
عمادرات و فضائل قدیمیہ فی حاوی در ، حقائق عالیہ فی
ایفیندن کشف و نمائشا ائیلک مرافندہ بولنان هر صنف
انسانلر ایچون لازم برائدر . فیثاتی ۱۲ غروشدر .
قارئلر مرہ توصیه ایدرز .

انقلاب ادبی

بوجملکتده افلاس ابتدایی سوبیلین ادبیات
وادیسندہ حقیقی برانقلاب یابین مقصدیلہ کنج
ایڈیلر من طرفندن انقلاب ادبی نامیلہ نشرینہ باشلان
رسالہ ادبیہ تک صولک نسخہ سی دە برچوق ادبی
بارجہ لری محتوی اولهرق نشر اولمشدر . قارئلر مرہ
برکہ کوزملری توصیه ایدرز .

رباب

نفاست مندرجاتی مناسبیلہ برچوق قارئین کرامک
مظہر رغبتی اونس اولان رباب رسالہ ادبیہ سی
ینہ جملجو مصاحبہ ادبیہ لری ، کوزل یازیلی
محتوی اولدینی حالہ صولک نسخہ سی دە نشر ایلمشدر .
یکی برنسل ادبی تک واسطہ نشر افکار ی اولان بو
رسالہ قارئلر مرہ توصیه ایدرز .

تربیہ

معلم محترم سلیم سری بک افندی طرفندن نشر
ایلمکده اولان وحقق تربیہ فکریہ و بدنیہ دە تعقیب
اولنہ چی بولارک حقیقی برعاعی بولنان بو محترم رسالہ
حقتندہ نهدرلو مدحر یازلسیہ ایجاب ایدن قدر شناسلق
کوستریش اولماز . تربیہ تک صولک نسخہ سندہ
صاحبک اورویادہ بولنسی حسبیلہ انتشاری تأخر
ایدن دیگر نسخہ لزلہ برابر فوق العادہ اولهرق نشر
ایلمشدر . فیثاتی اوچ غروشدر .

تجدد علمی و فلسفی کتب خانہ سی

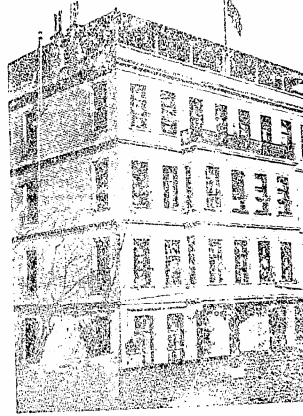
کنچلرک فی فلسفی بیلگی لری چوغانلق و بوسورتله
اجتماعی و عامی برانقلاب اساسلری حاضر لاق
مقصدیلہ ہا توفیق و احمد نیز بکار طرفندن
تأسیس اونشان بو کتب خانہ بو کونہ قدر نشر
ایتدیکی کتابلردن :

- ۱ --- حساسیت سخن ویکی اخلاق ، ہا توفیق .
- احمد نیل (ایکٹیوی طبی) فیثاتی ۳ غروش
- ۲ --- وحدت موجود ، ارزست هه کل . ہا توفیق - احمد نیل . فیثاتی ۵ غروش
- ۳ --- تجدد علمی و ادبی - ہا توفیق ۶ غروش
- ۴ --- مادہ و قوت (اوچ جلد) لونی بوختدر . ہا توفیق - احمد نیل ۲۲ بیٹی غروش
- ۵ --- فہم بیہیم - عامسون ، ہا توفیق ۳ غروش
- ۶ --- سبب و لوزی ، علم احوال روح ، ہا توفیق - احمد نیل ۶ غروش
- ۷ --- تریخ فلسفہ ، انرد قویہ ، ہا توفیق احمد نیل (اوچ بی جلدی دردست نشردر) ایک جلدی ۲۰ غروش

ذکا غزہ سناک بیہ جہ ہونوی
نومرو ۱۳

دو قوتور سلینوس اوغلی (بک اوغلی ضمتہ خاسی)

- کافہ ترتیباتی
- برنجی درجہ دە
- اولدینی کبی خستہ
- باوقییلری دخی
- تجرہ کار درلر .
- خستہ ل دهر ریبات
- صحتہ کورہ یاب
- احضار اولنور .
- فیثاتلر اھوندر .

- اسکی آوستریا
- خستہ خانہ سی
- شیشخانہ - عزب
- قویوقوشندہ کی
- تداوی خانہ سی
- شرقده بی مثل
- و اور پانک اک
- کوزل خستہ مایہ
- خانہ لری اصولی
- اوزرہ مرتب و

اشبو تداوی خانہ شہر منک اک مشہو
طیبلری طرفندن توصیه اولنور .
مکفندر . اوظہلر هوادار . واسع و تمیز
اولوب فرقدن فضلدر . تداوی خانہ تک

ملاحظہ مسافہ سی قویوقوش
نومرو ۸

تیکاشرو

مادمازل مانت سیمونه - صوگ کونلرده بارسده
« مسرف اولاد » په سنده زوجه روئی خرق اعاده
بر صورتده اوینا بهرق پک بویوک بر شپرت قزانتندر .

مادمازل لاولیه ارك ارک قیافترندن

مادمازل لاولیه راپولون رولنده
اسکی ناپولون اقلیمار فتح ایدردی . بکسی قلیبار فتح ایددیور

او : یانکز باشنه سفره به کیدی ، او طوردی .
سکر کیشی دو بورمه کان اولان بو ییکاری برز
برز سیله دی ، سو پوردی ... »
چرزا اولارق بوتون برقاوونی - احتمال چکر دکرا به
برابر - یوتان « مضحکه پندر » محرر شپری خاطر
صایلیر او بورلردن بری ایدی . یازدنی بتیر بتیر
صولونی یا لوقظه ده آتپردی ، یا مطبخده ...
برحرر این یازمق ، کوزل اثرلر وجوده کتیرمک
ایچون آز می به ، چوقی ؟ .. آنری لادانک
فکرینه کوره آز . محاوره طرزنده کی ظریف بر
حکایه سنده تصویر ایندی ادبای جدیده دن برکنجک
صباحلری اینکی رافادان محورطه ، بر دلیلم اکنک
وتره یاغندن باشقه برشی یه دیک یازدیور .
دیکر طرفندن ، توفیل غوتیه ، محرر لک چوق
چالته بیلمک ایچون وجود نری ، دماغلری قوتلی
بولند برمه لری ، بونک ایچون ده چوق یه لری لازم
کلجکی ادعا ایددیور .

— مدعش برلیسته —
بازاق ؛ چوق چایشدنی بر کون ، زمانک
اک مشهور لوقظه لرندن برینه کیشمش ، خصوصی
بر قاینه آچدی بردق آتیده کی ییکاری کتیره لری
اسر ایتشدن :

- حاور
- سکر دوزنه استریده
- بر دوزنه قوتل
- ساقاقلی بر اوردک بالازی
- بر دبل بالی
- سیره
- میوه
- قهوه
- شراب
- یکور

لوقظه سی وقه بی شوبله حکایه ایددیور :
« آرقداش لرینه ضیانت ویره چکی ظن ایتشدم .
فقط بو شنده یا کلد بوسی پک چابوق آکلدم .

فانتی مزی

قواد ساج

— اشتها و شپرت ادبیه —
هر شیک ایزی . اوفانی اولدنی کی محرر لک ده
ضعیق وار ، شینجانی وار . . . عیبا هانکی لری دها
ای یازدیور . ضعیف لری ، شینه نلری بی مدعش
بر لیسته ! - ضیانتی ویره چک . - اوت ، فقط
ارقداش لرینه دکل کندیه . - ایسی ده بو دکلی ،
ای دو بورمندن فله ؟ - بر محرر آز می به ،
چوقی ؟ - ییکنه بقیه ، یزدینه بق ! - آنری
لاودانه کوره آز ، غوتیه کوره چوق . - کندیمی
او بورده اولندن . - ویتوراوغو . دوما بهر ، لامارتین ،
دوده . - برناسین شاعر لر . - دون ویوکون . -
مانصار دوشکون لری . - ادبیات قرن دو بوروری ؛ -
دو بورمق دکل انسانی او بور ییله یاز . . .

حيات تشبیهه عابد لوحه لردن : دارالمعلمين يك سالونده طلبه افتدیلر يك بیرکين .

قوللاری واولك طرفلری تردن ، توزدن ویا اسباب سائردهن دولایي بوزولوش . پنتمش بولوزلر كزواردر . بولوزلری كیینهك ایسته مدیکكیز کچی بریشه سینه ویرمهک . آتقه ده فیاس سکنز . حقکن وار . چونکه قاشنه ، خرجه و دیکمه سینه برچوق یاره لر بوردیککیز بولوزلری آتیورمک . شوکا بوکا ویرمک کارغقل دکلدز .

ایسته بوکون سزه ، بو متروک بولوزلری صوک مودایه موافق ظریف بر فورساز حالنه قونوی . تعریف ایدجکمه . شو صورتله هم خوشجه وقت کپیرو و همده یکی بر فورسازه مالک اولورسکنز . ۲۹ نومرولو مودلار علی السویه تول ، قولار ، فره یون ، ساتن ویاخود دها صیق و دها قاین قاشلردن یاییلیر .

فورساز ، هرهانکی قاشدن اولورسه اولسین . مودلر تیزه کوره تبدیلی ممکن در .

عین قاشدن پارچه کن وار ایسه تعمیر و تبدیلی ایچون اوندن استفاده ایدیکیز . یوقسه ، فورسازک رنگنه یاقیشه حق مناسب برپارچه قاش آلیکیز . قاشک عینتی آرامی بیهوده برکلتندره حال حاضرده . مودا ، مختلف قاشلرک برلشدیرلوب قاریشدیرلرله مساعده ویریبور . یالکز رنگلرک یکدیگرینه امتزاج ایتدیرلیسی شرطدر .

فورساز : کیموتو شکلنده ، اوکی دوز ویاخود قیرمعی ایسه بونی ۱ نومرولو مودله کوره تبدیلی ایتلیسکیز . باقیکن نصل :

ایلك اول یاقه یی ، صکرده قوللری اوموزلر ۱۵ سانتیمترو آشاغیسندن کییکز . آرقه دن اییکلی ایسه بو آجیقلی قیاییکیز . واولك طرفك اورنه برندن بریشه آجیق یاییکیز . بو آجیقلی کوک-

طرابلسده ، سیدی سعیده عثمانی مجاهدتری .

طرابلس غربده ایتالیان طیاره لری قورشونله پارچایلهرق دوشوردن بوز باشی سلیمان شکری بك

اولقی اوزره ایکی متره پویده خانه تأسسس وینا ایتدیر .

فقط بدیخی عصرده کوسئندیل . (ادوار) طرفندن تحریب اولندیغندن مذکور مترو پویده خانهك رئیس ازهابتی اوخری به نقل ایدیلرک ۱۷۶۷ سنة میلادیه سینه قدر اوراده قالدی .

(انیپراطور ژوستین) زماننده وضع اولنان قانونه یوقیه اوخری نیک رؤسای رهبا یه سی ۱۷۶۷ نریشه قدر روم بطریقخانه لر سه تابه اولیوب طوغریدن طوغری به (سینود) تعبیر اولنان باباتی مجلسی روحا . سینه مربوط ایدی .

موخرأ استانبول بطریق (ساموئل) اوخری حوانسینک قوللرک آئنده قاشنک استقباله فنا نیبعضی وره جکی دوشونوب قوللرک قارشی بر جوق انترقیله یارهق اوخری ده بولنان ویا یاره تابع اولان مترو پویده خانهك لغویه موفق اولقله برابر هانری روم متره پویده باباسی و مکتب خواجهلری واسطه سیله روملشدیرمه باشلامشدر .

خانم لره مخصوص

ف . اقبال

بولوزلر نصل تبدیلی اولنور ؟ . . .
بکی ج کتور و بولوزلر . - اسکیلری نه یاقلی ،
تقی نه خیر ، یکیلشدیرمعی . - بونک چاره سی :-
اولن قولای نه وار . برپارچه قاش ، بر آرزجت کافی . - صوک مودا قیرمعی . قیرمعی نعدن نصل یاییکیز . . .

عمره قره نره : شهبه سز کچن بزدن قشش ،

صرف معاملات ناموسکارانه مله بریکه برده» الخ
قبیلدن سوزلر؛ ظن ابدیله سین که برحقیتدرا
بونلر سویله نیرکن ده بنه بر اخلاقسزلی ارنکاب
ابدیش . . . بنه وجدان متصورک امرینه عناقن
ابدیشدر؛ زیرا بوراده ده یالن سویله نیور،
بوراده ده ریا ایدیور .

أوت؛ هبات اجتماعیه ده آزرچق آسایش،
ر عدم اختلال کورولوبورسه بو؛ اخلاقه
رعایتدن دکل؛ بلکه عدم رعایتدن ایلری
کاور، بر انسان تأمین رفاه و سعادت ایده.
برلمشسه بونک باشلانچنی اخلاق آقارلی
آلنه آلهینی کوندن اعتبار ایتلدر . ثروت،
فرد، اعتبار، شهرت . . . هرشی، هرشی
آنحاق اخلاقسزلقه اله ابدیله بیلیر . « حیات »
هیچ رئایه سنده توفیق ایتک بیلیمین بر محادله
مدشده در؛ هرهانکی بر محادله ده تأمین مظفریت
ایسه اخلاق هیچه صایقته قابل اولور .

بوکونکی دماغنده کی برده خرافاتی بیرتمش،
آزرچق نفوذ نظر صاحبی اولش بر رسد
حقیقی ایچون هیچ شهب ابدیله مبه جک درجده
کسب وضوح و تنور ایتش حقیقتلر دندرکه سطح
ارضی استیلا ایتش اولان بو قدر مختلف، بو
قدر متنوع جماع مدنیته ده، بو قدر مؤسسانده
بو قدر صنوف و مسالک متنوعده، بو قدر
مأموریتلر ده دائماً سرکاری . . . اک مهم موقی
اشغال ایدن، دائماً یوقاری چیقان، اک چوق
بارینی، اک متنا اهتم و احتیاجی جاب ایدنلر
حاصلی بر امتیازی اولانلر؛ دائماً اخلاقسزلیر،
اخلاق ذره قدر اولسون نظر اعتبار آلمایانلر،
شفقت و مرحمتدن اصلا نصیبه دار اولمایانلردر .
بونلر . . . یعنی دنیانک هر نهره سنده اولورسه
اولسون باشه کچیلر؛ اک ذکی، اک قورناز،
اک بصیرتی کیمسه لدر . فقط ایشته بنه بونک
ایچون اک وحشی، اک غسدار، اک بیرتیجی،
اک خودکام بر طاقم قابلانلردر . بونلر؛ دانسا
اخلاقی، وجدانی، ناموسلو کورونورلر؛
بو موقی محضاً عدالت و استقامتله احرار
واشغال ایله دکارتی سویلرلر؛ فقط بوکا آنحاق
انسانلرک یوزده طقسان طقوزنی تشکیل ایتکده
اولان احقر اینانیر. یوقسه نفوذ نظر صاحبی،
مدق، بدین، سرآزین بر فیلسوف، براده

ایشته بونکله . . . موضوعات اخلاقیته ده بر مطلقیت
بر ثابتیت بولونماه سرله ده اثبات اولونه بیلیر .
ذاتاً هر شی نسبی در . بونون « معتدل »؛
دیگر بر شبیه، اضافته، نسبتله آکلاشیله
بیسلیر، طبیته قطعی و طاق برشی یوقدر؛
حالبوکه اخلاق؛ « معنوی » و « مافوق الطبیعه »
بر ماهیت عرض ایده بیلیمک ایچون مادی و طبیعی
اولان یوقانون عمومی دن استثنای وجود ایتلی،
اوکایانج ایلمالی ایدی؛ زیرا کورولوبورکه اخلاقه
قسم انسانلر ایچون فضائلن مه دو اولان بر
شی دیگر برقیم انسانلر ایچون فضائل قدر منفور
بر سویله ایتش بولونوبور، فضائل دبه تلقی اولان
اوصاف و حادئانک برچو غده . بعض زمانلر .
فضائل درجه سته اصعا ایدیور؛ ذاتاً بونک
بو یله اولمه سی طبیعی و ضروریدر . دائمی بر
نحوله . بر اخلاقه جلوه کا . اولان شو کاشنده
هر زمان ایچون محافظه اصابت ایده جک بر
فضیلت و با بر ذیلن امکان اوله مازدی . دیمک
اولوبورکه بو فضیلت و ذیلت فکرلری هپ بر
وهم . . . کندیلرینه اهمیت برمه ک شایان اولمایان
بر طاق مصنوعات خیالی در . کتبلره اوزون
اوزادی به و کمال اهمیت و اعتنا ایله « صداقت »،
استقامت، عفت، حسن قرین، عهده وفا . . .
الخ» کبی سر لوحه لرله یازبولوب طوران قواعد
اخلاقه هیچ بر زمان ساحت فعل و تطبیقه کدیکی
کبی، بنه هیچ بر زمانه کله جک، کله جکدر .
جلبت بشریه ده اصل اولان « اخلاقسزلی » در .
و چونکه بشر دیمک ایدن، قانن، سیکردن
منتکل بر حیوان دیکدر . حیوانیت نه یی اقتضا
ایدر، هانکی حرکتی امر ایدر سه بهمه حال
اونی باه جقدر .

جمعیت بشریه ایچنده هر هانکی بر فرد؛
قواعد اخلاقیه شاید حرفی حرفه رعایت ایتک
قالقیشه جق اولورسه اوله بر خسران عظیم ایچنده
قالیر، او قدر غیر قابل مقایسه موانعه،
مشکلانه تصادف ایتک باشلارکه عاقبت یاقکرندن
واز کیمکه، یاخورد بوندنیادن چکیلوب کیمکه
محکوم اولور. آره صره شونک بونک افتخارنده
ایشتمکده اولدیمیز: « بن بوراده آنحاق
وجدانک امرینه اطاعت ایتدم » و یا « اوامر
اخلاقیه یی انصافه مجبورم » و یا « بن بو ترونی

دیگر اکیسنی و اوچنی بی ده عذاب و فلاکت
سببیت ویردیکسندن اسرار انکیز و غیر قابل
ادراک بر نحوست و شامت معنوی ایله اتمام و تحقیر
ایتک ناصل دیوانه ک اولورسه، حقیقت حالده
بونلردر هیچ فرق اولمایان « اخلاق حسنه »
و « اخلاق سینه » بی ده صرف غیر مادی،
غیر جسمانی، مافوق الطبیعه و شایان مکافات و یلادی
مسئولیت عداجتکده اوله صاحبه و چو چمتج؛ برشی
اولور . بوندن باشقه شکللتی اولقته برابر ایدی
و ثابت بر قیمت تئذیه به ده مالک دکدر؛ اوزون
بر مدت شکر و یا شکرلی بملکرا کل ایدن یاخورد
حاد و حوی بر خسته لغ زیر تضییقه ایکن
بر آدم؛ بونک اکندن محظوظ اولق شویله
طورسون، بلکه شدیداً نفرت ایدر، دینت
اولور که قیمتی قابل تبدلدر؛ بوندن باشقه
« دیابت »، « فرطمانه » و بوکا تامل بر خسته لغه
دوچار اولان کیمسه ایچون شکر بیک، اولومه
طوغرو تبریع خطوات ایتک دیکدر . دیکر
طرفدن « سوبایمه »، « کذاب » و « کؤل »
ایچون ده علی الاطلاق « قسا و مضرد » دیمک
طوغرو دکدر . فرنیکی و بونک شعبانندن بر یله
معلول اولانلرک اولومدن و بیس بر خسته لغ
دوامندن قورکنه سی « سوبایمه » ایله تداوی
ابدیله سته منوط اولدنی کبی تصدای اوزون
بو قدر امراض انتانیه یی حصوله کنیرن او دهش
« میقروب » لری محو و امسالک ایچون ده اک
کوزل واسطه، اک انی « مضاد تعفن »؛ آنحاق
سوبایمه در . دیمک ایسته بورم که « ایلیک »
و « فالق » دینان شیر؛ بو جسملر ده و کافه
اجسامده یوقدر؛ بوناره ایلیکی، فالی،
یاخورد بی طرفانی ورن، اضافه ایدن « نسان »
و اونک « احتیاج » ی در . ایشته « اخلاق » ده
بو یله در . أوت: « فلان ایشی یایقق بهمه حال
خیردر، دیگر فلان ایشی یایققده مطلقاً شردر .
دیمه مایدرد، او ایکی ایشدن هیچ بری ده نه
خیردر، نه نه شردر؛ آنحاق بو شیر؛ فلان
وفلان کیمسه لر غندنه و یافلن و فلان شرائط
تحتشده « خیر »؛ دیگر لرنده « شر » در،
دیمه یی در .

« اخلاقیته » و « عدم اخلاقیته » فکرینک
نه قدر حکمسز، اساس سز بروهم اولدنی؛

